

**Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia
Departament de Filologia Catalana**

**EL LÈXIC TORTOSÍ:
HISTÒRIA I PRESENT**

**Volum III: Documents orals
Apèndixs**

Tesi de doctorat presentada per
M.Àngels MASSIP i BONET
i dirigida pel Dr. Joan VENY i CLAR

Gener de 1991

INDEX

Enquesta Bot	1-14
Enquesta Aldover	15-30
Enquesta Pratdecomte	31-40
Enquesta Tortosa (Horta del Pimpí).....	41-46
Enquesta Tivenys	47-53
Cobles (Rondalles)	54-111
Parèmies	112-136
Apèndix I (Model Enquesta Variació Lex.)..	137-142
Apèndix II (Codis Enquesta Variació Lex.).....	143-151
Apèndix III(Resultats Enquesta Variació Lex.)..	152-2

ENQUESTES

ENQUESTA BOT

Salvador Cortés Monge. 63 anys.
Nascut a Bot, on ha viscut sempre.

- Jo visco aquí, i hai viscut aquí sempre.
- Quin nom li donem, d'apodo?
- Casa Barrobés u casa Blai de Lifonso.
- Quants anys té vosté?
- 5 - Sixanta tres ne faré lo dia vin d'Abril.
- Pos està mol ben conservat, sembla més jove.
- Pos treballem, treballem!
- Que es dediquen a la terra?
- 10 - Natres la terre i tenim la carnisseria, i els dies que matem anem al matadero i així.nem fén; o sigue, uns dies a la terre los atres dies al matadero. Avui hasta mig dia hai nat a podá la vinya i li vaig dí al capellà: ia que venen vostés dinaré a casa i a la tarde...
- Qué cultiven aquí?
- 15 - Vinya, amel.lés, olivés i sembradura. Tots en pitit tenim un hort, culls patagues, cols, i aspinacs.
- I de sembradura?
- Blat, ordi, vesse i panís a l'hort.
- La vinya, quin procés té?
- 20 - Ara la podem i pal mes de març la llaurem i la cavem i después elle broste i al brostá l'asbordem, después quan ia creix una mica més l'ansofrem, l'ansofatem,i la desullem. A Batea hi diuen birbá o asbrotá, i aquí hi diem asbordá i desullá, hi ha viatges que l'aspontem, l'ansofatem, después li fem la segona llaurada, que hi diem mantorná i aspuntá: és perquè l'any que plou que té saó, lo sarmén se fa mol llerg i.l raïm no creix tan ,i si porte molta força l'aspontem i a l'asponta-la,
- 25 se deté i és quan lo raïm se fa més gros i aumete més.
- En quines eines llauren?
- Pues antes llauraem en matxos, en mules, pero ara ia's fa en tractó, (aladres de ferro) o coltivadós, natres tenim un motocultó perquè terre prou per a un tractor

no la tenim. Este motocultó que tenim de catorze cavalls natres, por resulte de que, avui mateix, lo noi de tanta herba que hi ha los aladres del tractó.s bossarien de tanta herba que hi ha, i en lo motocultó mòl la herba en la fressa i d'aquí uns dies hi anirà en los aladres i no.s bossaran i podran llaurá bé.

5 - Quines eines tenien, abans?

- Un aladre de pala en un forcat, anganxàvem lo matxo i llauràvem, no s'avançave com ara, después d'un die.n venie un atre, anaves llaurán... Per a l'hort hu feem en lo matxo.

10 L'aladre té pala i tallán, io.l tinc al mas perquè resulte qu.aquí astorbarie, vam traure lo matxo de vell qu.ere i ara no.n tenim.

- Com l'anganxaven?

15 - L'anganxàvem en unes cadenes qu.anaven a la punta de la vara del forcat, al collá, a unes corretges que se diu los vencillons del collá i s'anganxaven en una hevilla d'un costat i atre, es posaven les arriendes per puguer-lo guiá.Natres sempre llauràvem en lo collá. Lo feltre, si havíem da taulá, com surtien tarrossos de terra, quan plovie agarraves la taula de fusta en uns tiros, pujaves dret detràs i en les riendes, l'animal ia.n sabia, i estos tarrossos los txafaves tots, i quedave pla, ataulat i si ere al guaret de sembrá llavontes ia.t servie, al no hiavigué tarrossos, per pugué sembrá; perquè quan tires la llaó si está ataulat se veu milló que no caigue espessa o en fin...

20

25 - Les atres eines? Quan llauràvem en lo matxo teníem un aladre que no portave pala para tombá la terra, portave un tallán més llarg del normal i.l passaves i tallave les herbes uns quatre dits davall de terra, allò se die tercejá, ara.l mes de març se diu lo rompre i si rompiem a primés de març, a radés d'abril se mantornave i pac allà al mes d'agost si havia fet alguna tronada, llavontes surtie alguna herba petiteta i per no torná a fé terrossos, passaven este tallán sense la pala de l'aladre.

- I per a la vinya?

- L'aixada,i hu anàvem rascán.

30 - I per a cavar l'hort?

- Pa cavá un quadro a l'hort també l'aixada, quan traïem lo fem (tenim cordés anquadrats), quan ham de traure.l, fem aná los arpiots aquestos, que tenen dos puntes i.n tenim uns atres que.s diuen cavafems que tenen tres pues, igual fem aná uns qu.els atres.

35 - Explique-mos com va lo del vi.

- Antes aquí, no fa gaires anys, anàvem al tros, vermaem, si la vinya astave a un puesto qu.els carros no hi entraven (abans dels tractós) hi ha uns àrguins fets de vímens en un ansa a cada costat que.s diu cornalera i se'n carregaven un a cada costat als animals i.s portaven als trulls. En ves que ara hi han màquines i hu turturen tot, llavontes hu trepinjàvem tot en los peus al trull, lo trull ere una cosa quadrada, hi havia uns taulons ia fets pel fusté i resulte que allí buidàem los raïms los trepinjàvem i quan estaven ben txafats en los peus, después se tirave abaix,i quan estave ple, abans de tapá.l se tirave un grapat de sal, perquè a la d'això de dal de la brisa del raïm anaven mosquits i si tiraves un grapat de sal ,no hi naven allavons, los taulons se tapaven en sacs perquè quan fermentave pujaen quatre dits, i quan ia vie passat deu dies o quinze, del trull hi havie una trullola d'un metro quadrat de fondo i d'al, hi havia un forat que donave al trull, s'astirave una fusta com un mànic en un sac a la punta i allò se tapae bé i.l sac ,al banyás del vi, s'unflae i no se'n nave. Este totxo qu.es posave al forat se die la boixa del trull, s'astirave la boixa i llavons sortie lo vi i d'allí se nave posan a les bótes i als carretells, se traïe en un aïna qu.ere d'obra que.s die mig cante, en dos anses,una boca ampla, i ere per vi, si a.n esta casa estave el trull i no astaven les botes qu.astaven a l'atre carré s'agarrae bóts de pell, (les portadores eren pa portá raïms del tros a casa i en àrguins de vimen, igual que.ls cistells), hi ha una atra aïna qu.és redona és com una bóta si la partíem pel mig en un ansa a cada costat, se die una buiola. Sempre se fee serví: quan diem io vaig a vendre una bota de vi, llavons hi havie un mesuradó que eren los que surtien les mesures a la subasta i se les quedave un del poble i resulte que.s die, lo mesuradó die, "pos io de pesos i mesures, de tot l'any ne dono tan", si no hi havia ningú més... i això se donave a l'Ajuntament, hu pagave ell. Pero ara per edgemple venie un vinadé de Tortosa, de Xerta, d'Aldové, d'Amposta... d'allí on fos, venie i anava a n'ell i li dia:"Ascolta, a on podria trobá vi negre", pero que fos sec o que fos dolç o que no fos ni sec ni dolç, i ell pos com ara io o un atre li dia, "mira, quan vingue un vinadé io tinc un vi dolç o.l tinc sec o ni és sec ni dolç", dia "pos ia hu tindré en conte". Quan venia.l vinadé li dia, "pos nem a tal casa". Llavontes la buiola esta redona que devie tindre tres pams d'altura, la posaven davall de la bóta, arrencaven lo suro i surtia lo vi, i caïe a la buiola i d'allí l'anaven mesuran en lo doble decàlitro i buidan als bots que portave lo vinadé este. La buiola esta se feie aná quan se venie lo vi i moltes vegades també quan se descarregave, lo que tenie carro ,de les bosses del carro, si no podie descarregá dins del trull, la buiola esta la posaven a les bosses del carro, astiraven lo toldo, ia portaen una cordeta ben posade per a sortí.l toldo, náen fen caure los raïms, quan tenien la buiola plena, entre dos l'entraen dins al trull, hu anaven buidan, descarregaven del carro així, cosa que si venie en los matxos, en los àrguins o en les portadores plens, pos en los mateixos àrguins o portadores ia.s buidaven dins del trull i la buiola se feie serví per a.n això.

- Expliquem com era la vida quan vosté era menut, i a qué jugàvem.

- 5 - Llavontes (ara de juguets ne tenen mols perquè los tenen en un mun i no.n fan ni cas), a.n este pobble de bicicletes no n'hi havie més qu. una qu. ere a una casa rica, casa.l menescal, que diuen; la tenie un noi, avui és metge a Barcelona, pero.ls demás agarraven cartes renunciades dels cafés i feen patacs, i al carré (que eren de terra) feem un quadrat i li diem lo frèndit, als patacs.No teníem ni bicicletes ni amotos ni res. I allí teníem uns trossos de ferro quadrats qu.es die tello, i allò pos lo que fee surtí una patac, ere para n.ell, lo guanyave; i quan s'acavaven tornàem a casa, casem al de dos, posal de dos. Això a l'hivern. D'estiu, pos a nadá a.n este riu pels tolls, a peixcá.
- 10 - Quin peix?
- Peix que puge de l'Ebro quan baixa este riu gros; peixet que tire un pam. Ara que io no hi vaig aná gaire perquè a la edat de deu anys ia anava per n.estes serres, per n.estos pinás en una rabera de ganado, per n.això totes estes serres me les sé a pam a pam, i claro pos hi havie sagals que anaen en sun pare i hi havie camis que venie mun pare tamé. I de dal de les serres estes feen cap baix al riu a unes coves que hi han, los bestiás estaen a les coves i natres pues,a nadá.
- 15 - I que tenien al ramat?
- Ovelles i cabres, natres moltes temporades teníem un ramat de ovelles i un de cabres, a les cabres hi anava io, les ovelles ia eren més delicades i anave mun pare perquè resulte que si t'ajuntaves en atres per n'estes serres, arreaves les cabres i allò ere xauxa pa natres. Si trobaves nius: "pos allà a.n aquell pi hi havie un niu i han de sé voladós",tira, pos soltem los bestiás que marxon per aquí.n avall i havia vegades que.s mesclaven pero natres a detrás del niu.
- 20 - De la llet de cabra féieu formatges?
- Sí. Pel dematí munyíem, la llet que no veníem feem formatges. Ara los ramats s'han acabat mol. Aquí domés n'he ha un. Això ha quedat despobblat de ramats. A Horta n'hi ha i a Arnes també. Io de Valderrobles hai baixat moltes vegades a aná a fira i comprá bestia allà dal, i baixá a peu de Valderrores aquí, i de Casp vindre a peu aquí, en bestia !
- 25 - Les carrilades de bestia que diuen,que encara hi són avui, aquí a Catalunya s'han perdut mol. Les carrilades és un pas de bestia que va de pobble en pobble, d'Horta a aquí. La que surt de Valderrores passe per Arnes, Horta i Bot per n.este carré passe, i va a Móra, per Gandesa, Corbera i a Móra. I ne baixa una atra que ve de Maella i de Maelle deu ná a Casp, suposo.
- 30 - D'aquí de Maelle passá per Batea, cruse per aquí per la vora de San Jusep,de l'ermita, i cruse estes serres, passe pels corrals de Prat de Cònte, puge d'al a la
- 35

- 5 bassa del Port de Prat de Cònte, del terme de Paüls, Aufara i Tortosa, passe pel pón de Tortosa i allí a la vora del mercat, allí acudien los bestiás, ara no, això astá edificat, nou, io ancá hu hai vist. Aquí, a l'Aragó que vaigue, trobará vosté inclús a la carratera, que ara está senyalisat, dos pedres a cada costat de la carratera i si passe un bestia té que pará, camion, cotxe, que passe.l vehícul que vulgue! Vosté ha estat a les Ventes de Valldasgorfa, antes d'arribá a les Ventes, antes d'arribá a la carratera que s'agarre pá ná a Valldasgolf a la dreita, pos allí ne puge una de carrilada d'estes, cada puesto que trobaran una indicació d'un bou és carrilada de bestia.
- 10 - I quines mates hi ha?
- 15 - Hi ha pins, romés, mates, argilagues, pedrenca (que tire un pamet) , té de roca, puniol, la botgeta, que això.s fa mol pels ports, perquè puge aplomada i llavontes aquí a.n estes serres ne ha però mol poca, i timó. Hi ha una classe d'herba que si algú està al(t) de sang, es diu coa de gat, después hi ha sibina, que tamé és pel que té la sang una mica espessa, los totxos de sibina bullits. És acomparat al ciprés, no és igual.
- 20 Io tinc mol que contá, entre aná de pastó per n'estes serres, aná a les fires, i sempre a peu!. Les Fires, pos, a Vall-de-rores dos vegades a l'any: una al maig i l'atra al setembre, a Maella que casi s'ha perdut i a Casp tamé, i después a Móra. A Vall-de-rores ancá s'hi fa i acudixen matxos, mules, burros i burres, baixen uns d'Alcanyís i dels masos de les Mates i pugen de Reus los Fumats, uns tractans que hi ha. Io.ls conec mol perquè hai comprat pins per a un maderiste de Monroig.
- 25 Estos, para arrastrá los pins, l'amo este compra e matxos, i no hi ha cap fira que no.ls hi porto. Ne portae un per aná a cavall i.ls atres los portae lligats de coa a coa, arramalats, i anaven caminán; ara.ls carreguen en un camion i en tres hores van i vénen.
- I quina caça hi ha?
- 30 - Hi ha raboses, cunills, jabalins, todons, perdius, tor(d)s i cabres monteses tamé nyá. Moixonets, pinzans, fumadetes, uns en una coeta negra qu.els diem fumadetes i.l pic roget. Ne hi ha un atra classe que són així com del coló d'esta rajola pero en més fosc i.ls diem capnegrets.
- Va anar a escola?
- Mol poquet, hasta.ls nou anys vaig ná a.scola.
- 35 - Que els van ensenyar?
- Pos lligí i ascriure i fé cuentos, res més i io als deu anys ia vaig aná siguit

5 detrás de una ramera de ganado i.l qu.ere pagés pos a la terra o lo que fore. I si sé fé una carta u les quatre regles pos és perquè has nat al servici. Pero ara resulte qu.el noi, quan ells van sortí d'ascola qui hu havie de practicá? .Lo jove, mira, "hem tingut carta d'aquí o d'allà, mira, contesta-la tu!" "Ham venut la verema, veigues lo que que puge!" Cosa que si no haguéssen estat ells potsé en sabia més que no.n sé, les coses clares!

- Los ansenyaven en castellá llavors?

10 - Sí, en castellà. Més ben dit, ia no hi nava io a ascola,hi havie un mestre,fill d'aquí,de casa Valls, que sempre havia estat per n'esta Catalunya i quan se va fé gran va demaná la plaça d'aquí i va vindre aquí per retirá.s i va morí aquí, pero io ia no hi.nava, ia devia tindre io lo menos tretz.anys u catorze,i este va portá un llibre qu.es die **La Terra Catalana** i los va ná repartín este llibre, llavons se va ná practicán lo català. Lo castellà a mi mai m'ha vingut costa per amún, perquè io no sé si és que hai estat mol en los castellans i pe.n este Aragó i después en la guerra...

- Va aná ,vosté, a la guerra?

- Sí, ia hu crec! Io vaig marxá d'aquí als divuit anys fets, havia de fé.ls denou, i vaig torná als vint-i-quatre fets.

- Explique-mos alguna cosa de la guerra.

20 - Aquí llavontes estae tot mol revolucionat, així com ara hi ha tans partits, llavontes només ne havie dos partits: la dreta i l'asquerria, llavontes va sé igual qu.ara, que n'han d'entrá a un ajuntamén dos de cada partit,i van entrá la mitat de cada, i no s'antien, i van fé encendre les sangs i ia sabem lo que va passá. Quan van matá a Calvo Sotelo les dretes se van tirá

25 a.l carré i ia no.s va pará. Natres astaem a la part roija. Io astava a pun de marxá en la par(t) roija i quan els nacionals van rompre.l frón a Teruel i Belxite, baixaen avall, van entrá.ls nacionals i llavontes mos van cridá ells. D'aquí vam aná a Saragossa, de Saragossa, pues... més ben dit ho portaen més ben detallat. A la caixa de reclutes mos ficaven tots a un camp de concentració; anaven a l'ajuntamén: fulano de tal és de dretes o d'asquerres? -pos de dretes, -pos paca.l quartel. Fulano d'asquerres: paca un batalló de treballadós i io vaig aná.l quartel i d'allí, pus lo dia que mos va tocá surtí, pos pac al frón. Llavontes io vaig aná a Tremp i Balagué. Quan van soltá.ls pantanos io astava allà.

35 D'allí vam arribá hasta Olot, tota la d'allò del Pirineu, ne vam passá de fred! A Olot vam está descansán catorze o quinze dies i com Catalunya ia s'havia acabat, s'havia arribat a a frontera, llavontes mos van portá per Lleida, Saragossa, Miranda d'Ebro, Venta de Baños, Valladolid, hasta Avila,en tren, quan vam arribá a Avila nevave, i d'Avila hi havien camions i mos van portá al Tajo, a la dreta de Toledo,

a un poblet.

- Quines distraccions tenien quan eren més grans?

- Pos hasta.ls devuit anys anavem a ballá al ball, llavontes que no tinguesses catorze anys no.t dixaven entrá al ball.

5 - I quins balls hi havia?

- Allí hi havia un piano d'aquestos de manissa, igual que estos que surten a la tele de Madrid, pos igual; en un carro d'aquells ampotrats així, perquè llavons no.s coneixien les gramoles. En un piano d'aquells hi havia un que tocava: pos un passadoble, un xotis, un vals, i.s nave ballán així i después la primera vegada que
10 van portá una gramola mos pensàvem qu.allò ere l'orquestra més gran, a pesá que, per les festes, aquí hi havia una banda de música, pero de gén d'aquí del poble. Per cert que aquí detrás mateix hi havia un home que aquell fee de músic maijó, qu.es die llavons, (no de directó com ara, de músic maijó) i nois u hòmens casats també, que eren pagesos, pues abans d'arribá les festes ansaiaven unes nits i era
15 la música que hi havia.

- I fútbol?

- Pos ia se jugava al futbòl, tamé s'hi anave a cantá a les nóvies en guitarres. Llavontes les diverticions que més hi havia, a rondá, sorties de nit t'ajuntaves al
20 café en los amics, "bueno pos ia.m pres café, que farem ara aquí? Nem". Natres los amics, potsé erem catorze o quinze i hast.ara que mos vam casá sempre mos ajuntàvem, pos resulta que naem al bar: "Pos bueno aquesta nit toque al cellé teu", "De.n quin voleu beure esta nit del blanc o del negre?" Aná prován vi. La nit que.m tocava a mí anave dal a l'asgolfá i baixava quatre o cinc aumostes d'amel.les i figues que les secàvem, totes les millós, i amel.les i figues i bebiém
25 vi i a la milló pos se feen les onze de la nit o les dotze i allí pos a criticá: "que si la nóbbia teua això, que si tu no festeges perquè no vols, que si t'has barallat, la culpa és teua"... tot coses d'estes, i de dí: "pues tu si dones la culpa a la nóbbia i resulta que la tens tu".

- I rondalles?

30 - Hi havia camins que se surtie cantán, pero a la milló sorties d'esta casa i dies pos bueno nem a ca nostra, canviá de casa i passàvem pel carré i nàvem cantán.

- Quan són les festes majós?

- Aquí, pos ara vénen: la Candelera i San Blai, i después a festes d'agost, después
35 San Jusep, al març San Antoni, Nadal, Cap d'any , Reis, com a tot arreu... Ara pa la Candelera, se fa ball a la plaça, al Club, que és una societat de tot lo

pobble.

- I per Carnestoltes?

5 - Pa Carnestoltes sí, se disfrassaen los que.s volien disfrassá, inclús la música d'aquí del poble tocae a la plaça i ballaven les carnistoltes, qu.és dien les carnistoltes, ara ia és més fi. Lo qu.és disfrassave se die carnistolta, tots en la cara tapada, ara, que en fés les sis de la tarde l'alcalde fee un bando que a partí de les sis de la tarde tots en la cara destapada.

10 Aquí l'únic que se fee és per a San Antoni, que.s passaen los animals per la plaça i.s traie a San Antoni i.l capellà.ls beneíe i cada ú tirave la voluntat que tenie. I después si hi havien burros, que són tossuts, domés volen ná per aon ells volen ná, per fé una riota pos va! feem corregudes de burros i.l qu.arribave primé li tocae el gall, l'atre.l conill, l'atre la ceba.

- Corregudes només de burros?

- Se feie de burros per riure, l'un tirave pac aquí l'atre paca allà.

15 - Se'n recorda si van fé alguna vegada alguna representació de teatre?

- No, de jove no, de la guerra pac.aquí pues sí, a la milló nois i noies ia grans, granets, a pun de sortí d'ascola ara hu fan, per als reis fan teatro allí al club, inclús allí repartixen los juguets, igual ne fan als pitits qu.als més grans, los fan fé teatro, pero de pobble.

20 - Hi ha un ball típic d'aquí?

- Pos sí, la dansada, a festes de S. Blai, anguany mateix, si per a San Blai hi ha majorals, pero tenen que sé casats, pues per .dgemple fulano i fulano són majorals, pues fan pastes i para acompanyá al ball diuen ara vaig a invitá tal amic en la dona, s'ajunten deu o dotze parelles vestits en faldetes llargues, i manton.

25 - I al cap que porten?

- Pues antes portaen com un mocadó pero ara no.l porten.

- I.ls hòmens?

30 - Els hòmens pus antes sortia en pantaló curt, calcilla i aspardenyas passades, un jiponet mol ben ajustat i a lo milló pus, una barretina. Pero això ia fa mols anys, ara la barretina ia no.s porte, lo calçó curt i les aspardenyas tampoc. Ara surten en lo traje i corbata i sense res al cap. Les dones porten les faldetes antigues, lo manton (ne ha de negres, en flòs). Això, la dansada a la plaça lo dia de San Blai.

Les demás festes això ho fan los quintos, se vestixen i trauen la dansada, que lo dia de San Blai ho trauen los casats. Ballen una jota.

- Se.n recorda com se vestia quan era menut?

5 - Calcilla, allò blanc com uns calcetins, pantaló curt que anave lligat, pa que no pugés del ginyoll en amún, en uns cordonets, una faixa, un jiponet i después com un jaquet pitit -un jac- i llavontes una barretina roija, la faixa negra per damún lo pantaló i después lo jac i aspardenyas passades.

Al nord, per Galícia, porten socs i no hi diuen socs, hi diuen madrenyes, mostrejades i pintades.

10 - I peücs no.n portaven?

15 - Sí, ia hu crec. Aquí quan s'asquilaven les ovelles hi havien dones que filaven; de velada vees lo velló rentat, naen astirán i naen acaragolan, allò es fee com lo fil en dobble, i naen plegan i fén los ovillos i llavontes, quan tenien que fé los piücs, en esta llana dobla. Los feem aná -io n'hai portat- perquè abans, de sabates i catxusques per a treballá no.s coneixia com ara, unes abarques de roda de cotxe, unes abarques d'aquelles i uns piücs, pos lo calcé pa tot l'hivern, pa ná u sigue en lo bestia u sigue o.l paigés a treballá.

- I si plovia?

20 - Pos io quans camins hai passat d'hivern lo riu i m'ha marxat una pedra a les passeres i.l peu dins; una volta arribàvem a.n aquestes serres te traies lo calcetí, l'apretaves bé i fees una foguera en romés secs, mentrestan lo bestia pasturave, fees foguera i allí t'aixugaves lo piüc i te.l posaves i a continuá.

- I les dones?

25 - Les dones en faldetes, més ben dit les jóvens hasta que no.s casessen i tinguessen família portaen una bata que a la milló fee de vestit, ara, en casá.s i en tindre família, sigue pel fred de l'hivern o sigue per lo que vulgue, ia.s posaven faldetes i com una brusa que.s die un saco. Algunes dones d'estes dels masos, no vol dí qu.al poble n'hi havigués alguna, portaen com uns pantalons lligats en una beta. Llavons, si caïe una dona i li veies la cuixa no te'n podies avindre.

30 - Vosté.s va casá quan ya torná de la guerra?

- Me vaig casá als vint-i-cinc anys fets. Hi vaig está sis anys io!

- Feien festa per al casament?

- Llavontes les dos famílies, se mataven un cordé o dos, i pollastres o gallines, de casa, se buscave un local gran que cabigués tots los anvitats i.s fee.l diná de casa. Ara si una casa per dgémple, o una o l'atra portaen dol, només se fee un petit refresc pals més aprop de la família.

5 La dona,lo vestit, una falda en jaqueta, a la milló un casquet al cap, la permanén feta, que allavontes se portae lo cabell llarg i l'home,pos, un traje.

- Anaven de viatge?

10 - N'hi havie que sí, n'hi havie que no, perquè allavontes no corrie.l diné com ara. Jo me vaig casá i devie fé un any que se li havie mort sun pare i no vam fé festa, vam aná los de casa d'ella i la nostra; mos vam casá a Tortosa i d'allí natres vam marxá paca Barcelona. Un domenge vam fé un refresc.

- I de la comunió?

15 - De la comunió pos llavontes van sé les primeres sabates que io vaig astrená para la comunió i les va fé un home d'aquí qu.ere sabaté. Casi tots teníem ganes de fé la comunió per tindre sabates, perquè los domenges anàvem en aspardenyas i, andando, si s'ambrutaven les mares les rentaven, les posaven al sol i pal domenge que vé.

- I.s feia festa com ara?

20 - No, ni pensá-hu, la família! Se mataven dos conills i un pollastre i.s fee lo diná. Los xiquets anaven tots juns a l'iglesia. Sí, anàvem sempre en pantaló curt,una volta combregaves llarg, i pa la comunió pantalons llargs i sabates, ara si s'asgarraen aquell dia, res.

- I llegendes, n'hi ha?

25 - Lo que solie passá, que encara no hi havie guàrdia civil, o a un li clavaven un gavinyet, discussions.

De bruixes,n'hi havia que hi creien en bruixes, n'hi havie que no hi creien.

30 Ara us contaré un cas: això me va passá a mi están a la mili, perquè io no vull dí que no hi hàvigue un algo, pero no hi crec. Perquè resulta que io están a Girona, estava d'assistén d'un capità i, claro, pus poca faena i sempre surtia en un trompeta qu.ere castellà, sempre vam sé mol amics i si me fee falta una cosa i ell la tenie sempre ere dels dos, i.l meu tamé. Va que un dia diu: "Cortés" , dic: "què" ."On t.anirem avui?" Dic,"pus mira, nem Rambla avall" I una volta vam sé a la Rambla, hi havia una dona, pero a la parròquia la tenie així, aquella dona, una xica, que si l'havia dixat lo novio, bueno, en fi, aquella noia.s guanyae la vida

- així; dic "vols qu'anessem a fer-mos tirá les cartes", dic "esta qu'és bruixa i tot això" dic "aviam que mos diu", diu "pos nem".(Ell en castellà, i io li parlae en castellà.) "Pujam". Als soldats mos cobrave quatre o cinc pessetes a cadagú, això l'any coranta. Tenia un salón, lo salón ere allí on estave ella i un recebidó com
- 5 això, la gen que s'asperave. Entra tu, bueno pos ia entraré io, vaig i entro io. Diu, "pos què li passe a vosté", io li vaig dí "miro", que.m si m'havie dixat la nobbia al poble (que no.n tenie), io li vaig contá un rollo. L'únic que.m va andiviná, hu va ancertá, va sé que mol pronte aniria de permís. Están ella tiran-me les cartes, lo trompeta, l'amic meu, com llavons a l'any coranta als quartels
- 10 passàvem gana, allí si li coïe.l sopá, unes talladetes i no sé.l que tenie! i.l trompeta se.ls hi va minjá. Súrtigo io i dic "passe tu", diu "no que no.m trobo bé". Quan vam arribá al carré diu "entram aquí a fé un got de vi", a una taverna, io dic "conta si fariem un got de vi en dejú" i allí.m va contá lo que s'havia minjat pa sopá. Dic "home, i tu no has entrat per por que no t'andevinés lo que havies fet!"
- 15 Aquí l'únic cas que hi ha és que aquí baix hi ha una cova que hi van fé una paret i tancave un pastó. Llavons ancá hi havie llops per n'estes serres i una nit li van entrá.ls llops i li van degollá no sé quantes arreses sis, set o les que fossen.
- Digue'm els noms de les coves de per aquí a la vora.
 - De noms de coves: aquí detrás San Jusep hi ha una cova que hi diuen la cova dels bessons. Igual pot doná.l cas que una dona donés a llum i tindre una bessonada ...
 - Quins minjars fan per a les festes?
 - Pa les festes d'ara se sol fé olla en botifarra que està penjada a l'asgolf,seca, i pollastre; avui is.s fa canalons.
- 25 - I pastes?
- Pos casquetes, madalenes, amel.lats, redots, hi ha cases que fan bunyols en mel per damún, coques en amel.les, mol.lets (astrelletes). Quan s'acabave de collí les olives se fee coc en mel. Abans aquí.s collie molta mel.
 - La matança del bacó.
- 30 - S'agarre , se fee argilagues dos semanas abans, al tros, se portaven qu'estessen ia seques, se matae lo bacó al carré, se sucarrave en les argilagues. Is rentave, lo plantaven damún lo banc, li tallaen les potes, i s'obrie per l'asquena, s'obrie com un llibre.

Después se rascave en unes cassoletes de ferro en un mànic, i es nave rascán hasta

- 5 que estae tot ben sucarrat. I un rascave en la pedra de tosca. L'aigua se solie tirá en un caduf i pel xorret sortie l'aigua i s'anave afegín en un pot aigua tébbia,calenta i freda. Los cadufs estan al pou, que.s ficave un matxo i anave voltán (vatros ne dieu sénia). Abans d'obrí.l dal se li tallave lo mig cap en les orelles, i después se rallave i s'obrie i.s traie l'esquinat que diem.I en está aubert se traien los budells, i allavontes se tallae la costella de cada costat,i.s traie los llomillos, se tallaen los dos cuixots, les dos aspal.les i.ls dos blancs que quedaven. Los blancs és la cansalada blanca. Los conillets són los solomillos, la carn magra és del cuixot i .l de dos colés és lo cap de llomillo.
- 10 L'ambutit: se fee butifarra de ceba, butifarra de carn, que s'hi posaen trossos de cornes, la llengua, esperdicios del tocino, después se feie salxixa, llanguanissa, més aviat se diuen los retalls. Aquí d'arrós casi no.n fan la gén.
Quan se matave un cordé, o una cabra para fé xorissos,al matá.l tosíno, acompañave, pos resulta que la sang se prenle i al plat, una volta l'havien dixat
- 15 en lo plat, o la ribella, se feie un aigua i aquella aigua tiraen farina i ho anaven tiran a la paella.
- I del procés de fer els embotits, com en dien?
- Pos, han matat lo tocino esta nit, demá farem lo mandongo, lo mandongo, diem.
- 20 - Ia.s començava la festa.l dia abans. Les dones preparaven la ceba, los homes naven a buscá aigua al riu, ho sigue conduien l'aigua. Después s'anaven a cullí aspinacs i para sopá era típic minjá aspinacs en pataques fregides. Ensundemá en quan se matave lo tocino se fee la fritada a la paella, una miqueteta de fetge, cansalada, barreja. Llavons a tots los familiars se.ls fee lo present i , entre.l convit i.l present,casi marxave tot lo tocino; lo que sobrave se ficave a la gerreta en oli
- 25 i allò s'aguardave pa quan se segave.

ENQUESTA ALDOVER

Josep Arasa Estrada. 82 anys.
Fill de Els Reguers, ha viscut a Aldover
tota la vida.

Començarem per los asuntos de la guerra. Pos bueno, vols que t còntiga per eijemple lo perquè i.l perquè no i tots estos detalls, vols que te'ls conte?; io no tinc cap segret, esta és la primera. Ancara que sùrtiga, io en lo veni de Franco hu tinc tot liquidat, per qué? perquè me van buscá.l bollo, si hu van fé més dret o si hu van fé més tort això tot hu vaig digué de pagá io. Si.m van mollá més pronte o.m van amollá més tard, també tot va sé cosa d'ells. A mi, una volta io vaig caure en mans d'ells eren ells los amos, ells me van tractá com van volé, me van portá per allí on van volé també, i aquí està tot. Ara io començaré per l'origen: Aquí natros al poble del Dové, antes de la guerra, se van promoure unes 5
10 qüestions per los asuntos dels arrendamens, allavontes los amos tinien un gran interés en portar-se les terres per conte d'ells, perquè es pensaven que tots los colonos i tots s'hi feien rics. Igual li va passá a sun pare de Ramon en lo vell Grego, pero ara això dixam-ho aná, qu.això és un atre camí.

Aquí, natros vam portá uns pleits i io era lo segretari de l'organisió, allavontes astàvem al partit socialiste l'U.G.T.; vam aná, no sé, igual hi vam aná deu viatges com quinze, com vin potsé, a Tortosa, al centro de corporacions que eren los que havien da portá.l cas per via judicial; pero esta gen mai mos feen cas, avui un viatge, demà un viatge, despús-demà un atre viatge, degut a.n estes coses anacabat, natros, pos ia mig ampudegats, pos, aquí a natros mos van començar a pendre una mica per la coa de l'ull perquè claro, érem uns defensós dels treballadós i anàvem en contra dels quatre o cinc o sis rics, que ni són rics ni un.hòstia. Io per fin en una junta directiva vam dí: saps lo que havíem de fé? 20
25 passar-mos a l'atra organisió, que ancara que tot sigue, la C.N.T. és més forta, és més directa, no tí tantes contemplacions, pos bueno, mos passem a la C.N.T., pero estos asuntos com tots se promovien dins de la guerra, ia passat del 36.

Quan se va estallá la guerra io treballava a la carretera, allà baix a la cantina mateix feem un recàrrec, i claro natros astàvem una mica a la figuera de lo que passava mundialmén. Un matí mos posem a treballá i al cap d'un.hora o així se presenta un cotxe allà baix: diu "¿qué fan vostés?" dic, "oh, pos qu.ham da fé? 30
35 treballem aquí" -I.l cabo per allí dal (lo que ara no me'n recordo si.stava o no.astava, pero tan.ti val!)-. Mos van preguntá per ell, diu, "pos que no saben qu.astem en guerra?" "No sabem res!". Aquella gen mos van fé plegá i tira pac al poble i claro después d'este cotxe ia.n va puijá un atre i anacabat un atre. Alguns passaven, los atres quedaven para informar-mos de lo que passava, pos bueno ia.stá bé, i... la misió nostra quina? Pos aquí s'han de formá un milicianos que contròlignen lo personal que puija i baixa i a l'aspera de noves òrdens. Pos bé, vam arribá al poble mos van invitá a que fésem barricades, barricades allò per detindre.l cotxe, perquè si no fas barricada pos no.ls pots detindre cotxe i si.t poses davan a lo milló.t fumen trompada i.t mataran, vull dí que les coses s'han 40
da fé una mica en forma. Pos bueno, fem barricades, busquem a quatre o cinc o sis jóvens, aquestos eren los milicianos. Io com era.l jefe de la organisió pos

ia.m van fotre al comité, pero com ascrivén, sas?, com a dirittó, i aquí vam aná passan una temporada.

5 Allavontes degut a.n això, degut al despido d'estos, pos a un perquè va despatxá lo treballadó, pos li van fer-li pagá unes pessetes, io vaig digué d'aná a Tortosa para qu.aquell pugués traure totes les pessetes, perquè una volta va estallá la guerra, pos los bancs que van quedá fora.l domini de Franco, pos eren les 10 organisacions les que tenien la.val. Si aquell home havia de pagá deu mil o quinze mil, o lo que fos, havia d'aná io al banc para que aquell home pugués traure.ls quartos. Tira io per avall. Los asuntos dels arrendamens, en aquell momén allò va quedá automàticamén mort, vull dí io que lo qui astava a l'hort va seguí astan a l'hort i allí no va passá res, és dí qu.allí se va acabá tot. La guerra va continuan i io vaig continuá lo era lo segretari de la organisació, me van fé segon d'ancalde, era.l contadó del sindicat, era el elegat d'abastos, era.l que repartia lo gènero aquí al poble, quan venia farina, sucre, pataques...

15 Allavontes se va promoure una colectivitat aquí Aldové, se promou una colectivitat, i com que estava promoguda per l'organisació, pos io no.m podia fé atràs i més sén un dirictó, és dí que moltes vegades als qui manen se veuen mol més adins del riu que no s'hi ficarien, pero, degut a les circumstàncies pos hi ha algunes vegades que t'hi has de ficá hasta travessar-lo si pots, i si no pots, si 20 t'aufegues, nada! Això va.ná passán, se va desarrollá la guerra i claro los asuntos nostres, asunto social, pos va quedá aturat, liquidat. Allavontes natros erem competidós del partit socialiste, aquí se va formá lo partit socialiste, i com que natros mo.l vam dixá, pos ell va continuá, pero entr.ells i natros hi havia una pugna una mica grossa, ben tibats.

25 Quan van vindre los movimens de maig, io aquí al poble també.stava cumplín una misió de guerra, io.stava militarisat també i sas lo que feem? entre quatre.m sembla qu.érem, astàvem dal del campaná, a la torre i allí teníem un teléfono i si véem algun avion -anés per la diricció que vulgués- natros havíem de picá a Tarragona, al departamén de defensa, que havíem vist un avion volan en esta i esta 30 diricció, si li podíem donàvem característiques de l'avió, si no les teníem, claro, no. Això era el 37, maig del 37. Pos bueno, io astava allí cumplín esta misió.

35 Quan van vindre les forces que vinien de València, mols milicians nostres los van agarrá per n'estos canyàs de per aquí baix. Perqué aquí a Catalunya van tindre faena a l'entrada pero anacabat per no armá una guerra que ia la teníem pos se va dessistí. Van digué dí qu.éntriguen i qu.éntriguen a Barcelona en gràcia de Déu i ia verem lo que passa. Com qu.aquí a Catalunya la CNT era la que hu dominava tot, tan en ferrocarrils, com en fàbriques i en tot, pos estos van procurá donar-li entrada per no fé un frente aquí a la província i deturar-los, que natros no sabem si.ls hagueren deturat o potsé mos hagueren deturat a natros allavontes mateix ia, 40 pero van dessistí d'això, van digué dí que éntriguen i allavontes ia vorem lo que passa. Aquí com que io astava aquí.l poble i claro tots sabien que era lo cap de

brot, o m'hi tinien perquè a mi me van posá a l'atestat que io era un elemén perillós, io era lo número u.quí, i io no m'hi hai fet mai lo número u, perquè aquí al poble no sentiràs dí a ningú que io m'haigue posat damun de la taula para arengá a dingú, ni para dí a dingú vine a votá para mi, o fes-te per aquí, que io
 5 vaig per aquí. Io sempre hai dit que a mi m'agrada sé amic en tots pero a mi tampoc que no.m tàlliguen lo camí, si io porto la idea d'aná pacallà, dixa'm astà, io calculo que io sé a.n vaig, ara si un atre no hu veu, io no.n tinc cap culpa que un atre no hu veiga, pero io, a tu ni a un atre, perquè vaigue a missa, ni perquè no hi vaigue, ni perquè se senye, ni perquè parle bé, ni que parle mal, si tu tens
 10 un costum de dí això, allà tu! Io quin interés hai da tindre en tallar-te lo teu pas? Si tu, per eigemple, tins ganes d'anar per allà pos ves per allà, ¿tins gans d'anar per allí? pos ves per allí.

Io en lo retós pos io hai segut sempre mol amic, en mossén Miliano, del Regués. Mossén Miliano.m va casá debades i vaig aná axaminar-me i no.m va
 15 preguntá res, sas de qué vam parlá? pos d'aná a buscá rovellons al port. I io a.n ell li dia:"No.m busque a mi a la iglésia perquè no.m trobarà allí" Per qué? no hu sé perquè, pero també li vaig axplicá.l perquè. Perqué io tinc un caràcter revolucionari en idea, pero en afets no, io me hu conec, en fets no, i és per això.

Li vaig contá dos u tres cassos que.m van passá a la iglésia: una vegada astàem
 20 dal al cor i io no hu hai sigut per eigemple un noi així entremetén, no m'ha agradat ampudegá a mi, això de crio, diem-li de catorze o quinze anys. Pos bueno una vegada astaem dal al cor i esta va sé la primera. Astaem allí arrimats a la vora de la barana del cor i hi havien dos o tres qu.astaven a la part d'allà i astaven a la mateixa voreta d'un pilá, que hi han dos pilans, i baix, tot justet
 25 astava mestre i claro.l mestre en tota la seua calba. Pos hi havia un que tenia una candeleta i anava tallan trossets i.ls aficava a plom en lo banc, li tirava i tot justet li anaven al mig de al calba i io això hu veia, claro i astava així d'un tros com d'allí a les rames, d'ell, io veia totes les operacions que feia, io dic sas això en que acabarà? dic que puijarà i mos fotrà unes bufetades i les bufetades siran per
 30 al primé que martxarà. Bueno io hu vaig pensar-hu d'esta manera, manera de io no traure res d'això, sas, manera de surtí franc, dic és fotre.l camp, io qu.agarro i me'n vaig, i claro com qu.aquell no va pará pos justamén quan io acabava de baixá les ascales de dal del cor, baix trobo io i.l mestre, mos trobem cara a cara, i.l mestre m'agarra de seguida i io com era jove i vaig fumá una asperonada i me
 35 vaig ascapá, pero.m volia pegá. I io al sinyo mestre li vaig dir-li: "Io no hai sigut, busque als atres de detràs que són los atres" Pero ell no s'antenia de cotxes, bo sirà, ara io hai martxat para que no.m pegue i potsé siré io qui recibiré tot, per fin io.l vaig rebelar i vaig fotre.l cam. No.m va pugué aguantá, claro ell ia era vell i io era jove, ia tenia una mica d'aspenta. Los atres la un per aquí l'atre per allà
 40 ia no.s va pugué aclarí. Van notá que la cosa s'havia ascarotat; la un se.n va aná per aquí l'atre per allà, ia no va agarrá dingú més aqu.a mí. Para conte. Bueno este cas ia va passá.

Allavontes un. atra vegada era per festes majós i la meua colleta qu. anàvem, los tres o quatre, pos que. m sé io com va digué sé! mira coses que hu penses de momén. Mos vam posá dins al cor, dins al mateix altá maijó al puesto que. s posen los organisadós de la festa com ara per egemple en festes maijós los maijordsoms
 5 i tota la d'allò i bueno siga com vulga allí a. n aquell banc a l'entran diem-li a mà. squerra de l'altá, allí mos vam posá los quatre o cinc que natros anàvem. Io. m poso a l'andret que hi havia un candelero així d'al. qu. astà diem-li detràs a mà dreta i a mà. squerra del sinyó retó, a la punta d'aquella d'allò que posen i claro me poso io allí i claro mos toca ginollar-mos i aginollats com astàvem, pos un que
 10 li dien Pepito de Pataques, que tota la vida me n'hai recordat, pos a l'astá anginollat, no sé si és que ell me va vore una mica sério o no sé, m'agafa i. m toca l'asquena i. m fot una aspenta, claro anginollat com astava me fa aná de sarpes. Com tenia. l candelero aquell tan prop, li pego un cop de cap i. m cau lo candelero i la candela, que de poc no va damun del sinyó retó, i claro al vore io
 15 aquell quadro, ai mare! m'aixeco igual que un coet, salto la baranilla d'allí de l'altá i martxen igual qu. un coet. I encara. n vaig fer-ne un. atra: Una vegada també, en festes com ara Semana Santa quan fan los misteris estos, sas? pos astaven detràs d'allí a. n t'astá la trona, allí a on predica. l sinyo retó i hi havien tres o quatre que jugaven al tres en ralla, allí a. n terra. I lo que io t'hai dit, m'han
 20 passat les coses sempre per sé massa previsó, potsé si no hagués sigut previsó, potsé m'hagueren passat pijó. Pos bueno, també en intenció de martxá, al baixá la trona se veu que lo sinyo retó se va doná conte de lo qu. allí passava i sempre m'ha passat per martxá més pronte del d'allò i claro lo sinyo retó ia ni va trobar ni als que jugaven ni. ls d'allòs més qu. ancarar-se en mi; pos home que io no era. l
 25 que jugava! no era! lo que martxava io perquè no. m casquessen, pos sempre en les dos u tres vegades vaig digué de surtí io lo d'allò. Io dic io no hi puc anar-hi a missa. Pero io no hu sé si és Déu u. l dimoni u nu sé qui. m tenta a mi, escolta, és que tot m'ha de passá a mí, eu! tot lo que. m passa a mi, veiga! que io no sé. l que passa als atres també, pero no és una cosa que és casual. Potsé
 30 nyaguen que no. ls haigue passat mai res, pero a mi me n'han passat dos u tres u quatre i a mossén Juan també li dia: "Io no hi puc vindre a missa home, que sempre. m passen txascarrillos". I ells pos se fumaven un fart de riure, oh, vostés se'n riuen pero io bona temó, escolte, que un que véiga una cosa i màrtxiga ia per la temó, io no haguera martxat, eh? pero io tenia temó perquè claro arribes allí i
 35 al primer que troben, si ha jugat o no ha jugat no hu miren, més que patarrum, fatxada que te creo! ia bueno se fumaven un fart de riure.

Pos bueno, tot això ia ha passat ara tornam pe la guerra. Aquí, per fin, van fer una colectivitat, esta colectivitat (que m'apareix que vam quedá aquí) an acabat
 40 mo la van desfé los socialistes, los socialistes, qué feen,, fer-se bo en los rics, per a qué? per a que quan votessen, votessen a. n ells. I claro, si un ia fa una cosa dantemà, si tu ets d'un partit que a. n aquell no. l casques massa, pos sempre sirà més amic teu que meu. I això ancara passa avui; me sembla, m'hu pareix. Passa tota la guerra i vénen los nacionals, la colectividat la van desfé, van saqueijá tot lo que teníem, de tot lo que natros teníem, se hu van repartí tot per a. n ells, -¿los

nacionals?- no los nacionals, los socialistes, que això va sé a raís de quan van vindre les forces del govern de la part de València aquí a Catalunya. Allavontes aquí resulta, que -¿Tu coneixies al Txaparro de Tortosa? no l'has sentit nombrá?

- Me sona, ¿qui era?

5 - Era un del partit socialiste, un aprofitat, igual que Calau del Regués, que és aquell que van matá a cops de rem allà baix, entre San Jaume i La Cava. Pos bueno, estos van aná allà baix, perquè allà baix hi havia un que li dien Cendra que era del partit, de la CNT tamé, i a.n aquell tinien ganes de fer-li la festa, sas? I va.ná Cosefino del Regués, Calau, lo Txaparro que.t dic, van aná quatre o cinc
10 allà baix en intenció d'agarrar-lo. Allà baix a la Cava, i a San Jaume i tot allò astava la gen més organizada qu.aquí i tot, i.s veu que van fletejá de qu.estos anaven en busca d'aquell i van sortí, pos que.m sé io, potsé surtiguessen una vintena de San Jaume en raixacs, en forques de ferro, en allò que pesquen, la reixaga, tot en armes de fé mal. I.ls van perseguí i a Calau lo van matá a cops
15 de rem dins al riu i alguns atres pos se van ascapá (això tot era a raís de quan van vindre les forces).

Perqué allavontes quan van vindre les forces de València, tot lo partit socialiste aquí se va amvalentoná i io com que estos, natros, haviem passat al partit comuniste allavontes, pos mos tenien mania, mos volien pegá i claro quan van vindre les forces, quan van arribá aquí a Tortosa estes forces se van repartí per
20 tots estos pobles pel.Dové, per Txerta i pel Regués i per tots estos pobles i io com t'hai dit pos astava dal del campaná i io i este Calau, per assuntos de família, pos no mos feem, pero baix lo mando que hi tenia el partit socialiste, venia tot alimentat en les forces i tot perque les forces quan van arribá aquí a Tortosa se
25 van estacioná. Pos io com astava dal del campaná, me van fé que baixés, vaig baixá i dic: val més creure que portá cops, quan veigues les coses així, quan veigues les coses ambarullades, no busques la força que si tins la de pedre, pedràs, io dic Pipito veste'n i dixà passá la tormenta. Bueno baixo i de seguida m'agarren i.m foten al cameon. Portaven un cameon qu.era de la cooperativa de Regués.

30 -Això els socialistes?

-Això els socialistes. I la junta de la cooperativa del Regués com era socialista, Peret era.l cap. (-L'has sentit nombrá al forné, a Peret?, no?) Pos bueno Peret este era forné i este era.l cap, juntamén en atres, juntamén en lo presidén de la cooperativa, i tots estos... així que al Regués eren socialistes, i aquí pos érem
35 comunistes. Me s'amporten a mi i a, me sembla qu.eren cinc u sis, no me'n recordo, perque com estes coses anacabat ia.t s'olviden, i més io que no tenia intenció de contar-les tan a detall com a tu te les conto, tan detallat com ara, no. Pos bueno, mos s'amporten als cinc u sis i de momén mos porten a l'ajuntamén, allà a l'ajuntamén vell. I allí vaig sentí io a on mos havien de descarregá i ia tenia
40 l'aurella torta perquè a mi los qui.m detenien no.m mereixien gens de crèdit, io

dic no sé si no sirà este, de tota la guerra, lo momén que io pàsiga més apurat, perque io coneixia.l panyo. No hu sé, ia hu verem. Primer dien de quedar-mos als calabossos d'allí de l'ajuntamén, vaig sentí dí un. Perqué io no fea més qu.aná
 5 voltan, voltan, ara que per dins del cotxe no, pero si.stava lo roglet aquí me'n.nava allí la vora, si.staven davan del motor me'n.nava a la part de davan para vore, aspiá lo qu.allí.s tramava i bueno hi havia allí uns quans, i allí uns eren partidaris de que mos quedéssem allí i per fin, io no sé qui era, perqué com tot això ia ha passat (si convenia saber-ho, també hu sabria) pos va dí: "No, no, aquí esta gen
 10 no.s poden quedá, esta gen los ham de portá a la presó". "Home que aquí, no sé quantos!" "Que no sinyó". Potsé devia sé un dels que era més responsable: "Que me cago.n l'hosti! que potsé aquí esta gen desapareixen i en anacabat io siré.l responsable!". Sí que de sé responsable a no ser-hu hi ha molta diferéncia en les coses, igual com a mi m'ha passat moltes vegades aquí.l poble.

Per fin mos porten a la presó vella, a la que hi ha davan de la tabacalera, allà anan a San Jaume, que ara guarda no hi fàciguen ascola allí? sas qu.anan a San Jaume hi ha un edifici qu.has da puijá unes ascales iguan qu.allà la Seu? Anan a l'asplanada de Remolins, una volta passes la Seu hi ha un edifici qu.és una ascola, pos allí, allí vam astá dos u tres dies i per fin ve un comité de Barcelona a
 15 jugá.ls fets de tots los que hi havien allí detinguts, que n'hi havien bastants. Quan me va tocá a mi diu: i a vosté a.n l'han agarrat? dic al poble, al poble m'han agarrat. Diu: i vosté que fea al poble? Pos astava així i així i així. I a vosté.l van detindre? i perqué.s va dixá detindre? oh, i si a vosté li fumava una pistola al pit i li dia tira per avan, qué faria?... i bueno dic, dixam-ho aná. Diu: pos a vosté no l'havien .ver detingut, era diferén qu.a vosté l'haguessen trobat fén frente a les
 20 forces! Bueno, per acabá més pronte, a mi.m van dí, diu bueno, vosté si vol martxá ara, diu ia pot martxá, dic no, no, ara no, -eren les dotze de la nit-. Eu, si a vostés los és igual, si vostés no.m despatxen i si.m despatxen potsé ancara faria resistència, en vostés. Dic, ara no; demà de matí allà les deu o deu i mija, allavontes surtiré. Com vulgue, -me va dí-.

Bé, ensudemà allà les deu, pos bueno com que casi tots los dies baixava la Cinta, pos vaig martxá.n ella; allavontes vaig surtí, va vindre, vam surtí.ls dos i en sé hora vam puijá. Quan vam puijá ia antes d'arribá.l Dové ia vaig trobá.ls matons i vaig sentí io, diu mira ia puija! pos ia puija, ia puija. Ve que allavontes pos mira vam aná fen, i tot això del mando ia.s va acabá, io era lo segretari de
 30 l'organisió i del sindicat i tot això ancara seguia igual, tot avan; allavontes duran tot este tems que va durá diem-li de principis de la guerra, dels que hi havien detinguts, dels que.s consideraven facistes del poble, ne havien quatre o cinc o sis que venien a firmá tots los dies allí al comité i d'estos un era Fesol. Fesol tamé estava dins de la colectivitat, perqué, pos perqu.era un tonto i un vanitós, que no sap més qu.aprofitar-se de les circumstàncies i no tí coratge para.nfrentar-se en res, perqué això és demostrar-hu, mol bé, ¿un home com aquell havia d'astá dins de
 35 la colectivitat? pregunto io? pos tot hu feia per temó que tenia, perqué no.l matessen seguramén, una cosa u atra d'estes havia da sé, no te hu apareix? allí

va.stá hasta que mos van desbaratá, allò tot va acabá així, pero io com astava al sindicat, hi havia un que este és l'únic que potsé me salvés, est.home sempre tinia pena, sempre.m dia que no sé quantos, que això acabarà malamén, dic vosté
 5 siguixque la corda que això no pot acabá malamén, eu! per par nostra. Ara si an acabat vénen atres coses d'això io no m'hi poso, pero de la forma qu.avui astan inclinades les coses, aquí tot lo qu.havia da passá ia ha passat, aquí si s'ha detingut a un, si s'ha detingut a quatre, si s'ha detingut a deu, estos deu ia.stan al poble, aquí ia no passa res, ara si s'amboliquen les coses, an acabat io no.hu sé.l que pot passá, ni vosté tampoc, ni dingué, pero si aquí no passa res, aquí astà tot passat.
 10

Est.home io sempre l'acontrolava perque era un home que tenia los ànimos decaiguts, mol decaiguts, que no.n hi havia cap més qu.ell qu.els tingués tan! . I este era un que baixava molt a Tortosa a vendre al mercat plantons, i és aquell que tí.l tarongerai, que tinia veiga! qu.ara ia.s mort, aquell tarongerai que hi ha
 15 quan se veu aquí a l'atra part de canal, quan arribes als astrets d'aquí d'Aldové, aquell tarongerai, tota aquella coada de per allí n.amún, tí lo menos trenta jornals d'hort qu.ara astà tot repartit entre.ls fills. Pos bueno, est.home quan va vindre.l momén de que va entrá, allavontes ia van vindre los nacionals i van entrá, i quan los nacionals, per eijemple, s'arrimaven aquí, natros astaem allí dal a una finca
 20 qu.es diu lo paülenc, allí dal a la vora del Regués i quan van entrá.ls nacionals pos natros... perquè aquí com que van tirá bombes al Regués i tot això, per a.stá més tranquils una nit vam agafá i vam canviá de puesto i en ves d'astá aquí pos mon vam aná allà a la surtida del barranc de la Caramella, allà a una caseta que hu portava un home qu.era migé de la Fustegueres i allí vam astá hasta que van
 25 antrá.ls nacionals.

Quan van volá.l pon d'aquí de Tortosa, natros astaem allà, que va sé que casibé quan arribaven les forces aquí Tortosa. Bueno, astem allí dos u tres dies, en això entren les forces i ni les vam vore tampoc; una volta ia van entrá les forces, al cap de dos u tres dies marxem d'allí i mos tornem a posar aquí al Paülenc. Ia
 30 vaig passá pel Regués para baixá aquí.l Dové. Los vaig preguntá si necessitava un passe pa.ná al Regués i tot això, o para.ná a Aldové, i.m van dí sí, necessita passe, dic -quan val? -diu dos pessetes, me cago.n l'orba! io astava fart de fer-ne debades, dic io n'hai fet més de deu mil i no hai cobrat res! Vaig baixá aquí i allavontes era alcalde, en aquell momén, era alcalde Taleca, vaig i li dic a Taleca,
 35 -ascolta si.n cas me necessites per algo, o m'has da dí algo, me hu dius ara, i si passa alguna cosa que me hu haigues de fé sabé, astaré a tal puesto. Pos ia.stà bé, no.m va dí res.

Ensundemà arribo al Regués, vamos primé vaig aná.l tros i an acabat pos me'n.nava al Regués, com astava ma mare, i ma mare ia tota ploran ai fill meu,
 40 que no sé quantos, que ha vingut la guàrdia civil i ha dit tan pronte com tu arribesses aquí que te hu diguésem i que.t presentesses; bueno ia astà bé dona. I a.n t'hai d'aná? pos ves a tal puesto qu.allí astà la comandància, allí astà.l

comandán de puesto, bueno pos no patixque dona que no passará res. Me'n vaig allà dal, demano permís para antrà, diu passe! dic se presenta fulano, diu vosté és José Arasa Estrada? dic sí, veí de Txerta? dic no sinyó, diu, como? si no hu hai sigut mai, no hu dec sé ara tampoc, segur; i tot això pos era perquè anava detingut
 5 així una mica a la puteria que no era diem-li directe, sas? lo qui.m coneixia bé ia hu sabia, eh, pero este va fé una mica de comèdia per de dí, deu sé coses del comandan, sas? Bé, dic home, de Txerta no, io ni hi tinc res que vore io en Txerta, diu vosté, pos d'aon? dic, io sóc d'Aldové, avui sóc del Dové, sóc d'aquí dal, pero sóc del Dové i vaig vulguer-li dí per a.specificar-li tot lo cas. Diu bueno,
 10 va fumá una atapida de morros i crida l'ordenança i.m porta al puesto de la presó, a lo que tinien habilitat per a presó; bueno pos ia.stic aquí ara.

En això mor ma tia, mor ma sogra, claro la dona tota ampenyada se'n va aná a tots, que allavontes los tots que manaven eren cusins meus, tots eren de la família meua pero.m volien més mal que res; bueno per fin la dona va pugué
 15 lográ de que.m donessen un rato de permís para sortí a acompanyá la tia, bueno surto pa l'anterro i an acabat atra vegada a la presó. Això és mol llarg eh txiqueta, no tins pressa tu, vitat? (-no)- io tampoc!

Me tornen a posá a la presó i al cap de dos u tres dies puija un dels rics del Dové en tres números de les forces de Franco d'orde públic: un cabo i tres
 20 individus. Puigen allà dal al Regués paren allí baix a la plaça allí davan casa Olegàrio, allí paren lo carro i puguen allà dal, que la presó astava paca allí dal, a la placeta vella, que diuen, una miqueta més amun per aquell carré. Vénen lo cabo este i.ls tres números, me vénen a buscá allí, me prenen, vamos, van dí la guàrdia civil que mos costodiava, que puijaven a per mi, me prenen i mo.n nem allí baix
 25 i puigem los quatre al carro, més lo que portava les astirandes. Aquell home era un dels que li havien fet pagá.ls quartos, un dels que io vaig aná para traure.ls quartos para que pagués al llogat per indemnisació, i bueno, tirem avall, avall, avall (-se'l van andú?) a qui, a mi?, pos sí, io rodeijat d'ells.

I aquell home quan vam sé ia un quart més avall del Regués pos ia va començá que io era un bandido, que io era un creminal, que io era amún, que io era avall, que m'havien .ver matat, bueno, mil pestes! i tira per avall i aquell home no se hu acabava, i acabava de dí una cosa i an acabat me tornava a dí lo mateix i fon-li i fon-li! i io per fin ia ampudegat li vaig dí al cabo dic ascolta: que.m dixaries parlá a mí? diu sí. Pos quan me va dí que.m dixaria parlá, a mi.m
 35 va florí una roseta.l cor: dic ia.stic salvat! si este txic me dixia parlá, dic aquí no passa res, perquè io volia prová a.n este cabo quina era l'intenció d'ell, dic, perquè io a.n este txic no l'hai explorat gens i no sé lo criteri d'ell i veiga hu vaig acertá. Dic bueno, ascolte, vosté ia fa rato que ramuga, si només me hu hagués dit una vegada, no li haguera dit res, pero tan insistí tan insistí que per fí dóna lloc a que
 40 un se defense, ancara que no vulgue, i sí, sí, aquell txic diu: digues lo que vulgues (era d'aquí de Saragossa aquell noi). An acabat ia mos van conéixe, pero allavontes en aquell momén ni ell me coneixia a mi, ni io coneixia a n'ell!, i io

li vaig dí, dic ascolte: vosté per qué me hu diu criminal, A qui hai matat io?. Per
 qué me hu diu lladre? a qui hai robat? Vosté trague persones de qui io.ls haigue
 pres alguna cosa; a casa de vosté no hai entrat mai lo brancal, per a vosté no hai
 treballat mai, ni sap si sóc treballadó, ni sap si sóc dropo. Li dia això perquè.ll me
 5 va dí que io haguera pogut està mol astimat del poble, perquè io era mol
 treballadó i totes estes coses. Dic vosté diu tot això perquè hu vol dí perquè vosté
 no hu sap ni si io sóc treballadó, només m'ha dit lladre, que sóc això, que sóc
 allò i que sóc allò atre. Pero vosté ni sap si sóc lladre ni sap si sóc assessino
 10 perquè no tí proves de res, vosté no.m pot dí lladre perquè io no hai robat mai
 res a dingú, sinó digue a qui hai robat? tampoc no.m pot dí assessino perquè vosté
 no pot dí a dingú que l'haigue matat, tampoc no.m pot dí si io sóc treballadó o
 dropo ni res, que para vosté tampoc hai treballat mai, això tot hu sap per sentí dí,
 si un atre li ha dit que sóc un criminal, pos vosté pot dí que sóc un criminal, pero
 15 vosté no hu sap això (-I que va dí?) Pos va callà, i res i aquell txicot per fin me
 dia, va dixa'l aná; ascolta ia.stà bé pero si un hagués agarrat per eigemple un atre
 fatxa, diem-li ampedernit, que hagués dit: va, a.n este fem-lo baixà i li fotem
 quatre tiros... portava perill! allavontes, ia hu crec.

Pos bueno vam arribá aquí.l poble i no va passá res, i allavontes astàvem tots
 que astàvem detinguts d'aquí.l Dové, eren quatre o cinc o sis o set o vuit. Vé.l dia
 20 del juí, me fan lo juí (vaig digué d'aná al Regués, atra vegada) me van portá al
 Regués para qu.anés a declarà allà dal. Me fan declarà: vosté és això? bueno sí,
 i vosté qu.ha fet? io no sé qu.haigue fet res de mal, si a vosté li han dit alguna
 cos, digue; bueno, no, no, ascrivirem lo que vosté digue, bueno pos bé, val, vosté
 25 pregunte i io aniré dién,: vosté, del comité? -sí sinyó, pero io no hai intervingut
 en res, eh? bueno vosté de l'ajuntamén, sí pero io conste que no hai intervingut
 en res en dolén, tot lo que hai fet hu hai fet baix concéncia, la concéncia meua
 és de fer les coses bé, no de fer-les malamén, ni de perjudicá dengú tampoc, ni
 a vosté ni a un atre, ni a dingú. Per fin allí me pregunta del comité, io li vaig
 30 pugué posar fetxes de quan va antrá perquè primé era comité revolucionari, an
 acabat se va fé comité popular, io vaig antrá.l comité quan se va fé popular,
 antenem-ho bé. Me va preguntà de l'Ancaldia, de tal fetxa o tal fetxa, vam aná
 fican totes les fetxes de tots los càrrecs que io havia ocupat, lo perquè vam passá
 de la UGT a la CNT tamé li vaig contá. Una volta hu va tindre arreglat,
 allavontes me va fé firmar-ho.

35 Ve que al cap d'una temporada mos desplacen i a mi me fumen a Vinaròs,
 a la presó (d'aquí.n aván ia tot és presó) me porten a Vinaròs, a Vinaròs mos
 jusguen, a Vinaròs de tot lo que io vaig declarà, allí no.m van lleigí res, més que
 allí ia t'hai dit lo qué, allí.m van dí que io era un elemén perillós contra.l règim.
 40 Vataquí un Franco fet i dret, que t'apareix, un cap de brot, un elemén perillós! pos
 si tots los elemens perillosos tenien com io! Tirem avan, en lo juí a mi.m surten;
 de mumén cadena perpètua, ah que.t penses! De la cadena perpètua firmo
 trent.anyes de pena. No n'hi surtirà tan a Tejero m'apareix! Que t'apareix qu.a
 mi.m fótiguen trent.anyes de presó i a Tejero li fótiguen dos o tres mesos! Pos és

lo còdig de justícia militar, astem parlan ara de lo qu.és la justícia. En ressomides cuentas surto de Vinaròs paca Saragossa, en los trent.anys, ah! i això m'angordava a mí lo tindre trent.anys, veies que avui ne traïen quatre o cinc, despús demà.n traïen deu u dotze i io ia tenia una sentència fixa, io ia.stava tranquil.

5 Cumplixo un mes fa u no fa, a Saragossa, a Cuellar, provincia de Segovia, allí vaig astar-hi a la vora de tres anys, i d'allí.m porten a Santander, al Dueso, allí a on cumplia cadena Sanjurjo, davan de la nave que ell cumplia condena io hi vaig astar-hi moltíssimes vegades, perquè tot justet paràvem natros enfrente tot justet com d'aquí a.n aquella soca, allí mos van posá i natros vam astá allà un
10 periodo d'un mes perquè totes les espedicions que venien de fora, a totes les presons los feien complí un mes aislats perquè no portessen malalties u algo. D'allí mos fiquen dal a les celdes, allí astaven en una celda de una persona, natros de momén, vam astá set. A dormí allí.ls set i quan donaven les eixides, astàvem un hora o dos al pati, segons. Allí cumplixo io no sé si tretze o catorze mesos
15 més, a Santander, o siga al Dueso; d'allí mos trauen una selecció a treballá a un ferro-carril que.l primé accioniste era.l sinyó Cuaquin Bau, ¿lo coneixes? Allí mo.n nem a Vega de Pas, que feien una via de tren que.s diu la directa Santander-Mediterrà, que va a pará a València. Allí hi astic catorze mesos; d'allí m'anvien la llibertat lo dia quatre de març de l'any coranta-quatre, io tinc contat que vaig
20 astá sis anys menos dos mesos. Este va sé lo meu d'això de la presó.

D'allí vaig surtí, lo dia que vaig sortí mos van portá de Vega de Pas a Ontaneda, que allí ia hi arriba.l tren i quan vam arribá allí vam pèdre.l tren, io per no retrasà lo viatge, per arribá més pronte a casa, vaig pagá sis pessetes i vaig agarrá un cotxe de línia qu.anava des de Ontaneda a Santander.

25 Quan vaig arribá a Santander, allavontes, claro, lo tren martxava allà a la una, un tren que surtia de Santander a Bilbao. Allí, una volta vaig arribá a Santander, vaig intentá un u atre que.m digués a ont astava telégrafos dic tiraré un telegrama a casa i que demà m'aspérguen perquè io ia portava intenció a les dos de la tarde agarrá.l tren a Bilbao, perquè no hi ha més d'un hora u hora i mija. I vaig i tiro
30 un telegrama, per a dir-te més u menos lo qu.allí va passá, hu dic a.n un i sí, sí, de seguida lo txic, i no.m va amollar, hu dic io per lo que són les persones, des de que io li vaig dí que m'ansenyés telégrafos hasta que io vaig agarrá.l tren i no.m va amollá, hu dic io per lo que són les persones, bon home! Ell tampoc no hu era del mateix Santander, ell era d'un poble d'allí propetet. Me va dí allí a ont
35 astava hospedat, vam aná allà perquè ell tenia la maleta allí, io també vaig dixá la maleta allí, vam asmorzá, me va pagá l'amorzà, quan vaig martxá al tren me va doná un paquet de tabaco sens.ancetá, i allí mos vam despedí i ia seguramén que no mos vorem més. Paca Bilbao, arribo a Bilbao també ia havia martxat lo tren que venia pac.aquí baix, ai me cago.n la mar serena! tenim mala sort, en ves
40 d'arribá aquí en sundemà, la Cinta se'n va a l'astació, ia no arribat! veiga! A Bilbao, io ia no.m podia aguantá perquè entre tot lo matí per .n aquell Santander un ven de baix qu.allò apestava! Vam surtí de Vega de Pas la nit antes, o siga lo

matí antes, neu d'asta.l ginoll! Perqué no mos trobàvem allí al mateix poble, mos trobàvem dal al tall, allí dal al monte. Bueno vaig arribá a Bilbao desfet a.n aquella dona que particularmèn se va doná.l cas que era catalana io li vaig dí, dic mire vinc pero malamén, "Que tí?" "Pos tinc una dolorada de comes que no.m puc aguantá"

-¿Que va aná a una pensió?

-Sí, me va doná un llapis termosan, diu fregues bé les comes i an acabat tapes ben tapat i no patixca que demà.l cridaré. I sí, sí, la dona.s va portá bé, me va doná sopá i bé. En sundemà ia a temps a temps, vull dí io que casi me va cridà massa tard i tot, pero la pobra hu feia per bé perquè descansés més. Me'n vaig al tren i arribo hasta la Puebla d'Híjar, a la Puebla d'Híjar resulta que allavontes prenc lo tren pac.Alcanyís. Vaig aná en tren hasta Alcanyís perquè allavontes resulta que.l tren que baixava aquí baix a Tortosa no baixaba ia! no si ia hu dic io! me'n passaran d'hasta qu.arribe a casa i bueno pos no vaig tindre més ramei que vaig baixá i vaig agarrá pos lo cotxe que martxa d'allà dal pacallà les dos. Allà les quatre o casi mig hora antes astava aquí (-en cotxe o en tren?) en cotxe, en l'Hispanos. I no havia vingut en cinc o sis anys, des de que.m van pendre de casa que no havia vingut més. (-A la presó se portaven de qualsevol manera, mols de polls, al puesto que vaig matá més polls va sé a Saragossa, ia te hu dic, i allí a Saragossa, ojo eh, que sort que io era jove i.m podia meneijá bé, pero ne hi havia un pobret home que tenia més de sixant.anyes -un home que me sembla qu.era.l pare d'aquell que portava, de Santiago, sas que aquí a l'Hostal de la Barana a la vora del riu hi havia un bar, un catximan per allí? tantival, ia.t dic a.n est.home un dia baixaven i te hu dic io bé perqu.anava de parella en mí, i mos feien baixá les ascales de dos en dos per allí.n avall, correns i aixó pos tot hu feien per fastidiá claro, mui bien, perquè mira si teníem tems de pugué baixá bé, pos no, haviem da baixá correns, ascapats! I aquell home és claro al no pugué corre tan com io pos anava retrassat, de nit, li fumen una bufetada aquí davant la cara i me'l tomben, lo fiquen fora de la rengla perquè no antropessessen los atres i cosetes així per qüestió de fastidiar-te no.n vulgues més!

- I se'n va surtí quan vosté, este home?

- No va morí a la presó, era gran, i va morí.

- I de minjà, los donaven bon minjà?

- Pos mira quan mos donaven faves tal com anaven a la saca i quan mos donaven pataques i havia moltes vegades que no les calia pelá, i quan mos donaven carabassa d'estes baconeres, d'estes carabasses d'Egipte, mos donaven moltes vegades puré de carabassa d'esta. I així.

- Pero de gana no.n van passá molta?)

- De gana io no.n vaig passá, pero saps perquè no.n vaig passá, pos perquè la Cinta m'anviava de tot, de tot lo que.m fea falta m'anviava. Que no haguera minjat ni ella tampoc! I io ia.t dic, sempre li dia: no m'anvies tan, perquè io a pesá de tot sempre hai sigut econòmic, sempre hai buscat viure en lo més mínim possible i al puesto qu.haigue estat si io hai pogut passá en lo que io m'hai guanyat no hai buscat que un atre trebàlliga per mi, sempre hai buscat treballá quando menos para mantindre'm. Perqué io allí, com astàvem allí a la Vega, duran tot este temps se va promoure allí que van vulgué fé una central para fé força elèctrica pos com de dia anàvem al tall, a treballà para la companyia, pos de nit mos llogàvem un parell d'hores u tres para ná a treballá a la central esta, i io hi vaig anar-hi algunes vegades i guanyàvem sis u set pessetes, mira. I io a la Cinta moltes vegades li dia, dic no m'anvies més dinés que io de dinés ia.n tinc, pero ella no se hu creïa, i li dia d'esta manera: mira io de dinés ne tinc tans com tu me n'has anviat i una miqueta més, per no dí ne tinc tans, perquè has de pará conte que està la censura i no has d'aná a fé la tonta, i sí, io vaig surtí de Vega de Pas tinín 925 pessetes ahorrat. Pos en aquella época natros quan treballàvem allà davan treballàvem una brigada, que li dien la brigada de txoc i natros en fé tans vagons para la companyia, pos an acabat tot lo demás era para natros, i havia dies que surtiem a tres pessetes, sortiem a quatre, surtiem a sis rals, surtiem a pesseta, hi havia vegades que no guanyaem res també.

- I un treballadó normal quan guanyava?

- Pos un treballadó normal, això també mos hu donaven a natros, pero no mos hu donaven mai, mos van dí que mos hu donarien, sis rals, pero la Cinta no.n va vore mai cap.

25 Jocs.

Per aquí pel Regués i adhós aquí Aldové allavontes d'assuntos de jocs, pos... les birles eren lo que era més popular i natros quan érem menuts pos les bòles, eren les nostres distraccions, o.ls patacons, sas lo que vull dí.ls patacons? Pos agarràvem una carta, cartes velles desde luego, i les doblàvem, les partiem pel mig i de cada carta surtien dos patacons. Patacons partits i allavontes agafaves i.ls ficaves així que casessen per una part i per l'atra, los patacons eren la carta doblada i una anava en la cara d'aquí i l'atra al contrari. I en això si jugaves a les bòles, algunes vegades te jugaves bòles mateix, i algunes vegades per no fer-ho tan car, perquè la bola anava una mica més cara que.l patacó, pos lo patacó. A la milló pam (pam era arribá la teua bola a un pam de l'atra i pam i toc era tocar-la i allavontes i separar-se) en este joc eren dos -era una paga doble- i això és casibé lo joc de menuts.

I allavontes pos tamé jugàvem a la baralluga, i granets i tot, ia! i si jugàvem al cèntim pos posàvem perres dins i en la punta de la baralluga havies de traure la perra d'hasta fora del rogle i les perres astaven dins del rogle a una circumferència inferior a l'atra, i allí per eigemple posaves deu cèntims o cinc cèntims, segons los
5 quartos que tinies para jugá, pero com allavontes ne hi havien pocs pos jugàvem poc, i diem màxim deu cèntims; pos bueno tiraves la baralluga i t'havia d'antrá per aquí (entre mig dels dits) i te la posaves aquí damun (paumell de la mà) i la baralluga seguia voltan i tu en la baralluga en la punta del clau, havies d'aná tiran la perra per a fora; i an acabat quan la baralluga, veies tu, que ia t'anava a les de
10 veres allavontes valia i tot la culata, és dí que quan la baralluga ia comença a tonteijá, que ia se li acaba la força pos allavontes valia i tot pegá en la culastra de la baralluga i si agarraves la perra te la traïes fora i la perra que traïes fora pos era para tu. Lo qui se'n traïa una, una.

- I de grans quines distraccions teníeu?

15 - Pos allavontes ancara no nava.l fútbol. Al Regués, quan io era menut, no n'hi havia de fútbol. La gen gran pos mira al café, si alguna vegada venia alguna comèdia de fora, pos sí.l poble responia.

- I quines comèdies venien?

20 - Pos venia una que li dien la tia Quinerossa que esta dona eren mol aficionats a fé assunto de titelles, això si.staven una semana ho feen casi totes les nits.

- I les feien en castellà?

25 - Sí, en castellà, va durá una temporada qu.això del català se va incrementá una mica; io.m recordo que quan anava a.scola primària ia.m van doná un catecisme català pero allò.s va acabá prònte, vull dí io que.s va acabá, com t'hu diré, com una picada de fesols. Alguna vegada solien vindre unes funcionetes de teatro, algunes vegades ne feen los del poble mateix, com ara allavontes que.s va fé **Terra baixa, Terra baixa** ia fa mols anys que va això.

- I la feen los del poble?

30 - Sí, la van fé.ls del poble. Allavontes també.l que.l viento se llevó, també.s va fer-se al poble en aficionats d'allí.

- I de bous, ne feen? - Ancara allavontes no.n feen de bous, allavontes quan io dic. Això dels bous valien massa quartos. Això dels bous casi ha començat des que io hai estat aquí Aldové.

- I de balls?

- Ah bueno asunto de balls, pos sí, en festes sempre hi havia alguna coseta extraordinària, ball de ram, i ball de cintes, i sí, alguna coseta.
Lo ball de rams era un ball que donaven un ramet i allavontes estos rams venien en un número i estos números se sorteijaven i al qui li tocava, ai la Cinta va passá
5 més vergonya que no ha passat en tota sa vida, perquè conta, no sabia ballá i io també.n sabia poc, i tot justet mos va tocá una vegada.l número u. Va havé de començá la jarana, diu veiga! més m'haguera astimat desaparéixe. Los balls de cintes, plantaven la pinyata, aquella pinya sortien un total de cintes que igual ne podia havé cinquanta, que sixanta, que setanta, que això del ball de la cinta esta,
10 hu feien en relació, poc més u menos, a la gen que hi havia. Als números que.s despatxaven, sas? Allavontes consistia en agafá una cinta u en agarrar-ne dos o agarrar-ne tres i allavontes en esta cinta també portaven un número, que estava premiat. Una volta l'astiraves, la cinta quedava para tu i para sempre. La cinta portava un número i an acabat lo premiaven.
- 15 - I la jota?
- La jota malaguanyat! a la plaça... com ara al ball també perquè ascolta, los pianos que natros portàvem eren d'aquí de Reus.
- I de verbenes.
- Se celebraven poc.
- 20 - Competicions, corregudes?
- Ai corregudes!, si io ia festeijava quan me vaig comprar-me una bicicleta. Pero hi havien competicions de peu. Quan io era menudet. Pos bueno, com ara a Sant Antoni, llogaven la gaita, puijava un que li diuen lo tio Jaume.l gaité, d'aquí de.l Dové i en un tabalé que també era d'aquí.l Dové. Les festes se promovien d'esta manera: de tarde lo ball del puntxonet, que encara.s balla per aquí. I sí, en la gaita, an acabat de missa, pos als córres, i corrien tot los que volien i pos al Regués hi havien tres o quatre asos, i hasta venien gen de fora, de Benifallet, de Tivenys; posaven una barra alta, i dal posaven un cunill, o un pollastre i al qui guanyava, mira, ia tenia una minjussa. I allavontes per la tarde ball a la plaça, de gaita i fun-li jota que te crio, i allavontes pos sí, hi havien mols d'homens vells,
25 aquí Txerta n'hi havia un, me cagon, que era del Regués que tocava més bé les castanyetes que la punyeta, qu.aquí a Txerta ancara li dien lo tio castanyetes; ara no que ia fa tres u quatr.anyes que va morí.
- I cantá?
- 35 - Pos sí tamé puijava.l Canalero, pero allavontes puijava mol Perot, quan io era jove Perot puijava casibé totes les festes.

- No.n cantaven de rondalles los jóvens?

- Pos sí, ia hu crec! com a dimonis!

- No se'n recorda de al lletra de cap?

5 - Home potsé sí que me'n recordaré d'alguna: "Para cantar al Regués he sobido de San Carlos, me de pena haber sobido siendo el camino tan largo, és que me gusta la gente i el pueblo muy adornado". Perot sempre ha cantat a l'astil del país, bueno mira, en castellà, pero si la cosa per eijemple li ve bé en català pos tamé, una mica txapurreijat, això demana, perquè ell tenia una cosa de les cançons li agradava que versessen, no ell sinó que tots los cantadós, tan me fot ell com lo
10 Canalero, com Boca de Bou, com Carrinya d'Amposta.

- Qüestions d'herència:

15 Quan mos vam casá lo que astava diem-li com a heréu, era Lluís, era.l més menut. Esta casa és de la dona. Casi tot lo que teniem allavontes, part de lo que tenim era de la dona, avui tot és meu, que una vegada vaig digué de inclusive anfadar-me, a Tortosa, perquè m'havien posat una finca que era de la dona com a meu, dic això no hu vull. Lo que té la dona és de la dona i.l que és meu és meu. Ascolta si vatros hau da cobrá la contribució, que tí més cobrar-la en nom de la dona com en nom meu, mentres l'Estat hu còbriga. Pos home mos hu han
20 anviat així de Tarragona. Dixeu-la aná a Tarragona. Si Tarragona fa un bunyol, lo qui l'ham da desfé som natros.

PRATDECOMTE

Antònia Berbís Viña. 74 anys.
Nascuda a Pratdecomte, on ha viscut sempre.

- A quins jocs jugaven quan era menuda?

- Pos sí, ai mare meua, probetes de natres, jugaem a la Taranna, "la taranna sí i la taranna no, la taranna madre si la bailo yo"...; i ancabat cantaem, passaem així la maneta pel cap:

5 "Al pasar por el puente de Santa Clara, me se cayó un anillo dentro del agua, para sacar l'anillo saqué un tesoro, una virgen de plata y un cristo de oro; quien pudiera estar tan alto como la luna, para ver los soldados de Catalunya; de Catalunya vengo de servir al rei, ai, ai ,de servir al rei"

10 I estos eren los jocs nostres. Io pobreta de mi no.m dixaeen aná, filla, als nou anys ia.m van fe ná paca casa, perquè "tu no.s d'aná a jugá, filla, que no tens mare". Ai, me van crucificá. Perqué si mun pare probet s'hagués tomat a casá, s'haurie hagut de casá, mun pare. Io, mun ieio me consumien, au, a pujá pataques, a pujá oli, i probeta de mi no.m dixaeen aná a jugá en les atres txiquetes; i uns plòs!

15 - No s'ha mogut mai del poble?

- No, filla, mai.

I anaem a la Foncalda, si vols que.t diga cosetes de la Foncalda quan erem enans.

20 Anaem a la Foncalda; la vespra ia amaníem lo minjá, i aquella contentura! I a l'undemà, de matinet, ia un repic de campanes. Era això. I d'ans, qu.ara ia tot s'acabe i anaem en provessó i en animals per la volta, carregadets en sàries i preniem lo cistell del minjá. I a la provessó cantaem catòlics som, ai, que bonic ere, i en català!. Teníem un capellà que era una (e)minència aquell home, tenie mol sabé. I cantaem pels carrés al sortí de missa.

25 Catòlics som, de cor molt ardorosos

Som catalans de fervorosa fe

anem anem, a vesitar Maria,

no tens temó al fill de l'impio

no tens temó al fill de Lucifer

30 A la Foncalda anem anem

" " " contens

Diem que vixque tots a una veu

Vixque per sempre Mare de Déu

35 I passaem tot lo dia a la Foncalda, més bé, tocan guitarres, i natres ballaem la jota i valsaem també. Sardanes no, no.n sabíem. De Sardanes no se.n parlae allavons; i ancabat quan se fee tard (que anaem a la missa de matí i de tarde al rosari), tornaem a ballá, i ancabat tots paca casa, per aquella costa, en animals puijan i la provessó detrás, i també tornaem a cantá

Catòlics som
venim, venim de visitar Maria

- I de cobles no.n cantaven?

- Rondalles vol dir!

5 - Sí, pero no me.n recordo. Voltaen nois del poble i cantaen cans tan bonics, Los llogats quan se n'anaen se despedien:
"Adiós pueblo del Prat de Còmte
Pueblo de rosas i flores"...
I s'ho treen del cap.

10 - Quan érem jóvens anaem a ballá, a la plaça, a les festes, tocae la música..., io me'n via d'aná a retiro més pronte que les atres noietes. Ballaem a la Plaça de la Iglésia. I ancabat pos baixaem aquí a la Sala del ball.

- De més grans me vaig confrontá en dos nois.

15 Dos me'ls astimae bastan, péro me vaig desfé, perquè no.m podia casá, qu.a casa m'haurien matat, perquè no tenien coneixemén. Conta si ara.s casarie, martxarie i mos dixarie i no podia aná en dengú. "Tu no.s d'aná en dengú. Tu no.s d'aná en dengú, que no tens mare, i ia.t vagará .l casá". I conta, quan ets vella t'has de casá! Mira si.s trist això, filla. Que hi havie un noi d'aquí del poble que hi vaig aná-hi i mos confrontaem, pero mira, mos vam desfé perquè.n venia un de forasté

20 i m'agradae mol aquell noi, la veritat, pero a l'últim no m'hi vaig podé casá. Va puijá .l pobret a parlá a casa i no.l vaig podé dixá vindre tampoc, dic me pegaran, filla, diu qué vol dí això... Lo ieio ere.l més dolén. Que.l pare ancara m'haurie dit de dí pos filla, mira ia llogarem, que si tan t'agrade este xic, pos martxa. Pero, ai! mun ieio no atenie ni la llei ni la raó. I ancabat per la miqueta que tenie de

25 casa, perquè van fé hereu a mun pare, de la casa i de la mitat de tot, pero de l'atra mitat li dolie perquè tenfem una terreta mol bona i mos haurie mogut un ascàndol i haurie anat a un atre. I per aguantá a mun ieio, io que no enrunés, dixat estos dos nois que estimae mol, dic no hai d'aná en dengú més, ballaré i surtiré, sí; perquè estae apreciada gràcies a Deú, pero ancabat tot soleta. Perqué

30 este noi li vaig dí no, no puc pero io no m'hai de casá en dengú del món. I ell me va dí, no Antònia, sí que.t casaràs, això és que no.m vols a mi, dixam'hi parlá. Dic, ai, no puc, hauríem segut la burla del poble de tan soroll a casa, veigues tu, quan van a demaná una noia, en tan contens qu.astan tots. I a casa

35 d'una amiga va vindre, pos no vingos, fill. Diran hi ha hagut crits a ca Gargori. S'han barallat. I dic, no m'hai de ficá mai en dengú.

I no vaig aná en dingú més. En qui volia no m'hi vaig podé casá, pos fora ancà que m'haguessen matat.

- Quin tipus de balls ballaen?

- Pos jotes, valsos, valsaem, tocaem txotis, passodobles

- I ans a les festes feem unes rondes pels carrés, érem més cantadós lo meu pare, los meus oncles. D'aquí del poble, tocaem en mandúria i guitarrons i guitarres, i la pandereta.

5 - Altres diversions:

- Venie alguna comèdia; venien comedians a la plaça de la Iglésia; i si feen cine, a la sala del ball.

Parlaen en castellà. Los del poble també van fé treatro. Pero no me'n recordo de quines obres.

10 - De bous no n'han vengut mai aquí.

- De corregudes ne feen a la carretera en rucs. Corrien los txics en una llança. Així com en unes floretetes totes amidonades i davall los conills i pollastres penjats d'una vara i al primé li daen un gall, a l'atre un cunill...

15 A la correguda! I ancabat corrien en rucs, per la carratera, tira!! a vere qui guanyae més prone. I txiqueta que mo.n riém! Astae Lloís de l'Antolina i.l cafeté i l'Adelaidet, estos eren la napa, ne feien de coses, de travessures i txalaen mol. I a la plaça pos ficaen pedres. I un camí a Carnestoltes; hu aspicava a una txica d'Aldové los plòs que va plorá, probeta, perquè va puijá un germà d'ella i este germà ia és mort pobret; txiquet, i puigen estos del Dové, que eren dimonis, a tocá

20 la guitarra i una colla d'este poble, t'hu juro que.s duien l'oli, qu.anginyaen lo fèrro-carril i a de riure, van agarrá un pot de pintura, lo Delaido tots estos dimonis, un cordell i a anginyá davan lo carré, ficaem lo cordell i mascara del pot de pintura i ere carnaval. Duien una ascaleta de gat i pujaen i anaen, duén en una camisa de dona, que eren així grans, d'hasta baix; dien coses com que havia da

25 vindre.l carril, i que ells eren los anginiés. Natres baix al carré i a les finestres i balcones. I al que.s despedien: "Bueno señores se despiden", i txiquet s'aixequen la camisa i anaen nuets ai! los bruts!

De tarde.s disfressaen pero de matí voltaen pel poble i.s feen dos minjades cada colla; conills, carn...

30 Ancabat natres tocan la guitarra i cantan i.ls atres pillos dos u tres detrás.

Pero tot en bon fi, tot ere en un bon fi. I unes arriotes!

Les txiques no.s van disfressá mai.

Los txics, uns disfressos, anaen en caretes, en la cara tapada, i unes faldetes, unes txambres, sacos de dona, mocadós. Un any ne van disfressá un, tot en fulles de

35 col. Quin disfràs més bonic.

- Verbenes

- De Sant Juan, pus, poc aquí, feen fugueres, natros al nostre carré, ai filla, que fuguera feem, tocaem la guitarra i ballaem i ancabat a retiro, los txics al café, pero natres a casa.

5 - Enans sí que en feen de verbena; perquè me'n recordo que ma mare meua i mon pare se veu que feen tota la nit i berenaen; anaen a rentá.s a la fon i.s pentinaen; diu que ans era esta costum, i hasta que sortie.l sol se veu que feen la verbena de S. Juan, pero ancabat aixó ia.s va acabá.

- De futbol no, més pacaquí. Ans de la guerra ia començaen a jugá; que Cavi.s va txafá la cama. Jugaen a les eres; a on batíem.

10 Natres teníem era i mols animalets i voltaen en un carro i batíem, primé no.n teníem, una cosa planeta en uns tallantets baix, en unes pedrenyeres i feen l'animalet, en un trill i au! i ancabat van sortí uns carros en unes rodes de ferro en uns tallans i allò ia tallae més, sas?; i allí en la suriaca i vinga volta que volta, arri serrana! arre tordilla!, i uns asclafits de suriaca, i.l.s posoen unes ulleres de
15 llata. I allí voltan i voltan, i fén la palla. I a les borrasses ficaen la palla..., les del blat; i a moldre als molins; hi havia uns molins que hi havia uns rolls.

Au fills meus, agarrau lo redoble, i aspallá. Primé aspallaen en lo rampí i a la borrassa, i en les triences a aspallá.

- La triença és per a tombá la palla.

20 Seguem en falces. Feem les garbes. Les amontonaem. Ancabat garbejaem damun de les eres. I quan havíem de batre, desfeem les garbes, i astae tota la era plena del que batíem, lo dia que tocae blat, blat, lo dia que feem ordi, ordi. Junyíem los animals i feem la palla i ancabat que la palla estae feta, los traíem en triences, parán conte, aixecaem la palla i.l rampí per a agarrá la palla; que lo blat i l'ordi.s quedaen així assoladets; au! feu lo coll. Lo ficaem en borrasses.

25 Ancabat en una fusta així ampla ho arroplegaem al coll, miraem lo pun de la era que venie l. ventet i allavons en triences ventaem així, martxae .l pallús petit i.l blat quedae més net i ancabat en un aré (agranaem un atre rodalet, en cabassaes) el porgàvem, aredaem en dos triences i ancabat ho ficaem cadaú al cabàs, i a la
30 taleca i pac a casa. La palla en borrasses i d'allí a la pallissa. La palla.l primé de plegá. Perqué lo blat u l'ordi.l ficaem en un coll i allò en borrasses s'haurie tapat si hagués plogut. Pero la palla! allavons per a plegá-hu. Ne va havé que se'ls va grillá i tot lo blat an terra perque allò en un pun, lo polset... Lo gra l'aspenyíem pac allí un coll i.l ventaem. Plegaem lo blat en una taleca; los que eren migés lo
35 mesuraen en un doble decàlitro, mols dien barcella, quan veníem amel.les o aulives, la mateixa aïna aquella, també tiraen lo cabàs de les ameles i ho raíem en una barreta redoneta, ragut així, perque sinó un haurie estat amontonat, l'atre no, i això és mol legal i mol bonic. Los que eren migés un per a cada un.

- Llegendes

5 Esta coveta, la de la Perpètua, se die així perquè allí se refuxiae un pobreta, i a.n aquella pobreta li dien Perpètua. Un dia la txiqueta anae die "ma mare dorm", uai, que vol dí això; "ma mare dorm", i.s veu que la gen van aná allí i estae morta. I ara esta coveta l'han tirat perquè han fet la mina, canteres.

- Origen del poble

10 Pus, com se va formá.l poble, sí. D. Enrique Bayerri mos hu va dí. Pero astava així de gen i la carnussada a la milló parle i no.t dixe entendre. Este poble lo va doná, este prat, un conde de Barcelona, un tal Ramon Berenguer, i.l va doná per a construí este poble. I van baixá uns pastós d'Horta a formá.l poble. I com que aquí hi havie aigua i molta pastura van fé unes cases al corral dels masos. I van baixá pac aquí perquè aquí hi havie molta aigua aquí baix an esta fòn. I per això .s diu Prat de cònte.

- La Guerra

15 Pos de la Guerra, mira filla, vam patí mol, lo dia vint-i-dos van vindre aquí al poble, milicians era lo que hi havie. I natres batiem ia, i venen allí a la era i aquells txiquets diuen ai, que han vingut melicianos, -teníem la era tocan- ai, pare, que mos deuran fé, diu, oi fills, pos que mos han da fé, mos vam asglaiá tots. Alto la batuda i paca casa l'animal i la batuda allí .stesa i paca casa; dal de casa i les persianes a l'aire i tothom a retiro. I ancaat prenien uns quans hòmens del poble: paca.l camión i paca presó.

25 I allavons se veu que mo.ls van torná, van tindre compassió i .ls van dixá. Diu no, qu.ham da fé, los mateixos milicianos. No sé si no eren de Gandesa. Un ere mol amic de ca nostra probet i no.l van dixá vindre a veure-mos a natros, que mos volie mol. Que vaia si hagués puijat l'alegria qu.haguérem tingut, que mos feem mol pero es veu qu.ere d'asquerra; natres érem de dreta, filla, pus i qué. I mos volie puijá a vere i diu que no.l van dixá.

Natres no mos vam moure.

30 I ancabat no sé quin dia ere per l'agost van cremá la iglésia. Vam passar mols desgustos.Perqué una coseta feta de tots los agüets de tota la vida, dels antepassats; ere feta de tot lo poble esta iglésia, eh, qu.ere una joia. Mira la van cremá. Diu que eren forastés, pero també n'hi havie del poble, perquè si al poble no haguessen volgut no s'haurie cremat. Qu.haurien dit "vatros neu-to'n a la faena que d'aquí manam natros". Vam passá molta pena.

35 Va martxá mun germá i pensa en les llàgrimes de ca nostra perquè véem que només hi havie tiroteo, diem no tornarà ia.

I ancabat mira.l dia que van alliberá.l poble, al cap de dos o tres anys, no ho

5 sé tampoc. Natros mo.n vam aná allà a la Fònjuana, vam pendre tota la roba de casa, en saques, i al matxo, i ls llibres que tenia de missa i l rosari, i l retrato de una mare, que ere morta i vénga, cap a la Fonjuana allí a la barraca; i guapo; amagats que no mos fotessen que mos haurien matat, perquè Juan estae allà servín i txiqueta, al cap de tres dies ve un i diu que ia vé Franco! Au fill meu cap a casa! Ascapen cap a casa. Mo.n vam aná.

- Estaven d'acord en Franco?

- Sí, filla. I allí ls italians mos volien besá, natres ah no! Gràcies a Déu que podem respirá, perquè teníem por.

10 - I filla, al cap de dos o tres dies, fill meu, que tenien allà les forces vinga canonades al poble, filla, natros no ho sabíem i arribaen i venga canonada maten a mun pare, set persones van matá an este carré. Vaig passar una amargó. Així és que m vaig retirá a casa de plòs i llàgrimes, mun germà no.n sabie res, i mun pare matat aquí al carré. I ls italians dien que això ere una animalada, no tení modos, 15 que s'havie de tirá als frons i no al poble.

Van matá tres italians i la tia Maria de Txupero, la tia Maria, la tia Madalena, la Miquela de la Pavana, mun pare, la de Castany, la cama. Un ploreo hi va havé.

20 Mun germà va tardá un mes o dos en saber-hu, probet. Lo cap, lo comandan d'ell li va doná l permís. I s va podé salvá. Pero se'n va havé de torná que ere quinta del 36. Io.m vaig quedá a casa, només m'hai vist penes a.n este món, io. I bona cosa que n'hai vist. I mira qu.hi ham de fé. Ara gràcies a Déu, astic mol bé, cobro mol. vaig pagá la ve(x)és, que mols no volien pagá. Quan van pregoná la ve(x)és io vaig aná allí, dic, apunta'm que vull pagá. Vaig començá en l duro, veigues tu. I m'han pagat la mort de mun pare, 25 tamé, Déu l'haigue perdonat.

- Manera de vestí:

30 Duien unes faldetes tam amples. Quan ballaen a la plaça de San Bartomeu, i unes cerques, una cosa erta, així d'hasta aquí mitan faldeta i quan ballaen fee així com si duguessen un paraigües i uns saios, unes maniguetes astretes així, i així cotillats d'aquí i an manteletes, la meua mare.n sabia fé moltes, de llana, de la de pèl de cabra. Ancabat natres ia anàvem en una faldetetes astretetes, ia saquet, com unes brusetes. I ancabat ia mos vam fé les batetes, com ara duem.

35 Los hòmens, unes aspardenyas passades, en unes vetes així i lligadetes aquí, ancabat ia.s van estilà totes tapades, com unes sapatilles; allavons ia anaen en sabates, així baixes.

En calçó curt i calces, duien i calcilles, mun iaio duie calcilles, mun pare no, ell ia portae pantalons. Calces negres, i un gipons així, en uns jaquets tot curtet, i

5 en calçó curt en unes trenzilles penjan així; I un mocadó al cap així voltat. Barretina ne duien enans, encara me'n recordo una miqueta.m penso. Un vellet que hi havie a ca Bertolé i no sé quina atra casa; com una catutxeta de coló moradet o negre.Ancabat ia van dú gorra i boina. Los rics duien barret, sombreret: lo sinyó metge, lo sinyó mestre, lo fill del mestre, Paco. Mateu no sé si.n duie de barret, me penso que guarda.n dugués mai.

Menjar

- 10 - Pastes: redòts i coquetes d'allò de pasta prima, de redòts. Una pasta que es fee en oli ascaldat i mel, mos hu menjaem a les ameles. Ascaldam aigua calenta i oli, i una mica de lleute, i natres hi ficaem mel. I.l que no.n tenie, sucre. Tot ho feien una pasta, així, ben fus. I la pasta que recrie; ficaes un topí d'oli, un d'aigua, ascaldat en aigua bullenta, i ancabat refredat. I ancabat hi ficaem la mel i.l lleute i fés una bona d'allò de pasta. Ho ficaem en una panera, hu duiem al forn.I l'abocaem al taulell, quan la pasta estae ia feta, i la tallaem i feem redòts,
- 15 a un llanda, i sinós ficaem unes coques aplanades, primes. En la creixidera la senyalaem així, i en acabat hi tiraem oli per damun i sucre. I quan sortie del forn, com que ia estae tallat, hu trencaem i hu ficaem en una panera, i allò mos hu minjaem per a aná a les amel.les. I.l que feem ere coc ràpid, i casquetes.
- Menjar de festa.
- 20 - Ans de la guerra, per San Bartomeu, mataen tocino, i agarraem i collíem mols cigrons; de nit ere típic los cigrons. Als que no.n tenien ne donàem un plat, a molts del carré que no.n collíen me manae ma mare, "au fill meu, ves a dú.ls un plat de cigrons, que demà pugon coure cigrons", que hi have gen que no.n collie, que no tenien terra, que hi havie pobresa ans al poble, tamé. Natres, gràcies a
- 25 Déu, no érem rics, érem una casa de treballadós pero teníem una terra tamé bona i roplegaem un poc de tot. I anae a dú als que no teníen cigrons un plat de cigrons, per a qué.ls fiquessen a remulla, i així l'undemà ficaem... coïem cigrons an un topí, perquè n'hi ha..., a Tortosa hi havie una casa que.ls fiquen així en remulla; no. Collíem cigrons an un topí, així l'andemà quan estaen cuitets los
- 30 rentaes i.ls dixaes; ficaem un atre topí al foc i allí ficaem un bon tall de gallina, ai les gallines!, ia guardàvem la gallina de San Bartomeu. Un bon tall de carn, una butifarreta de ceba, que teníem tocino matat, que ere mol bo, uns trossets de magre de l'aspal.la, que donés un bon sentit... Vull dí que aquell topí valie. Allò ere un caldo! Ancabat hi ficaem los cigrons, quan allò veia que estae cuit, hi
- 35 afegiva.ls cigrons, i ancabat la pataca, dos patagues asgallades, no molta, només una miqueta de pataca que dés sentidet, i ancabat la pilota llerga de picolat. I les xiquetes, quan eren elles dos: "a mi fico-me'n més d'esta pilota", "io.n vull un atre tallet més". De tan bo qu.ere. Allò ere un picolat: hi ficaem uns rovells d'ou i una miqueta de pa ralladet i batie les clares; n'hi havie que les feen enfarinades, i un
- 40 pessiguet de sal i una miqueta de pa rallat i ancabat les passave i les fregie. I allavons aquell suc l'ascorriem i feem sopa. I allí a la sopa bullia, pus, dos ovets,

- les pilotetes xicotetes, petitetes, ou filadet i unes mandonguilletes. Lo bullit tamé mos lo minjaem. I detràs feem u bé carn rostida, u conill guisadet; lo conill en salseta. I.l radé dia feem arròs, mataem un conill u dos. I detràs un tallet de carn, o un tallet que.t quadae de gallina... A la Coresma minjaem verdura, dejunaem,
- 5 mol abadeijo en suc minjaem. Lo divendres se respectae i.l dimecres; los atres dies minjaem de tot. Verdura i abadeijo en suquet, en un ou allí asclafadet. Un abadeijo en cebeta, una sardina en ceba... i ous. Lo dia d'abstinència, pus, aspinacs feem mol. Lo dijuni només lo dijous i.l divendres san, no minjaem de matí, poc, hasta diná una mica i ancabat prou, no, brená tampoc.
- 10 - Plantes medicinals.
- Té i rabo de gat; Io cada dematí me.n faig de rabo de gat. Agarro i.m bullgo un topinet d'herba de rabo de gat. Per a rebaixá la sang herba de contra-sang que.m diem.Es llergueta. Lo té de roca també, si tens un mal-paít.
- La fló de saüc també és mol bo.
- 15 Fulles d'aulivé bullides, també per a la sang.
- Ocupacions de les dones
- Moltes ancabat de fé la faena de casa anaen al jornal; n'hi havie que anaen a les mines, del Pinell. Elles a triá terra.
- 20 Les atres anaen al jornal pe les cases riques. A plegá ameles, aulives, a segá. A aixarmentá la vinya, a aixordá.
- 25 N'hi havie de modistes i les que filaen la llana. Al meu carré n'hi havie i dien, mira, als crios és com la llana, que si no se la revolta no faràs fil. I als crios probets no.ls pegúesseu tan, també se'ls ha de sabé dá la volta. I ficaen unes filasetes probetes, uns totxets llargs així, la filosa, i ficaen allí la llana, que l'ascaldaen de les auvelles, la voltaen així, i ancabat en fus, feen lo filet així voltan. Filaen. Feen calcilles; piücs, ho tintaen. I calcetes pels crios. Hi havie teixidós diu qu.ans, pero io no me'n recordo. A ca.l teixidó tenien uns telés i teixien.
- 30 Les noies quan s'havien de casá.s feen vànues de ganxo, mol maxes. Natros ne tenim una de més astremada! Més harmoses. Se'l feen elles en lo ganxillo, en lo llumet de cresol allí penjat, sense havé llums; brodaen també. I les que sabien brodá, un tambó, una corretja i allí brodan.
- I l'escola
- Io hi vaig aná hasta.ls nou anys. A la Plaça de la Iglésia hi ha una casa, que és

costura i ancara astá. Mos ansenyaen a lleigí i ascriure i fé labors. Si hagués viscut una mare ia m'haurien fet dependre. M'haurien dut a Barcelona per a alustra'm ben alustrada; que tenie quatre germanes allà, i mos volien. I.m va comprá ma mare un coixinet de fé puntes. I va morí ella i se.m va fé de nit.

5 Ascrivíem en cartipàs.I, pus ja mos feen fé alguna cuenteta. En castellà, en català res. Les mestres eren catalanes de Vic, de Rasquera, de Barcelona.

- Mercat- fires

10 - Venie gen, uns revenedós en un carret, de Tortosa a vendre tomaques i auberginyes i primentons i fatet d'este, peix també. Lo tio Roig, quan ere la probesa, pujae a peu de Xerta an una banasteta de peix al coll, an un ruquet, quan va podé compràs un ruquet, ficae una banesteta de peix a cada cornalonet de la sària, i a vendre; i d'aquí se'n nae a Bot. I fresc més qu.ara. Perque ara.l duen, a camins, que més val per a llançá.

ENQUESTA HORTA DEL PIMPI (Raval de Tortosa)

Josep Subirats. 51 anys. Nascut a Tortosa,
on ha viscut tota la vida.

Vaig naixe al carré San Domingo número quinze, detràs la catedral, i allavons vaig ná a colégi. Va vindre la guerra i per n.estes muntanyes com podíem, teníem una muntanya a Camarles i allà baix astàvem i escolta pos mira, l'any 39 tenia sis o set anys i pos a buscá per n.estos horts i trobava una carabasseta així, tot lo que trobava. Anàvem a colégi casi mig descalços, en aspardenyas de cordell i allavons io me.n recordo que passava per casa ma ieia i.m dava un trosset de pa i quatre ameles. Allà l'any coranta, vivia a la capella dels Reis, anàvem a la Mercé a colégi i d'allí a la capella dels Reis a peu, pos a peu; i ara quan plou: ai lo txiquet, anem-lo a buscá en cotxe! allavons plovén, i arribaves banyadet i a canviar-te i salut. Io ancara no hai astat mai ni siquiera una nit a cap clínica, ara sí qu.astic dels bronquios. No hai tingut mai cap malaltia. Allavons quan te costipaves pos ia.t passarà. Quan tenia setze u disset anys me van surtí uns avespés al coll i vaig aná al metge, pero no hi havia anat casi mai.

- A quins jocs jugaven?

15 - Pos això que diuen brisca, a les boles, fava (que es dia: fava munta i calla!), a vèlit (una pala de fusta i un totxo i.s pegava així), a birles, moltes coses no me.n recordo.

- De la comunió?

20 - Pos mos feen aná a dependre la doctrina i a pendre la comunió una colla de txiquets.

- I.ls feen vestit com ara?

- Un trajet;lo que no.s feen bodes, només anaven los quatre de la casa ni.ls cusins, només los de casa. Io me.n recordo que anava en un traje blau marí, ben mudat.

- Com se divertien?

25 - Jugàvem o contàvem txistes.Los txics i les txiques era diferén, quan veies una txica, diràs que, mare meu! tenies més alusió! ara com veus tantes coses ia no.n fas cas. Allavons senties cantá, dematí anaves de nit pels camins i per tot arreu sentíes cantá, anaves a buscá palla d'arrós, matinaves, mos ajuntàvem quinze o setze en carros, tots cantaven com lo canalero, cadagú dia la d'ell.

30 - Va surtí a estudiá fora?

- No, io quan tenia 12 o 13 anys vaig surtí de colégi, ia me'n vaig aná a casa a treballá; io només llijo coses del cam, plagues i la ràdio per astá al corrén del

món com va, i ni diaris ni res, si vull llegí ha da sé coses dels abres.

- I ha viatjat?

5 - No, poc, a Madrid, a Saragossa i a València quan mos vam casá, perquè l'any 68 vam comprar-mos lo cotxe, primé.l tractó; allavons mo.n naem a Salou i mare meu! tenies puesto per a dixá.l cotxe, i mos va fé uns anys una mica d'alusió, unes quantes vegades i sin embargo no és que no tingués dinés, ara ham comprat un pis per a la noia, casi 3 millons de peles. No.s que digues mira pobres no tenen dinés.

- A on va fé la mili?

10 - A Montjuic. Sóc de la quinta del 52, vaig marxá la vespra del 54, vaig astá any i mig.

- I quin tipo de vida fea?

15 - Pos a mi me van destiná a buscá.l pa per als soldats moltes vegades, dematí marxava en lo trenvia, lo 29, arribava allà en les saques al coll, ancabat venia un txic en un carro, un atre soldat a buscar-lo, preniem los txuscos pac al quartel i moltes vegades tamé anava io en lo carro per dins Barcelona, mare meu!, los primés dies no sabia ni aná a peu i ancabat anava en lo carro, mare meu! tan campante! com no res.

20 - Va fé mols amics a la mili?

25 - Sí, .ls 5 o 6 qu'érem, astàvem a la bateria de destinos i natros mos cuidàvem de portá.l minjá al quartel i.l pa i tot aixó. En un any i mig vaig astá lo menos potsé casi 5 mesos a casa. Tres que.m van pertenéixe, ancabat un perquè allavons ancara hi havia algo de gana ancara i vaig dí al capità: me daria un mes de permís per aná a segá i diu: -que tinen terra?, així també deuen tindre animalets i fato d'este? -Sí; diu pos mire, apunte's este mes. I quan vaig torná li vaig portá un pollastre i una dotzena o dos d'ous, i'm va dí, quan vulgues marxá m'avises. I allavons van vindre les festes de la Cinta, les de Remolins que són a radés d'agost i li vaig dí si podia aná i diu sí vaigue-se'n a les festes i quan s'acaben

30 vingue. Passo Santa Rosa, passo la Cinta i pac allà al setembre me'n torno cap allà, lo tinén diu, quans dies ha astat a casa? dic 15 dies, diu i tans dies duren les festes? dic home primé van sé les del meu barri i ancat van sé les de Tortosa; diu i ancabat se n'hauria pogut aná a les del poble del costat, no li hagués calgut vindre més a la mili a vosté.

35 A vegades me'n recordo de les coses de més anys atràs que de dos anys atràs.

- Parle'm un mica dels cultius que tenen.

- 5 - Pos antes natros, quan érem jóves, feem panís, blat, fesols, més que res blat i panís, i allavons bròcul; fa una vintena d'anys vam plantá.ls tarongés i mandarinés i les pereres; natros tamé tenim auliveres, no dóna tanta faena com si fas cartxoferes, tomateres i fato d'este, que allavons no pots acodí al secà. Antes aquí a la era mos passàvem 8 u 10 dies en los matxos i volta que volta per a trinxá la palla i fé.l blat i allavons lo granet caïa baix i la palla surava dal, i allavons en les forques, que ancara ne tenim aquí a casa, hu anàvem trian, hu ventàvem que mos fumàvem polsosos. Fa trenta anys només pensaves en fé pa per a casa. Io.m recordo d'aná a buscá rames per n.estos mons i fé forn. I dale i dale, qu.això de
- 10 la pasta com més se meneija més tou surtia. I ma mare pobreta que era vella l'ajudava. I allí teniem un forn, al rafal, i allavons lo llimpiàvem ben net en la granera, posàvem les brases al costat i en la pala posàvem lo pa dins i quan estava bé, a traure.l, i teniem pa per a 8 dies. Anaves als molins i portaves tans quilos de blat, tenies tans quilos de farina, molien lo blat per a casa; pataques, blat, per
- 15 a casa només precuraes més que res. I.l que salvava mol és que venies un bou, venies 4 cordés. Panís per als animals; pareix que no pero 2 o 3 mil peles duraven mol, ara domés duren un dia. L'oli.l portàvem al molí, dal teníem un depòsits i gerres i.l teníem a casa i los apareixia que pujava.l preu lo venien, en cantes, qu.ara.l duen a la cooperativa i al cap de l'any cobres.
- 20 - Les auliveres.
- La més popular d'aquí és la sevillenca, la farga i la morruda. La més fina se considera la farga.
- I la fusta l'aprofitaven?
- No.
- 25 - I.ls animals domèstics?
- Antes lo que teníem més eren tocinos, cordés, algún bou, alguna vaca, lo que també teníem que ara no hu fem, es matá un tocino o dos a l'hivern, per a passá l'any, per a casa.
- Explique'm lo procés, com se mataven?
- 30 - Primé que res lo traïen, li pegaven una maçada.l cap i allavons lo degollaven, li traïen la sang i la sang la regiraven ben regirada pera que no.s prenguesa, i d'aquella sang feen baldanes i ambutit i allavons lo posaven damun d'un taulell diem-li i.l sufrimaven en unes argilagues, para conte qu.ara ho fan en petrolio o butano. En la pedra tosca i en aigua vinga fregar-lo i quedava blanc. Allavons lo
- 35 partien i anaven distribuín los pernills, la carnsalada.
- I quins embutits feien?
- Pos llanguanissa, baldana negra, baldanes d'arròs, baldanes de ceba, i sobrasada algunes vegades, i.ls llomillos i.ls pernills en sal hu secàvem i feem frito en gerreta

i.n tenies per a tot l'any. Allò sí que era bo.

Antes minjaves potes de tocino que fea 6 o 7 mesos qu.astaven per dal seques (era l'últim qu.es gastava) i les posaves als fesols i allò era boníssim. Lo tocino mascle era.l verro, un tocino d'un any o dos pero d'això no.n tenia més que un hort entre mil, i li portaven la tocina allà.

5
10
15
- Les eines: l'aixada grossa, la txaruga, lo rascle, l'aixada ampla, tascons i la maça, la de rabassá. La maça servix per asclá.l troncs i picá al tascó de ferro per a siparar-los; les aixades: l'ampla per a l'hort i la d'aixubrí per a cavá, i la d'arrabassá per a arrancá les auliveres, tí una punta llerga, com si fossa un tros de ferro per al puesto que hi han pedres i això. La de l'hort tí la boca ampla com lo palmell de la mà i servix per a tallá la malesa i.s diu malesera. També fem serví la destral, lo sorrac, astisores, lo sorraquet, la forca. La forca és, diem-li, per a tombá la palla quan era grosseta i quan era més fineta.s traïa en la triença i per a ventá lo gra era la pala, anaven traén lo pallús i lo gra.s quedava aquí i ancabat los portaen en uns totxos així als, "eradó", i.ls posaven una criva i quan baixava baix la criva ia.s podia posá al sac i al molí. De crives n'hi havien de llauna i de cuero de pell de bou. Lo redolí era per a ná detrás del matxo.

20
25
30
De forques, n'hi ha da dos pues, da tres, da cinc. També hi havia la forca pallera, en quatre púes, era gran, en la pallera tiràvem la palla dal i.s fea una pallera grandiosa i dal feem un sistema de tauladeta i allavons agarràvem damun d'aquella palla tiràvem fang en palla i pallús i gastàvem la palla pa.ls animals tot l'any i aixuta i bé. Ara animals ia no.n tenim. Ans teníem una egua qu.era dolenta i gran pero qu.era mol carinyosa i io me.n recordo que me n'anava per allà dal a Pratdeconte a buscá gallinassa, carregava casi en 2 mil quilos de gallinassa i io quan venia recta a lo milló m'aturava i baixava a fé pipí, pos al cap d'un rato s'aturava i io li dia: ia vinc, toca que ia vinc. Ah! Ah! això pareix que no pero a l'amo li fea una satisfacció, toca que ia vinc! pareix que no pero tens alegria, ara veus lo cotxe, tot és ferro! Una vegada me'n recordo que anava tot carregat d'aulives i anava a la voreta del marge i per poc me cau a un clot i al vore que me s'anava a fotre baix lo carro, txiquet portava dos matxos i sas! foto un crit i no van caure, no. A vegades a la muntanya anàvem en sària, a vegades en carro, a vegades a peu i en bicicleta, ancabat en moto i vam puijá poquet a poquet, ara ia hu tinen tot fet.

35
40
- Arreus: lo cabestre (al cap), lo collà (al coll), lo silló (damun del llom), i.l que portaven detrás del cul (diem-li) que.s lo que aguantava per fé martxa atràs allò es dien los reculans; sària i aubardó (als lloms) i la sària és la que porta.l pes i per a llaurá lo feltre (al coll) i.l qu.aguantava les barres de la txaruga, la selleta; i les barres qu.aguantaven la txaruga, allavons les barres de la txaruga n'hi havia fixa, tenia una pala i tenies qu.aná voltan voltan i n'hi havia de giratòria. Per agafar-lo, al cavall, lo cabestre i les astirades per a astirar-lo i la suriaca de pell de bou (una tira totsola d'un metro o metro i mig) lligada a una fusta (un bordís d'aulivera) per a fer-lo seguí, pegaves un cop i fea un pet allò. Per a regà en la sènia teníem dos matxos. Lo lliban està fet de vencills, (d'aspart), per a lligá.ls cadups. De quatre o cinc tires ne feen un braç. El lliban equival a 25 o 30 braces.

Quatre de juns aquí i 4 de juns aquí i al mig lligàves en un filferro los cadups.

- Les mesures. Per a l'oli: un cadap, cante, màquila.
per a aulives: un doble, i mig doble.

- Qué feen de la llet?

5 - No, natros la vaca més que res la teníem per a criá videllets. També teníem una cabra. Les auvelles les teníem per a vendre, gallines ara.n tenim de guinea, uns cunills per a casa i cordés per a vendre. Tito no.n cal perquè és massa gros i natros sóm pocs. Ara tenim una guinea i un guineo, un guineuet.

10 - Lo repartimén de l'herència: Als que.s quedaven en los agüelos tenien més. A mi.m van dixá hereu de casa, hereu universal, tot lo que hi haguessa, tan si hi havien guanyats com pèrdues; vaig viure en muns pares, io tenia que pagá 15 pessetes cada dia a muns germans mentres visquessen. A mi.m va tocá a la vora del riu. Hereu de deutes també.

15 Mun pare, en pas descanse, va comprá això (9 jornals i 1/2) i va valé 22 mil duros, l'amo li va dí: -que t'apareix en vuit anys per a pagá? -i si no puc? -pos vuit més.

Tenia ascopeta per a caçá, cunills i perdius. Los cunills los agafava en rateres, anan en los companys una vegada ne vam agafar-ne denou, en ascopetes.

20 - Del temps atmosfèric. La més grossa va sé la gelada, aquella que va vindre l'any 56, garrofés de més de cent anys se van gelá, mira si eren grans que de la soca totsola van surtí divuit sacs de carbó. Lo menos se va astá dos mesos aquell home per a fé.l carbó. Van torná a brotá, los garrofés.

25 Ancabat les ventades, les riades, les pedregades. Pero només va sé un any que va vindre una pluja mol séria que va entrá l'aigua dins les cases. (1941). I moltes cases van havé de fé una baranda a la vora de la porta per a que no entressa. I va rebenta.l canyá. Hi va havé una pedregada que eren com a ous de gallina. A.n este rogle mai havia vist pèdre la collita. I va sé fort, eh, que per a andur-se les ametles.

ENQUESTA TIVENYS

Joan Pinyol Povill. 90 anys.
Va nèixer a Tivenys. Hi ha viscut sempre.

- Quants anys té vosté?
- Noranta-un alego, noranta i sis mesos. Si io me'n recordo de tot lo que hi.hagut al món!. Pos no t'anganyo no, lo vint-i-sis d'octubre vaig fé noranta anys.
- I va naixe aquí a Tivenys, vosté?
- 5 - L'any noranta-dos, claro, io sóc d'aquí Tivenys.
- I ha viscut sempre aquí?
- Ia hu crec, sempre, tota la vida.
- Voldria que m'expliqués una mica la vida que feen quan eren jóvens, aquí a Tivenys perquè ha degut canviá molt lo tipo de vida.
- 10 - Lo mil per un, això mira si ha canviat! perquè natros teníem llogats i aquells llogats ia.s feen de casa, uns que teníem llogats a una fàbrica com si fossen de casa. Avui no té interés ningú en res, ni.ls de casa tampoc, mols.
- Que tenien llogats per a treballá les terres?
- 15 - És claro, teníem una finca aquí dal prop de Benifallet que treballaven 15 i 16 hòmens, vam comprá una finca mol erma i aquells hòmens, ai! quina vida, i mun pare, Déu l'haigue perdonat! los dissabtes los anava a pagá per un camí desastrós que era un caminet d'animal i malamén i arribava dal i.l que tenia la finca l'aviava a comprá un cante de vi de Benifallet i mentres los pagava, un gotet de vi cadagú; ara cervesa i una copa de conyac. Allavons se passava, arribàvem al
- 20 tros i en un grapadet de brossa i arribàvem en dos pedres i la paelleta damún, i foc, i en una hora a fé.l diná, ancabat a la punta de la paella una pesteta i oli i a minjá i a la una a torná treballá en un hora diná i torná a martxá.
- I vosté quan era menut va aná a l'escola aquí al poble?
- 25 - És clá, allavons hi havia un mestre, pero passava una cosa que allavons en un mateix llibre (Lo Manuscrit) hi passaven tres u quatre famílies i ara estan gastan un capital. Hi havia un home, parén nostre, que anava a ascola i antes als astudis hi havia uns cartels de l'1 al 4, del 4 al 7, del 7 al 10, hi havia un i dia: pare ia m'han mudat, diu m'han mudat al 7 i al cap de set u vuit o quinze dies diu:

pare ia m'han tornat a mudá, diu i a on t'han passat? M'han tornat al 4!

- I.ls ansenyaven en castellà o en català?

- En castellà, en castellà, i anàvem tiran.

- I se'n recorda de quins jocs jugaven quan eren menuts?

5 - Ia hu crec! agulles les txiquetes, en agulles colgades de terra i en una pedra, la que traïa.l cap era per a.n ella, la que no, un atre cop de pedra; i.ls txiquets als tacos de les capsas dels mistos, un grapadet al que caïa damun de l'atre i.l plegaven, i avan! la nostra vida era esta.

10 Ancabat vam comprá a casa una casa al costat de la nostra, i natros la joventut com dia.l pare, vam montá una sala de ball i un café i vam llogar-hu i allí la gen només plantats a que.ls ansenyéssem lo piano; teníem un piano que era nostre ia, lo vam comprá, i aquell piano havien de canviá.ls currons perquè anava en currons, un manubrio i los currons los nàvem a canviá a Barcelona, com ne teníem dos i.ls costaven lo curró, allò que era nostre pero que hu dixàvem a la societat, mos donaven cinc duros cada mes del local de baix i del café.

15 I quan la guerra vivíem a la muntanya, vam digué de marxá d'aquí de casa, que teníem una casa mol gran que hi ha set portes, és guapeta, i vuit balcones, ara mos ham fet tota una casa per a natros i astàvem a la muntanya i aquella família que estaven de cafetés diu mire qu'hai trobat an terra...

20 Una vegada hi havia un veí a la finca esta que tenim allà dal i era.l notari de Benifallet i diu: Perla, que a mun pare li dien Perla, jo sóc de Perla.

- Que és lo nom de la casa?

25 - Sí; diu no tindrien dos o tres burrets per a puijá les noies perquè havien d'aná a cavall dels burrets perquè era un desastre de camí, tira home tira io.n tinc un que fará puijá.l meu, txiquet, que com eren veïns, i dos burrets més, saps quan mos van doná? Sis pessetes! Vam ná a comprá sardines que allavons lo que.s minjava una sardina i unes torrades i aquelles noies s'amportaven un cantonet de pa i mija sardina dins i mija tomaca i ara ni volen pollastre, i si.s carn volen peix i si.ls peix volen ous, ia no.stem a ca puesto, està malamén l'assunto eh! grave, 30 s'ha da fé una cosa u atra, no pot sé això!

- I.ls dumenges i les festes qué feien, ballaven?

- Ai! ballàvem la colla dels amics meus i amigues (no hi havia la brutícia d'ara!) allavons llogàvem un txicot que tocava l'acordeon i en l'acordeon mo.n nàvem a ballá igual al ball del poble com al nostre de casa, ancabat vam comprá este i aquí

- 5 hi havien migés i quan mun germà.s va casá li van doná aquell hort i a mi tota esta finca, hi ha 48 jornals. I aquí davan tot és nostre i en l'acordeon anàvem ballan pels horts i en cinc cèntims passaem tota la tarde, i ara dos o tres mil pessetes un jove i ancara no.n tí per a començá. Lo nostre txiquet que tí disset anys, per això li dic: lo que.t gastes tu en una semana no me hu gastava io en un any! Allavons mun pare era un home mol econòmic, sí, i venien festes perquè no féssem lo ridícol mai, mos donava quatre duros pero en passat festes volia sapigué en qué mos havíem gastat un duro.
- I quins balls ballaven?
- 10 - Pos en lo piano este i l'acordion: maçurca, txotis, passodoble i tango, i ancabat la radera tocada era la jota. Quan s'acabava, la jota. Ia veus quin dumenge les xiquetes i natros txalàvem en pocs quartos.
- Feien bous?
- 15 - Sí feen bous pero pagan lo poble i naven per n.estes muntanyes. Un dia se'ls van ascapá per aquí baix per n.estes muntanyes i en un carro que teníem natros vam aná dal a voltar-los per les muntanyes per a vindre'ls a toreijá a la plaça. Aquí toreijaven quatre homenots.
- I quan feien la festa majó?
- 20 - Sant Antoni i San Miquel. Sant Antoni era maijó i San Miquel, la van fé la semana passada. I divertits! en pocs quartos txalàvem. Io vaig serví pero mos havíem de pagá.l gasto, natros, saps quan pagava de fonda? d'amorzá, diná i sopá i dormí, quan t'apareix que pagava cada mes? Pos pagàvem dotze duros al mes, minjá bé. Ha canviat lo mil per mil.
- I vosté a on va.ná a fé la mili?
- 25 - Io vaig nar-me afaitá i.l barbé diu ia.us hau anterat que dixen cromptá? allavons io dic a mun pare, i si mo.n anàvem a Barcelona, io anava d'ordenança a Barcelona en un coronel i anava a donar-li les gràcies i quedar-me allí, i diu quan mo.n nàvem, llavons per visitá a.n.quell home, i sí, dixem los dinés a la caixa de Tortosa i mo.n vam ná allá; ancabat vam fé.l servici 5 mesos a Tarragona, io era
- 30 de Lutzana i.ls d'Almansa se canviaven cada mes de puesto i astaven a Tarragona i a Tortosa. Pos dotze duros al mes d'amorzá, diná, sopá i dormí. Un vermut cinc cèntims i si.l volies en dos aulives relenes, 10. I mo.l jugàvem, érem 3 u 4 i ancara moltes vegades havia de pagá io.l gasto.
- Que jugaven a cartes?
- 35 - Pos sí com no teníem res que fé, nàvem al quartel, no mos feen fé res: com li

dien al rei, al Papa i al Cardenal, i no res, i a voltá per Tarragona i encantats de la vida.

- I hi va.stá molt temps?

5 - Deu mesos pero repartits en dos anys u tres, repartits. Io de les primeres bicicletes que va havé al poble me'n va cromptá mun pare, io puijava les vegades que.m donava la gana, festejava ia a vore la nóvia, i.ls atres companys, que eren quatre o cinc, a peu.

- Com se vestien abans?

10 - Mun pare, que era paigés, anava en calçó astret, calça blanca, una aspardenya, era un home que.s podia mirá, fea dotze robes, anava en faixa i peücs de fil u de roba i aspardenyes encrevades i lligades, al cap macadó. Al cos brusa i quan volies aná mudat, jac. Mols per aná a la comunió s'havien d'amprá les sabates a un atre.

- Vosté se.n recorda de quan va fé la comunió?

15 - Allavons portàvem jaquet, vam fé la comunió tots juns los txiquets del poble, uns vint-i-cinc nois i noies. Se matava una gallina vella i a fé caldo.

- Què minjaven normalment?

- Pos verdura u farines, dematí una sardina, una miqueta de carn, que quan minjàvem carn érem reis.

- Quants cantes d'oli feen?

20 - Totes les cases del poble tenien lo molí i molien lo seu propi oli, cadascú.l seu oli.

25 A casa feen cén cinquanta cantes i d'aquí en avan. Al poble mols de mils cantes. La casa més probeta tenia sempre vint-i-cinc o trenta cantes. Teníem un llogat que vam tindre fa uns coranta anys i quan se va casá li van doná una muntanya de malesa allí dins i hi havia una aulivereta dins la malesa, la cava i li fa aulives, ne planta un atra i va arribá a fé 100 cantes d'oli! i.ls qu.anaven en llaguts quan pujaven d'Amposta o de Tortosa se.n naven per n.estes muntanyes a ramassá, i a cop d'aixada, feen cén cantes d'oli.

30 Mun pare tenia dos lleguts i llogats, anaven peons a carregá i descarregá. Puijaven d'Amposta en lo coll, allò era terrible; mun germà, mun pare.l va aviá en los peons a Amposta i.l van angassá en la corda al coll i van puijá sirgan al poble. Des d'allavons va comprá la finca, i vam sé tots paigesos.

- I d'abres fruités?

- Préssecs i peres i nàvem passen la vida així, la vida, ancantats de la vida i allavons un duro eren vin rals qu.ara un duro no val deu cèntims.

- I d'animals?

5 - Sí, dos matxos i un burro, antes tiníem un burret, lo tercer carro del poble lo va cromptá mun pare; cavalls, egues, vaques, ramat d'auvelles. Nava mun pare tots los anys a Ceredilles, a la fira i comprava un ramat de ganado; pensa que un cordé valia setze u disset pessetes. Custió d'animals, de tota classe. Conills, gallines, capons, cordés, cabres, coloms, de tot per a minjá.

- I anaven a caçá?

10 - No hai sigut prou aficionat, pero lo gendre és un professional. Despús ahí va matá dos perdius i ahí va matá un cavallí, i.l nét, lo dumenge passat, ne va matá tres de cabalins, tí sis o set gossos.

- Digue'm el nom de les eines que feen serví al camp.

15 - La destral, lo surrac, l'aixada ampla per a cavá l'hort, les aixades de mija boca per a cavá.ls racons, lo cavegó per a seguí les soques (no hi ha cap jove que.n vulga), l'aladre (de fusta), txarugues (per a llaurá), pollaganes, la pollagana és un llampec, un ferro que va davan i la txaruga porta una pala que tombava. Natros com teníem dos matxos ia vam fé fé un jóu i.ls dos matxos a l'hora ia començàvem a fé guarets. Anacabat han vingut los tractors. Primé era l'aladre, 20 tot de fusta. La pollagana, de fusta i.l llampec (la punta) és de ferro, la forca (2 púes), trienca (quatre o cinc púes)

- De blat ne feen?

25 - Sí, lo molíem i mos feem pa, allò era pa, allavons feem un partit o un tallat i una asclafada, un pa asclafat en ralles (lo dia que pastàvem). Ara han d'aná comprá barretes de mig quilo o un llengüet, que és més blanet. Lo blat lo segàvem en corbelles, lo feem en garbes, ancabat lo batíem, lo porgàvem i.l portàvem al molí a moldre, mos portaven la farina i feem lo pa. Cada semana feem pasterada i al final ia.s floria. allò era un mòs de pa.

- Se'n recorda dels noms de al terrissa?

30 - Antes los cantes eren de llauna per a l'oli.i'ls mijos cantes per a mesurá. Allò tí gust d'oli.

A Tivenys lo cante per a beure diuen lo pico, lo pico és igual que la gàrgola; un cocó és una cisterna de muntanya, l'arjup és lo cocó, una cisterna al mig del bancal.

- No gastaven herbetes per a curar-se?

- Sí: té de muntanya, té de roca, puniol, per al mal d'astómeç, a Coll de Som n'hi ha mol bo. Antes lo café en conyac li diem ressopó, ara carajillo.

**COBLES (RONDALLES)
ESTEREOTIPS INTERGRUPALS
ALTRES CANÇONS**

Abreviatures:

(GUI)= GUITER(1969): **Proverbes...**

(BAY)= BAYERRI(1936-39): **Refraner...**

(DCVB)=

(Alg.)= CARBONI(1984): **Proverbis ...**

(R/M)= RASPALL/MARTI(1984): **Diccionari de locucions...**

(Tort.)= Recollit en converses, entrevistes orals, etc.

(Cid)= CID(1985): **Cançons...**

(S.G.)= SANCHIS GUARNER (1982-83): **Els pobles valencians...**

(Col.)= DESPUIG: **Col.loquis...** (1975)

Per a les referències en el text:

Par.= Parèmia + Lletra classificació temàtica + Número d'ordre.

C.= Cobla + lletra classificació temàtica + Número de cobla.

CA= Cobla Canalero + Número d'ordre.

A)AMOR**A.1 Festeig**

16. Ai Cinteta mana meua
no tires aigua al carré
perqué passarà.l teu novio
i s'ambrutarà.l calcé.

Variant :

Maria la Xorovia
no tires aigua al carrer
que passarà el teu maco
i s'embrutarà el calcer. (Cid,p.90)
(Una altra variant a Bayerri,III,p.7)

81. Mira si en passen d'estels
pel cel de nit en un any,
més l'estel que jo vull veure
aquest no passarà mai.

82. Pepeta acaba'm de dir
que m'assente o que me'n vaiga
no em tingues al sereni
com lo canteret de l'aigua.

24. Passant per un carrer estret
vaig sentir-ne una conversa
que una xica dia a l'altra:
"vull lo ball del farolet",
i l'atra li contestava,
tot lo bo dura poquet.(Canalero)

17. Monyo arrufat sempre anava
vestida de llauradora
i en conéixer a bigotet
se'm va vestir de senyora
i a sa mare li va dir
que festejava amb un bigotet molt fi.
I sa mare li contesta:
quina alegria m'has dat,
si és que en porta bigotet
no serà cap esguerrat.

1. Debaco de mi balcón
me canta mi ainamorado
qu.haga sol o qu.haga luna,
qu.haga oscuro o qu.haga claro.

39. No te fíes de los hombres
aunque les veas llorar,
que són como el cocodrilo
que llora para matar.

40. No te fíes de los hombres
aunque digan "bien te quiero";
que en volviendo las espaldas,
yo, si te ví, no me acuerdo.

86. Teresa tu "anemorado"
morint-se a tu puerta està,
sal al balcón un momento
o envia-li.l combregà.

A.2. Referències color de la pell, del cabell ...

2.En tu puerta planté un pino
y en tu ventana una parra
pa que no te toque el sol,
morenita resalada.

84. Te'n recordes xica roja
de la nit de la borrasca
quant ton pare t'acasava
en un buscall de carrasca.

A.3 Menyspreu

33. Tu dises que no hay otra
carita como la tuya.
Tu tienes la vanidad
y otras tienen la hermosura.

5. De tant que t'astimo io,
te voldria vore morta,
en les campanes al vol
i els capellans a la porta.

6. Al balconet me l'hai vista,
ambolicada en um gorro,
io.m pensava que era ella
i era el gos que traïa el morro.

7. A la finestra l'hai vista,
seca com un abadeijo,
ella me'n tira ulladetes
pensant-se que la festeijo. (Variant a Bayerri,II,p.264)

8. Careta de pomes agres,
tarongeta sense suc,
lo dia que tu vas nàixer,
va nàixer lo nostre ruc.

34. Rosita del corasón,
bella fragante suçena,
si no fosses llaganyosa,
ya no siries tan feia.

36. Cuando yo te cortejaba
pareías una malva,
y ahora que t'hai decado
tienes la lengua muy larga.

37. Un corasón con corona
io pensava regalar-te'n,
pero com busques pessetes,
acamina que no.t banyes.

A.4 Amor no correspost

3. Ai Cinteta mana meua,
cara de cetrill de probe
ancara que tu no hu vulgues
tun pare m'ha da sé sogre.

4. Carabassa me n'has dada
me l'hai presa per meló.
Més m'astimo carabassa
que casar-me en un pendó.

32. Cinteta sé qu.has pasado
i no m'has guardado cueca;
mañana no aniré a ver-te
con el cigarro en la bueca.

38. En tu puerta me cagué
pensando que eras mía/pensando que me querías.
Y ahora que ya no me quieres,
dame la mierda que és mía.(també a Cid,p.128)

A.5 Cobles procaces o que fan referència encoberta al sexe.

9. Cinteta quien te acoquiera
ansierrada en tu aposiento
que la llave se perdiera
i el manyà qu. haguera muerto.

10. El demonio són los hombres,
según disen las muqueres;
pero !cuántas que desean
que el demonio se las lleve!.

11. A ta mare l'hai vist
al barranc de l'Assut
en les cames a l'aire
ensenyant la put-put.

12. Dels margallons jo faig frito,
de les galeres, suquet
i de les palmes palmito
per a ventar-te .l xulet.

13. La Cinteta que.n festeijo
m'ha tirat un aubercoc
m'ha tocat a la baixoca,
me l'ha decantada un poc.

14. Les figues per a ser bones
han de tindre tres senyals:
coqueretes,clivillades,
picadetes dels pardals.

15. Marieta acotxa la rama
que io te la culliré
una pera, una maçana/(una pruna i una mangrana)
i una flor de taronger.

121. Les xiquetes de Vinebre
amb lo peu piquen lo pebre
i amb lo cul bufen lo foc
i s'escofen l'aubercoc (Cid,p.108)
(veg. Tòpics B.2.i)

135. Les xiques de Vinaròs
quan se'n van a rentar al riu,
al sol de la canasteta,
porten un aucellet viu.
(veg. Tòpics B.2.i)

A.6. Crítiques i burles envers les dones.

18. Tot són xiques,tot són xiques
 tot són xiques sense nóvio,
 tot són ganes, tot són ganes,
 però no de fer-se el monyo

19. Les xiques d'avui en dia (bis)
 gasten brusonets de seda,
 i per a presumir-ne més
 lo relotget de pulsera;
 i per a anar-se'n al ball,
 l'ascuranda baix l'aigüera. (Canalero)

20. Pel riu baixa una barqueta
 tota plena d'estisores
 per a tallar-los la llengua
 a les dones parladores.

21. Lo dimoni.n són les dones
 que em van enganyar a San Pere.
 Li van fer-li uns pantalons
 en la bragueta al darrere.(Una altra variant, a Cid,p.91)

22. Mentidera, pescatera,
 que m'has dat lo peix pudent;
 si no'm tornes la pesseta
 ho diré a tota la gent.

Variant (Cid,p.80):
 Mentidera, gallofera,
 que m'has donat peix pudent.
 id...

23. Embustera, batxillera
i portadora de noves,
si no't moguesses de casa
no sabries tantes coses. (Bayerri, IV, p.105)

88. Les chiques de Remolins
són moltes i valen poc
per a rostir una sardina
l'escampen per tot el foc. (veg. Tòpics.B.2.i) Les dones)

149. Les xiques de Vinaròs
tenen lo monyo molt gros,
se pensen que.s cabellera
i es carabassa en arròs.

85. Al carrer nou l'altre dia
a una xica li van dir,
Maria bruta garronera
trenca olles i topins.

A.7. Afalagadores / (veg. Estereotips B.2.i) Les dones)

133. Per a pageseta maca
 una pagesa cavera.
 Aquell que.s vulgue casar
 que se'n baixe a la Ribera. (també a Bayerri,IV,p.68)

25. Tortosa és com un jardí
 qu.astá adornat de rosetes,
 que elles perfumen La Cava,
 Sant Jaume,Amposta i Roquetes,
 pero a la nostra ciutat,
 sempre estan les milloretetes.(Canalero i ara popular.)

26. Va vindre un savi a Tortosa
 per vore.ls nostres jardins
 va mirar totes les roses,
 les de fora i les de dins,
 la que més li va agradar-li
 la va trobar a Remolins. (Canalero i ara popular.)

27. Si vas en busca de sal
 no vaigues a les Salines,
 vine a Tortosa i voràs
 la sal de les tortosines
 (també a Bayerri,IV,p.338)

Lo qui.n vulgue vore sal
 que no vaigue a les salines.
 Que vingue a Tortosa i vorà
 la sal de les tortosines.

28. No voràs cap coixo
 ballant la Tarana,
 ni cap tortosina
 que no sigue guapa.

31. Se pareix al garrofé
l'amor de la tortosina:
en ser al temps de barruscar
ja hi torna a haver garrofina (E.Ll.,IV,p.251-252)

56. Ya no quiero más amores
de Castellón de la Plana,
que los quiero de Tortosa,
que són amores del alma.

A.8. L'amant demostra, amb ironia, que l'amor intenta de superar qualsevol barrera.

35. Un pie tengo en tu ventana
y otro tengo an tu tecado.
Mira si por tus amores
estoy muy aixarrancado.

A.9. Manifestació clara dels sentiments, amb ironia.

30. Aquí .stà mi corasón(/ Vat aquí mi corasón)
con un plato y dos tallantes,
si quieres partir, partix-lo,
poro no me lo maltratas.(XXXII,475,15-18)

A.10. Altres.

83. Maria de les quaranta
no te les minjaràs totes;
que m'ha mare té les claus
de la caixa de les coques.

140. Te'n recordes d'aquell dia
que tun pare t'acaçava
en un mànic de carrasca
per la vora del canal.

B. ESTEREOTIPS INTERGRUPALS**B.1. Geogràfics**

54. Al entrar en Remolinos,
toda la quente me mira.
Se piensan que soy Perot;
no sinyor, que soy Carrinya.
Soy lequítimo de Amposta,
hico de una probe viuda.

51. En la villa de Tiveñes
se crian los mosos altos
y en la de Benifallete
pequeñitos, pero macos.

52. Mira si hai voltado mundo
que hai estado en Freginales,
Masdenverge, La Galera
i el Mas de los Barberanes.
Mira si hai voltado mundo. (S.G.,I,p.77 i Amades,**Canç**,1207, referida a pobles de la mateixa zona).

57. Des de que/ de quan ne canta Perot
ja no es poden posar lloques
perquè s'ha begut los ous
de Jesús, Roquetes i hortes,
i té una truita a la panxa
com lo café de Set Portes.

46. De Roquetes vinc,
de Roquetes vinc,
de Roquetes baixo;
agulles da cap,
agulles da cap,
agulles de ganxo.

B.1.a) Topogràfics

129. La Figuera està molt alta,
Cabacers molt amagat,
la Bisbal en una roca,
Margalef en un forat. (i Bayerri,II,p.573)

49. Bacando del Coll de l'Alba
s'ancuentra Medio-Camino
y un poquito más abaco,
està la Potra de Pino.

(Potra de Pino està situat sobre l'antiga Via Aurèlia, que baixava del Coll de l'Alba a Tortosa. Existeix una tradició lítica en aquest lloc: fins fa poc temps, en un túmul, probablement megalític (Massip(1967) existia el costum de tirar una pedra quan un passava. Avui ha desaparegut però queda el nom del lloc i del camí que hi passava.)

45. Bitem està dalt d'un pla
i Lacalle d'un collet,
Tivenys a una costereta
i Xerta a un solanet.

157. Corbera, la foradada;
Gandesa, la flor del món;
les costes de la Fontcalda
per a mi ben planes són.

B.1.b) Metereològics

141. Esta noche ha plogudo
y han sortit los aiguamollos
y nosotros ham pasado,
aigua dasta los ginollos.

50. Baixando de La Cava,
saltando los cequiolos
en casa de mi suegra
hay fango hasta los ginollos.

117. Al cantonet de la Mola,
 hi toquen los quatre vents:
 tremuntana, garbinada,
 cerç i morellenc (al Cantonet se troba Ascó)(variant a Bayerri,II,p.338)

B.1.c) Obres públiques

53. Tortosa, ciutat famosa,
 la de los siete portales,
 con sus muqueres hermosas
 i sus huertas i arrabales.

118. A Tortosa en fan un port,
 a Móra en fan un canal
 i a Garcia en fan un pont
 que no l'acabaran mai. (var.Bayerri,II,p.236 i Cid,p.103)

55. Calle de Sensalsacosta
 quien te pudiera empedrar
 con piedresitas del río
 y pechinitas del mar.

B.1.d) Dialectològics

87. Les xiques de Masdenverge
 diuen **camon** al pernil
 a la finestra **ventana**
 i al julivert, **perequil**.

Quintana (1977)p.224) recull a Massalió, referint-se a Maella :
 Les xiques de (poble fronterer)
 tenen el parlar molt fi,
 al cresol diuen **candil**,
 a la finestra, **ventana**
 i al julivert, **perejil**.

Rafel (1975)p.5) en cita una versió a Bellmunt referint-se a la Canyada de Veric
 i el DCVB, una a Guardamar, referint-se als de Torrevella -on ja es parla
 castellà.(També esmenta la mateixa S.G.(I,p.43) a Maella, però referit a les xiques

de Villahermosa i altres de la frontera lingüística com Villar de l'Arquebisbe, Torrevella, etc.)

48. A Tortosa diuen **guai**,
i al Perelló **fe de Déu**,
a Jesús i Maria, **barraca**,
i a La Cava, **mano meu**.

138. A Fraga en diuen **barral**
i a La Granja **cantereta**
a Faió en diuen **pitxell**
i a Mequinensa **argoleta**. (La Granja d'Escarp, Segrià)(i Cid, p.91).

B.1.e) El Riu

58. A la vora del riu, mare,
m'hai dixat les aspardenyes.
mare, no hu digue a mon pare,
que ia tornaré per elles.
(Variant a Cid, p.78)
(Cançó de treball, segons (Rossell(1990), p.230)

59. Si.l riu que hi ha a Tortosa, leré, leré,
si.l riu que hi ha a Tortosa, leré, leré,
fossa de sucre, leré,
fossa de sucre, leré,
fossa de sucre, leré, leré, leré, leré,
fossa de sucre.
Totes les tortosines, leré, leré,
totes les tortosines, leré, leré,
xucla que xucla, leré,
xucla que xucla, leré,
xucla que xucla leré, leré, leré, leré,
xucla que xucla.

60. Pel riu baixa una barqueta
tota plena d'estisores
per a tallar-los la llengua
a les dones parladores.

B.2) Antropològics

42. Allà baix a la Ribera
hi havia un sapo- sapo
que als hòmens no dia res
i a les dones guapo-guapo.

43. Allà baix a la Ribera
n'hi havia un corderet
amb la boqueta roigeta
i a la boca un clavellet.

56. Ya no quiero más amores
e Castellón de la Plana,
que los quiero de Tortosa,
que són amores del alma.

B.2.b) Relació de malnoms

136. A Vinebre piquen pebre,
a la Torre caragols,
a la Figuera són llépols
i a Cabacers bocamolls. (també a Bayerri,IV,p.500)

128. A Ulldecona.ls falduts,
a Alacantar la fava clara,
a la Sénia.ls malcarats
i a Rossell, la gitanada. (també a Bayerri,II,p.572; IV,p.385)

137. A Alcaná la fava clara
a Ulldecona.ls falduts;
un burro d'un canereu
en un llicsó s'aufegava.(Ho diuen els de Vinaròs)

116. A La Torre són raboses,
a Vinebre caragols,
a La Figuera són llépols
i a Cabassers bocamolls (Torre de l'Espanyol)

121. Les xiquetes de Vinebre
amb lo peu piquen lo pebre
i amb lo cul bufen lo foc
i s'escofen l'aubercoc. (Cid,p.108)

122. A l'Ametlla, són caleros,
i a la Ràpita són bords,
a Vinaròs són borregos
i a Penyíscola, sinyors.(també a Bayerri,IV,p.141)

123. A Tivenys ne són raboses,
A Aldover són alocats;
a Xerta són embustersos
Que mai diuen veritat. (també a Bayerri,I,p.81)

56. Ulledecona, la bacona,
Vinaròs, lo capità,
La Galera, la bandera,
i.l Caná nostre serà. (Alcanar).(La diuen els de La Ràpita).

B.2.d)Oficis típics/Activitat econòmica

44. A Tivenys ne fan rajoles
a Aldover ne fan panés,
als Masos de Bitem,llata,
i a Tortosa lo demés.

119. A Vinebre fan canyissos
i a la Torre fan sabó,
a Garcia fan cabestres
per tots los burros d'Ascó. (Cid,p.103)

127. La Sénia:
 A Tortosa tinc la roba,
 a Godall lo devantal,
 a Rossell les espadenyes
 i a la Sénia.l meu galan. (també a Bayerri,II,p.572)

126. Godall:
 Encara que.l món s'afone
 a Godall m'hai de casar,
 i'm donen lo dot en figues
 tindré per a rosegar.(Bayerri,II,p.368)

124. Al Reguers ne fan paneres
 i a Benifallet cabassos,
 i a la ciutat del Dover
 qui antrompessa es fot de nassos .(Ho diuen els de Xerta.)

B.2.f)Mena de vida/Manera de ser/Costums

131. La Ribera:
 Allà baix a la Ribera
 un burro picava espart,
 una rata cabdellava
 i un gos acassava un gat. (també a Bayerri,IV,p.69)

132. A la Ribera no hi vaigues
 si no és que siga per força;
 t'agafarà la quartana
 i.t passaran per Amposta

142. Les xiques d'Alcanar ploreu
 perque no tenen diners,
 i.n tenen les caixes plenes,
 per a engany dels forasters. (també a Bayerri,IV,p.546)

143. Els Reguers:

La despedida te doy,
la que donen al Reguers:
quan te diuen que se'n van,
se queden un ratet més. (també a Bayerri,IV,p.41).

144. Esta nit fa bona nit

per agafar gambusins
tu aguantaràs la taleca
i els aniràs ficant dins.
(veg.lèxic **gambusins**. El mite va lligat a la vespra de Sant Joan(Massip(68)).

B.2.i)Les dones .Vegeu els apartats A.3 i A.7 , cobles que manifesten menyspreu i cobles afalagadores (25, 26, 27, 28, 133, 88).I també cobles procaces (121,135).No les repetim aquí, ja hem marcat que són també tòpics.

B.3)Històrics

B.3.a)Esdeveniments passats

145. Gent de Móra,gent traïdora,
socorreu-ne als de Falset,
que les bruixes se'n barallen
al castell de Miravet. (també a Cid,p.105)

Variant:

Gent de Mora,
gent traïdora,
ajudeu-mos, de Falset,
que les bruixes se passeigen
pel castell de Miravet.

(Les bruixes són els templers -vestits de negre- que encara diuen que un cop a l'any es passegen pel castell de Miravet.)

125. La Galera:

Atràs,atràs, tortosins,
atràs, atràs la bandera,
que.l vostre terme no passa
del barranc de La Galera. (també a Bayerri,II,p.338)

B.3.b)Polític

146. La olivera dóna oli,
i la vinya dóna vi,
i ls sinyorets de Tortosa
donen molt poquet de sí (Bayenni,IV,p.325)

ALTRES ESTEREOTIPS

Noms humorístics d'un poble a l'altre
Caleros (de l'Ametlla)
Planers (de la Plana, als de Santa Bàrbara)
Robacustòdies (als d'Uldecona)
Falduts (id)

Aldover: A Aldover, ni en paraules queden bé (els de Xerta)

Benifallet: A Benifallet, de la merda en fan paret (els de Xerta)

Calaceit o Beseit :
Calaceite,
buen aceite y
mala gente. (els de Xerta)

Castelló:
N'hi ha un de Castelló
que vol parlar castellà
i .t fot cada espanyà
que te fa anar de gairó.

La Cava:**cavero** : 'estrident i de poc gust', generalment aplicat al gust d'algú o al color d'alguna cosa. "Es un color molt cavero" (llampant).

Forcall:
Els dels altres pobles, els diuen com a burla perquè apitxen:
"A la putxa la batxa, fetxe fretxit"

La Galera i Godall:
 A Godall
 pixen pel badall
 i a La Galera pixen per la gatera.

I separadament :
 Les xiques de La Galera
 pixen per la gatera(Bayerri,II,p.338)

A Godall
 pixen pel badall(Bayerri,II,p.368)

Gandesa: Referència històrica a la guerra dels Carlins. La baronesa de Purroi, que representava Gandesa, era liberal i per això fa dir a Cabrera (la Cabra montesa) que no cal que pensi d'entrar a Gandesa:

De Purroi la baronesa
 diu a la Cabra montesa
 que mai no entrarà a Gandesa.

Mes si la Cabra montesa
 arriba a entrar a Gandesa
 ai! ai! de la baronesa.

Mas de Barberans:(**ser o semblar**)del Mas : 'ser poc espavilat'

Paüls: "A Paüls primer obrin la boca que ls ulls" (id.Bayerri,III,p.419)

Perelló: "Més lluny que el Perelló";
 "El ferrer del Perelló:
 quan té ferro, no té carbó".
 I correntment, quan algú no té ganes de treballar i posa excuses: "A tu.t passa com al ferrer del Perelló, quan tenia ferro no tenia carbó."

Roquetes:

-Ves-te'n a fer punyetes!

-A Roquetes, les venen fetes.

Roquetero, panxa buida i ambustero.

Tarragona : A Tarragona fa bon sol. (S'usa per expressar que un es desentén d'una cosa).

Tírig: **ser de Tírig**: 'ser gasiu'(V,56,22) o també 'ser espavilats' en front dels d'Albocàsser (**ser d'Albocàsser**: 'encantat')(cif. conte de la rabosa i el formatge i la garsa).

Tortosa: Los tortosins són com los avercocs porquims, molts i roïns.

Tortosina, puta fina. (Segurament de tota la comarca devien venir als prostíbuls de Tortosa).

Vinaròs : A Vinaròs tenen lo cap gros.

Xerta: Xerta, besa.l cul al matxo i.l dimoni que t'acatxo.

Xerta, alerta!.

Generals.-

català : "Es molt català" Quan algú parla com a Barcelona.

manyó : 'tossut'

andalús: 'exagerat'

Altres :

Parlar en castellà .Es diu del soroll que fa una terrissa badada:"Esta plàtera ja parla en castellà".

Ser l'encantament de Mallorca 'ser molt lent i espai't'

Valencià i home de bé, no pot ser.

Vinga lo que Déu vulga, sols no vinguen los francesos!

Per designar el papu (ALDC):

Sant Mateu: el **mòro**,el **marroquí**,el **gitano**
 Vinaròs: **mòro**
 Mas de Barberans :**gitanos**
 Maestrat: **marraco** (DCVB).

C)CANÇO I CANTADORS

62. Al barrio de Remolinos,
 ya no lo rondan los chavales
 lo rondan los ainamorados
 con trompetas y timbales

79. No vaigues cantant cançons
 que pararàs a galeres,
 te faran fer margallons,
 i de les palmes graneres.

54. Al entrar en Remolinos,
 toda la quente me mira.
 Se piensan que soy Perot;
 no sinyor, que soy Carrinya.
 Soy lequítimo de Amposta,
 hico de una probe viuda.

57. Des de que/de quan ne canta Perot
 ja no es poden posar lloques
 i té una truita a la panxa
 com el café de Set Portes
 perquè s'ha begut los ous
 de Jesús, Roquetes i hortès.

D)SURREALISTES

131. Allà baix a la Ribera
 un burro picava espart,
 una rata cabdellava
 i un gos acassava un gat. (Bayerri,IV,p.69)

66. A la vora del camí
suspírabá una aspardenya
y entre suspiros desía:
si trobes un carro, aparta't.

75. En ma vida hai rigut més
que un dia cullint tomates
me la miro i me la veig
una gallina en sabates.

42. Allà baix a la Ribera
hi havia un sapo- sapo
que als hòmens no dia res
i a les dones guapo-guapo.

43. Allà baix a la Ribera
n'hi havia un corderet
amb la boqueta roigeta
i a la boca un clavellet.

76. Allà dalt a la muntanya
n'hi havia una putput
era una vella garrella,txe,
qu.ascanyava un geperut
(txe,txe,bu txe ,bu txe txe bu txe,bu txe txe bu,txe txe bu)

77. Animes del purgatori
aon aneu tan dematí
si no porteu aspardenyes, txe,
no minjareu pa torrat.
(txe txe bu txe, bu txe txe bu txe...)

E) PROVERBIS

78. Lo millor amic és Déu
lo millor parent, un duro
lo millor parlar, callar,
lo millor tap, un bon suro.

80. No et fies d'aquell que jura
encara que jure en creu,
per que allò que et jura a tu
ho a jurat a més de deu.

F) EX-VOTOS

67. **Ex-voto a la Mare de Déu de Mig-Camí**
Gràsias doy a D. Francisco,
médico de las Roquetas,
que m'ha curado la cama;
m'ha quedat un poc torteta.

G)COBLES EN CASTELLA**Bilingües:**

66. A la vora del camí
suspírabá una aspardenya
y entre suspiros desía:
si trobes un carro, aparta't.

67. Ex-voto a la Mare de Déu de Mig-Camí
Gràsias doy a D. Francisco,
médico de las Roquetas,
que m'ha curado la cama;
m'ha quedat un poc torteta.

34. Rosita del corasón,
bella fragante suçena,
si no fosses llaganyosa,
ya no siries tan feia.

37. Un corasón con corona
io pensava regalar-te'n,
pero com busques pessetes,
acamina que no.t banyes.

En castellà , amb interferències diverses.

62. Al barrio de Remolinos
ya no lo rondan chavales,
lo rondan ainamorados
con trompetas y timbales. (Diverses variants a Bayerri,IV,p.49)

9. Cinteta quien te acoquiera
ansierrada en tu aposiento
que la llave se perdiera
i el manyà qu. haguera muerto.

32. Cinteta sé qu.has pastado
i no m'has guardado cueca;
mañana no aniré a ver-te
con el cigarro en la bueca.

35. Un pie tengo en tu ventana
y otro tengo an tu tecado.
Mira si por tus amores
estoy muy aixarrancado.

30. Aquí .stà mi corasón
con un plato y dos tallantes,
si quieres partir, partix-lo,
poro no me lo maltratas.

64. Salid, salid cacatones,
salid a la carratera
que os chafaremos los morros
en un tronco d'aulivera.

49. Bacando del Coll de l'Alba
s'ancuentra Medio-Camino
y un poquito más abaco,
està la Potra de Pino.

50. Baixando de La Cava,
saltando los cequiolos
en casa de mi suegra
hay fango hasta los ginollos.

65. Esta noche ha plogudo
i han surtit los aiguamollos
i nosotros ham pasado
aigua dasta los ginollos.

1. Debaco de mi balcón
me canta mi ainamorado
qu.haga sol o qu.haga luna,
qu.haga oscuro o qu.haga claro.

36. Cuando yo te cortejaba
pareías una malva,
y ahora que t'hai decado
tienes la lengua muy larga.

51. En la villa de Tiveñes
se crian los mosos altos
y en la de Benifallete
pequeñitos, pero macos.

52. Mira si hai voltado mundo
que hai estado en Freginales,
Masdenverge, La Galera
i el Mas de los Barberanes.
Mira si hai voltado mundo. (S.G.,I,p.77 i Amades,Canç,1207
pobles de la mateixa zona).

53. Tortosa, ciutat famosa,
la de los siete portales ,
con sus mujeres hermosas
i sus huertas i arrabales...

54. Al entrar en Remolinos,
toda la quente me mira.
Se piensan que soy Perot;
no sinyor, que soy Carrinya.
Soy lequítime de Amposta,
hico de una probe viuda.

Amb molt petites adaptacions fonètiques.

55. Calle de Sensalsacosta
quien te pudiera empedrar
con piedresitas del río
y pechinitas del mar.

33. Tu dises que no hay otra
carita como la tuya.
Tu tienes la vanidad
y otras tienen la hermosura.

70. Para cantar quiere gracia
para bailar quiere brío,
para tocar la guitarra
quiere tener buen oído.

71. El demonio són los hombres,
según disen las muqueres;
pero !cuántas que desean
que el demonio se las lleve!.

Castellà , emprat per resaltar la ironia.

2. En tu puerta planté un pino
y en tu ventana una parra
pa que no te toque el sol,
morenita resalada.

38. En tu puerta me cagué
pensando que eras mía(pensando que me querías).
Y ahora que ya no me quieres,
dame la mierda que és mía.(també a Cid,p.128)

En castellà

68. Mas mata una mala lengua
que las manos del verdugo;
que el verdugo mata a un hombre
y una mala lengua a muchos.

39. No te fíes de los hombres
aunque les veas llorar,
que són como el cocodrilo
que llora para matar.

40. No te fíes de los hombres
aunque digan "bien te quiero";
que en volviendo las espaldas,
yo, si te ví, no me acuerdo.

72. Hasta la leña del bosque
tiene su separación;
una sirve para santos,
y otra para hacer carbón.

73. Los que de gorra fumáis
y de mogollón vivís,
¿por qué nunca compráis
así como lo pedís?
Los que de gorra fumamos
y de mogollón vivimos
¿para qué cale comprarlo
teniendo tantos amigos?.

74. Cuando tenía dinero
me llamaban don Tomás
y ahora que no lo tengo
me llaman Tomás nomás (namás).

56. Ya no quiero más amores
e Castellón de la Plana,
que los quiero de Tortosa,
que són amores del alma.

II) CANÇONS DE BRESSOL

89. La Mare de Déu vindrà
i mos portarà cosetes,
a la butxaqueta anous
i a la falda avellanetes. (variant a Bayerri,III,63)

90. La meua xiqueta és l'ama
la mare l'estima molt
ella quan serà fadrina
pastarà i anirà al forn.

147. La meua xiqueta és l'ama
del corral i del carrer,
de la porta i de l'entrada,
de la flor del taronger.

91. El pare vindrà demà
i mos portarà cosetes
a les butxaques confits
a les mans avellanetes.

92. El meu xic s'adormirà
el meu xic farà noneta
la mare el breçarà
cantan-li cançoneta.

III) CANÇONS DE JOCS

93. En dilluns faves a munts
 En dimarts faves a grapats
 En dimecres faves seques
 En dijous faves en ous
 En divendres faves tendres
 En disabte faves en recapte
 En dumenge faves en fetge

94. Es posaven dues files de nois o noies cara a cara i començaven a passar per l'arc que formaven els braços dels altres mentre es responia : ai que dolços...etc.

-Sant Joan de les Caramelles...
 -Qué mane vosté sinyor?
 -Quantes fulles hi ha a l'arbre?
 -Cent i un canyó (o un tocó o un punxó).
 -Que em dixaria passar una mica de gent?
 -Encara que en fossen cent.
 -Per a on?

-Per les punxes.
 -Ai que em punxo, ai que em punxo...

.....
 -Pels confits.
 -Ai que dolços, ai que dolços...

.....
 -Pels clots.
 -Ai que m'afono, ai que m'afono...

.....
 -Per les bresques.
 -Ai que dolces, ai que dolces ...

.....
 -Pel foc.
 -Ai que m cremo, ai que m cremo.

.....
 -Per les brases.
 -Ai que em cremo, ai que m cremo.

95. Feu-li corona, als dos donzells,
 feu-li corona, als quatre parells.
 Corona feta, als dos donzells,
 corona feta, als quatre parells.
 A on són les barques, als dos donzells
 a on són les barques, als quatre parells.

150. La lluneta m'és padrina
 em fa un cos i una camisa
 me la talla i me la cus
 per al dia de Jesús
 me la posa a la bugada
 el dia de Santa Clara. (Probablement relacionat amb el culte selenític propi de la cultura agrícola i matriarcal. La cantaven les nenes de molts pobles de l'Ebre (Tortosa, Aldover, Xerta, Tivenys...). Com que generalment la **padrina** és l'àvia en aquesta zona, la cançó manifesta la maternitat de la lluna, envers les dones només. (Massip(1966)

152. La lluna
 la pruna
 vestida de dol
 son pare li pega
 s'ha mare no ho vol (id ant.)

96. La padrina em fa una coca de vinblanc
 viloreta, vilorà.
 Portes de França n'hi ha una llança,
 les de Mataró n'hi ha un llanzó.
 Xut caga-figa
 gat escorxat
 minja pa torrat.
 Una gallina Blanca, que tot ho escampa,
 una de negra, que tot ho arreplega,
 face fred
 face calor
 paga tu que serà millor.

97. Lo gallet petit (bis)
de matí se'n va (bis) Trarirà,ri,rà (bis)

agarra l'aixada (bis)
i se'n va a treballar (/rabassar) (bis) Trarirà, ri,rà (bis)

la seua mestressa (bis)
li fa l'esmorzar (bis)...

un topí de sopes (bis)
i un crostó de pa (bis) ...

lo que vulgue beure (bis)
s'ha d'enginollar (bis)...

lo ginoll en terra (bis)
i.l porró a la mà (bis) Traninà, ninà, traninà, ninà...

151. La pedreta, se'n va a Roma
quan vindrà,
despús demà
fora o dins, dins o fora (o fora o dins, a Remolins)(Probablement reminiscència
del culte lític (veg. cobla 49). La pedreta va passant de mà en mà.)

98. Joc cavall fort

a fababí:

fababí
fababá
si s'ascanya.l burro
no valdrà.(Vinaròs (ALDC)

99. Joc "a fet"

Jugar a conillets a amagar

Conillets a amagá
 que la llebra (/llebreta) va a caçá
 de nit i de dia
 que.l sol se ponía (/fica foc a l'abadia (Rossell(1990),p.245)
 conillets ia. steu ben amagaets
 Sí! (/Ia!)
 Pos la llebréta ia va. (variant a Vinaròs, ALDC)

100. Amb el nen assegut a la falda se'l feia anar amunt i avall subjectant-lo amb les mans:

Serra merra
 cul de terra
 Serra marró
 cul de sarró
 (o Serra merri
 cul de serrí)

101. Quan un no tenia ganes d'explicar un conte (també a Rossell(1990),239)

Una vegada eren tres mosques,
 apagaven la llum i es quedaven a fosques.
 Una vegada eren tres mosquits,
 apagaven la llum i es quedaven adormits.
 Una vegada eren tres, lo que anava davant corria més

102. Perquè els nens mengin:

Tita pon un coco,tita pon un ou,
 per a la meua xiqueta
 sa mare li cou.
 Am! A la boqueta.

Variant:

Tita pon un coco,tita pon un ou,
 per a la meua xiqueta
 que se'l minjarà (i el nen pica de mans i al final fa amm!)(GGir id.p.157)

103. El gran agafa la mà del nen i la fa moure per la munyica i al final pega un copet al cap o la cara del menut:

Mà morta, mà morta
pica a la porta!

104. Quan tenia una cosa que l'altre no tenia, per fer envegeta, dentetes, amb el puny tancat es pegaven copets a la boca i es deia:

Rabieta pica sal
per al dia de Nadal,
Rabieta pica pebre
per al dia de Sant Pere.

O També:
Si tens ràbia mossega ceba.

105. Mentre fan rogle agarrats de les mans:
Minguet, Minguet, Minguet, leru, leru, leru, leru,
Minguet, Minguet, Minguet, leru, leru, leru, lè.

106. **Joc amb els dits :**
Este és lo pare, esta és la mare,
este fa les sopes, este se les minja totes,
i este diu "marranyiu, marranyau,
que no me'n donau(/a mi no me'n dau)
d'això que minjau?"

107. Algú sense que l'altre se n'adoni li enganxa a sobre algun objecte lleuger, un paper, una agulleta... i tots diuen, fins que se n'adona:

Lo burret de Sant Vicent,
porta Càrrega i no s'ho sent.

108. Amb els dits polzes girant i les mans en rotació sobre elles mateixes. Probablement relacionat amb la tradicional indústria agrària del filat. (Massip(1968))

Filant, filant
me'n vaig al camp,
a veure els pollets
que es moren de fam.

Per comptar abans de començar el joc:

109. Un,dos,tres, panxa, cul i sés.

110. Al Pimpí del tortosí
baix del pont n'hi ha una nina
que li diuen Josefina
porta faldetes de cotolina.

111. Poma madona matina matan
Sevilla, Castilla, Granada, vit i tau.

112. L'elefant del parque
té una pota coixa
l'atra li fa mal
pagues tu cap d'animal.

IV)SANADORES**113. Frase sanadora.-**

Per la flor del lliri, lliri,
 per la flor del lliri blau,
 per la cama de tun ieio,
 que.n tenia un pam de mal.

Es recitava aquesta oració a la Font-Calda -entre Pratdecomte i Gandesa- mentre es llençava al riu una coca en forma de cor, quan algú volia curar algun mal:

155. Déu lo guarde sinyor riu
 este cec li donaré
 perquè vosté es quede el mal
 i a mi em dono el be

La nit de Sant Joan la deien tot saltant la foguera:

156.Foc foguet de Sant Joan,
 lliura-mos de la tinya
 i de pendre mal.

V)INVOCACIO ALS SANTS**114. Oracions d'invocació a sants**

Santa Bàrbera va pel camp,
 reclamant l'Esperit Sant,
 l'Esperit Sant reclama an ella,
 Santa Bàrbera donzella,
 lliureu-mos del llamp
 i mala centella (Pare Nostre).
 (una variant augmentada a Bayerri,I,p.189)

115. Sant Antoni, Sant Antoni,
 és a disset de giner,
 a la meua faltriquera
 no hi ha entrat cap de diner. (id.DCVB: Calasseit)

VI.El Canalero.**Els pobles on ha cantat**

CA.1. Voldria tindre memòria
per puguer-me recordar
dels pobles de la comarca
que io hai nat a canta
des de la Cava a Gandesa,
des del Perelló al Caná.

CA.2. I a Tortosa i a Roquetes
als setze anys vaig començá
vaig aná al regués i Aufara,
d'allí al Mas me'n vaig passá
a la cenia i a Sanrafel,
a Uldecona i a Alcaná.

CA.3. Quan són festes a S.Carlos
sempre.m venen a buscar
i al Poble Nou i.ls Montells
cada any hi vaig a canta
i al poble de San Jaume,
dels que més m'hi agrada aná.

CA.4. Sóc a la ciutat d'Amposta
que mol hi vaig a cantá
Mas d'en Verge i Sta. Bárbera
que no.m poden olvidar
i La Galera i.l Godall
qu.allí mol bon oli.s fa.

CA.5. Cava Jesús i Maria
al nostre cant tí afició
igual com a Camarles
i entre.ells hi ha algun cantadó
i també vaig a l'Aldea
i al Poble de Cam(p)redó.

CA.6. I a l'Ampolla i a l'Ametlla
quantes nits hi hauré cantat
i quants de ranxos de peix
entre esta gent mai minjat
i al poble del Perelló
la milló mel que hai trobat.

CA.7. I a Rasquera també hi canto
i baix a Benifallet
al Pinell hi hai nat mol poc
igualet que a Miravet;
i a on hi vaig tots los anys
és dal a Benissanet.

CA.8. Ia m'hai presentat dins Móra
que també hi vaig a cantá;
a Corbera no'm coneixen
que mai m'han vingut a llogá,
pero una nit a Gandesa
en mi .l poble va xalá.

CA.9. I hai nat a Bot i a Batea
i a Horta de San Juan.
Mols anys me toca aná a Arnes:
quatre pobles importants,
qu.aquells que.ls agrade.l vi
allí.l milló trobaran.

CA.10. I a Pratdeconte i Paüls
hi hai nat algunes vegades,
i a Xerta i a Tivenys
los agraden les rondalles,
i a Bitem i Aldové
sempre que hi anem hi xalen.

CA.11. Ia.m arribat a Jesús
i hu dixo per acabá.
Perdonen de la molèstia
qu.hai dat als qui han escoltat
i perdonen si a algun poble
hai cantat i no l'hai nombrat.

CA.12. Deu que.m dónigue salut
per pugué torné a cantá
los pobles de la comarca
qu.ara acabo de nombrá
i tots los que ara m'ascolten
puguen tornar-me a escoltar.

De circumstàncies**Roquetes, Festes Majors, Juliol 1985**

CA.13. Si la gent que m'ha escoltat
cantan en esta mosica
este és Pepe.l Melero
que tothom lo coneixia
tenia la millor mel
de la ciutat tortosina.

CA.14. M'ha caigut un barandat
i no me'l puc arreglá
pero io.t vindré a buscar-te
pero antes t'hai da parlá
de fe este tros de paret
quan me faries pagá? (A un constructor.)

CA.15. Enguany que tenim collita
haurem da renová
unes rodes per al carro
per al matxo un collá
i un fanal que no s'apague
perqué no mos puguen denunciá. (Pepe Olivas.)

Tortosa,Festa de la Cinta 1.990

CA.16. Són les festes de la Cinta
les que astem celebrant
primer a les autoritats
les bones tardes donam,
a tots los fills de Tortosa
i als qui mos van vesitant.

CA.17. Es lo folklore esta tarde
i natros lo començam
i vindran después los manyos:
m'han dit que són importants,
i aquí a nostra ciutat
me crec que se lloiran.

CA.18. Lo tablado és menudet,
per a natros, massa gran;
pero.ls manyos los han dit,
per a cantar-ne i ballar,
necessiten més tablado,
per puguer-se meneijar.

CA.19. Demanem perdó (a) la gent
si s'han tengut d'asperar
que.ls hai dit io lo motiu
que m'acaben d'asplicar,
después faran lo tablado
per a la ronda tocar.

CA.20. I a la comisió de festes
tenim da felecitar,
perqué la gent de Tortosa
tots han pogut desfrutar,
aquell que ha tengut diners,
i vostés sense pagar.

CA.21. Ia.m fet la presentació
i ara mos despedirem.
Impacient espero.ls manyos
per a que.ls veigue la gent,
i si ells no arriben pronte
natros ia hi tornarem.

CA.22. Natros ham da continuar
per a distraure la gent,
qu.ara asperem los manyos
que són molt intel.ligents,
i una vegada ells vinguen
natros mos retirarem.

CA.23. Són les dances de Jesús
que tinen d'actuar
pero ha hagut un fallo
hu han tengut da dixar anar
que.ls faltava unes parelles
per a puguer-ne ballar.

CA.24. Miro la gent de Tortosa
per a mi és una alegria
i aquí dalt d'este tablado
lo fer-los esta mosica.
La mare de Déu mos guarde
mos done salut i vida.

CA.25. Io miro tota la gent
pero io no puc cantar
perqué a molts io no.ls conec i
m'hauria d'informar
i allavons io cantaria
lo que.m puguessen manar.

CA.26. Tortosa se troba en festes
dies de molta alegria
i als vesitants que vénen,
los dedico esta mosica
que natros los apreciem
igual a tots en la vida.

CA.27. Tots los tortosins ausents
qu.ara m'astan ascoltant
que en les festes de la Cinta
esta jota.ls dedicam;
Tortosa és la terra nostra
i aquí us astem asperant.

CA.28. Quan un se'n va a l'astranger
per a puguer guanyar .l pa
sempre pensa an an va nàixer
per a puguer-hi tornar;
avui se.s troba a Tortosa
molt satisfet pot astar.

CA.29. Tornarem a despedir-mos
i tornarem a provar
si ia astan preparats los manyos
este mumén actuar,
i si an cas ells no actuen
tornarem a començar.

CA.30. Perdonen los tortosins
si les canto en castellano
porque el grupo de la Fiera
este momento ha llegado
y ahora vamos a ser (ver)
el salero de los manyos.

Canvi de llengua perquè arriben els balladors de Saragossa.

CA.31. La rondalla de la Fiera
en Tortosa se ha bajado
y en esta tarde senyores,
aquí astarà actuando,
lo mejor de Aragón
aquí se ha presentado.

CA.32. Son muchos los tortosinos
que le estaban esperando
a este grupo de la Fiera
y por fin ya han llegado;
piensan que estan en su casa
y nosotros sus hermanos.

CA.33. Y ahora el grupo de la Fiera
este instante llamaremos
y encima de este tablado
a todos les asperemos;
la rondalla El Canalero,
mientras ya descansaremos.

CA.34. Ya vuelve a estar con ustedes
la rondalla de Tortosa
y ahora damos un saludo
a una grande senyora
que se llama Maribel,
la alcaldesa de Tortosa.

CA.35. Perdonarà Maribel
si antes no l'habia visto
y ahora quiero saludarla
con el más grande carinyo
y además le doy recuerdos,
senyora, por su marido.

CA.36. I ara al Patronat de festes
tampoc no vull olvidar,
Ramon Cardús president,
i.l tinc de felecitar:
lo que.s divertix la gent
avui, i sense pagar!

CA.37. Y a este grupo de la Fiera
tampoco puedo olvidarlo
cuando hai sobido aquí riba
yo los ojos me hai fijado,
y todos los tortosinos
veio que les ha gustado.

CA.38. Nuestro estilo le llamemos
senyores, la nuestra jota,
no me puedes imitarla
como la de Saragossa
pero esta tarde también
actua la de Tortosa.

CA.39. Cuando salen esta gente
estudiados y ensayados
para gustar a la gente
que todos los van mirando
y nosotros no lo hasemos
que todo es improvisado.

CA.40. Y ahora tengo un compromiso,
por cierto, me sabe malo,
dentro del parque de Tortosa
que ahora me encuentro cantando,
en este montón de gente
y los tindré que dejarlos.

CA.41. Y a la Virgen de la Cinta
y ahora le pido cantando
que nos de salut a todos
que en parque estan encuentrando,
Tortosa y los vesitantes,
y la rondalla de manyos.

Entrevista Setembre 1990

CA.42. Quan me feien l'entrevista
que ia podran escoltar
per a improvisar cançons
un se ti qu'acalantar
ficar-se algo nirviósi així podrà improvisar.

CA.43. Lo que som esta rondalla
ia no.s veu a moltes parts
los donem la despedida
i perdó.ls vull demanar
si al començament no astava
com ara a l'acabar.

Caragol:

CA.44. Qué barbaridad
de casar-me en la Ribera
y llevar-me una mujer
siendo ella tan refea
y me la dieron descalsa
porque es astilo de tierra.

Carrinya:

CA.45. En los días yo os pondría
si yo supiera de letra
en los días yo os pondría
día cinco de setiembre
en las fiestas de la Cinta
al centro del balneario
canta Perot i Carrinya.

Boca de bou

CA.46. Si piensa el Caracol
que si ha nublado el tiempo
se piensa que es esta noche
ha de salir de paseo
aunque le piso la conxa
y le serraré los cuernos (Fa referència a l'altre cantador, Caragol.)

Altres cançons enregistrades els anys 1980 i 1983**Cinta 2 (José GARCIA SANZ y la Rondalla Tortosina)(1980)**

CA.47. Quan tenia denou anys
m'he vaig ficar a festeijar
si sense volguer la noviali rascava un poc la mà
io estava una semana
no me hu podia acabar.

CA.48. L'atre dia io i dos més
miràvem tres parelletes
i diem ni més ni menos
qu.ans quan teníem novietes
eren més rispés que.ls gats
i ara semblen corderetes.

Cinta 3 (Canalero,3 1983)

CA.55. Al món s'ha calat foc
i dengú.l vol apagá
los patrons per fer-se amos
i algun sol abusar
i.ls obrés n'hi han mols que pensen
cobrá sense treballá.

CA.56. Recordo l'any trenta sis
que n'hi haven mols d'ancantats
i del coranta dasta ara
tots mos ham aspavilat
i volem seguir les lleis
que.ls sindicats han posat.

CA.57. Lo paigés sempre tí pena
que ell domés xala quan plou
i l'obré sempre está sério
perqué vol guanyar més sou
domés astem satisfets
a Nadal i al joriol.

CA.58. Tots mos pintem com a savis
tots creem sé .ls més potents
les intitats mos apoiem
i natros mos hu creiem qui s'apanya les garrofes
sempre són los dirigens.

CA.59. Yo de polític no hu sóc
pero los vaig ascoltan
tots tinen bones paraules
i es perquè saben parlar
i algún promet lo dels atres
que.l d'ells se hu volen guardar.

CA.60. Tortosins necessitem per fé una comarca gran
respectá tots los que manen
i ham de treballá en afan
i així podrem demostrar
lo que som los catalans.

CA.61. I este és l'últim casete
sinyors que vaig a gravar
primera perquè .m faig gran
segons que m'han d'auperá
i antes de pedre les forces
ia m'hai pensat jobilar.

CA.62. Són molts metges de Tortosa
los que a mi m'han vesitat
i de tots astic conten
per lo be que m'han tractat
del primé d'hasta radé
lo mateix mal m'han trobat.

CA.63. Sinyós ham d'aná a auerar-me
i hai anat a la picardia
que hai nat a fé testamen
perqué si an cás me moria
hai dixat la plana al fill
i l'hort l'hai dat a la xica.

Picadillo. Picar-se.(Un canta i l'altre respon amb una altra cobla)

CA.49. Bon dia tingues Tiveta
i avui vinc per a parlar-te
fa molt temps que festeigem
i hai decedit en casar-me
i és dir qu.avui ham de dir-hu
a ton pare i a ta mare.

CA.50. Pepe no.m vingues en presses
qu.a mi l'arròs no.m se passa,
qu.astem sense una pesseta
qu.anguany no ham tingut oliada
i ademés m'ha dit ma tia
qu.et raones en una atra.

CA.51. Ta tia és molt parladora
no diu mai cap viritat
ia hu sas qu.et portava al ball
quan io astava a soldat
tu t'abraçaves en tots
cosa que io mai hu hai probat.

CA.52. Trobo qu.et va coure molt
si vaig ballar una vegada
i tu al puesto que servies
hu sé cert i me hu callava
si hi vas astar un any i mig
lo vas festejar en un atra.

CA.53. Tiveta això no me hu digues
qu.em faràs fer un disbarat
si hu vaig fer no m'en recordo
oblidem tot lo passat
com vols que io vaigue en un atre
si com tu no.n trobo cap.

CA.54. Així hu dia mun cunyat
a man germana Cinteta
i una vegada casats
ell sempre de festa en festa
en tots los dinés damun
i ella sense una pesseta.

PAREMIES

Abreviatures:

(GUI)= GUITER(1969): **Proverbes...**

(BAY)= BAYERRI(1936-39): **Refraner...**

(DCVB)=

(Alg.)= CARBONI(1984): **Proverbis ...**

(R/M)= RASPALL/MARTI(1984): **Diccionari de locucions...**

(Tort.)= Recollit en converses, entrevistes orals, etc.

(Cid)= CID(1985): **Cançons...**

(S.G.)= SANCHIS GUARNER (1982-83): **Els pobles valencians...**

(Col.)= DESPUIG: **Col.loquis...** (1975)

Per a les referències en el text:

Par.= Parèmia + Lletra classificació temàtica + Número d'ordre.

C.= Cobla + lletra classificació temàtica + Número de cobla.

CA= Cobla Canalero + Número d'ordre.

A. Les dones

1. A casa de dona rica, ella mana i ella crida (XXVIII,361,12).
Així mateix el recull E.Bayerri en el seu Refraner. El DCVB en recull un de sinònim (s.v.dona) a Mall. i Men. "A casa de dona rica, ella va a sa processó i ell repica": vol dir que la muller rica predomina damunt el seu marit.
2. De madastra ne van fer una de sucre i li amarguejava.l nas. (Tort.)
3. De llevan(t) o de ponen(t) de la dona sigues paren(t). (Tort.). (GGir.: s. v. dona, p. 249).
4. Dona finestrera, dona malfaenera (id.Alg.).(BAY.,I,513)
5. Dona que parla en llatí, no la vull io per a mi. (BAY.,I,514).
6. Dones i burros, condenació d'ànimes. (IV,43,9)
El DCVB recull: "Dones i rucs, perdició dels homes" (Tarragona) i a Tortosa "Dones, burros, guitarres i cordes d'espart, dondemnació d'ànimes". Bayerri dóna el segon però diu que també és usual "Dones i burros...", que és el que hem trobat nosaltres. (BAY.,I,514)
7. Lo consell de la dona és poc, pero qui no l'escolta és un boig. (IV,50,32)
8. La darrera, coixa o vella.
9. La dona jove i.l vi vell.
10. Monja de Sant Agustí, dos caps en un coixí (i Alg.: Monja de Sant Agustí, dos caps a un coixí).
11. Qui de canyes fa flautes i de dones fa cabal, un gorro i a l'hospital. (IV,43,10) (XXVIII,377,20) (BAY.,I,p.520)
12. Qui de dones se fia, espardenyas quan plou. (IV,43,10) (XXVIII,359,1)(BAY.,I,p.520)
(Veg. DCVB -el dóna com a propi de Tortosa- i BAY.,I,p.520)
13. Qui té sénia i dona, no té hora bona.
(Veg. DCVB -propi de Tortosa-)
14. Tira més un pèl de cony que coranta carretes.(i GUI.,Alg.)
15. Vinyes i dones, fan de mal guardar.

B. L'home

1. A boca tancada no hi entren mosques. (no GUI.)
2. Acabat de dir, acabat d'oferir.
3. Al paigés, cols. ("doneu-li cols" a GUI.)
4. Allí a on no hi ha sang no.s poden fer baldanes. (Tort.)
5. Bona cara i mals afets.(Tort.)
6. Cada u tira l'aigua al seu molí.
7. D'allà aon no n'hi ha, no.n raja/ no.n pot rajar.
8. El sant de més lluny fa més milacres.
9. En ves de ('en lloc de') donar llum, donen fum.
10. Gènit i figura hasta la sepultura.
11. Home ros i gos pelut, primer mort que conegut (o "més val...")(Tort.)
12. Home previngut, val per dos.
13. La cara és l'espill de l'ànima.
14. La persona esvanida de tothom és avorrida.
15. L'hàbit no fa .l monjo.
16. Mala gent, mala processó.
17. Minjant i bevent se coneix la gent.
18. Moda la que a mi m'acomoda.
19. No hi ha més mal tap que el de la mateixa fusta. (IV,51,11) (XXVIII,359,27) extensiu a una comunitat petita.
20. No.t poses en camisa d'onze vares.
21. Primer s'agafa un embustero que un coixo. (XXIX,408,15: "es troba")
22. Qui no està acostumat a bragues, les costures li fan llagues. ("plagues" a GUI.)
23. Qui no et conegue, que et compre.
24. Qui té boca, s'equivoca.
25. Qui no té memòria, ha de tenir cames.
26. Qui no té vergonya, tot lo món és seu.
27. Si l'enveja es tornés tinya, tothom grataria.(Tort.)/Si l'enveja fos tinya, quants tinosos hi hauria.
28. Tants caps, tants barrets. (no GUI.)
29. Vaya yo caliente, ríase la gente. (en cast. a Tortosa)
30. València i home de bé, no pot ser. (veg. Tòpics)

C. L'amistat

1. Allà a on va la corda, va el poal.
2. Com més clars, més amics.
3. Dient les veritats, se perden les amistats. / Per dir...perd hom les amistats. (Col.,p.83)
4. Dis-me en qui vas i et diré qui ets.
5. Cantant les veritats se perden les amistats. (XXVIII,361,15 : "en dir...")(BAY.,IV,p. 431)
6. Hostes vindran que de casa et trauran.
7. La caritat ben entesa comença per un mateix.
8. La desgràcia fa conèixer els amics.
9. L'amic se coneix en les dificultats.
10. Mig món se'n fot de l'atre mig.(Tort.)
11. Les bones paraules unten, les males punxen. (XXXVII,564, 21)
12. Més val un amic bo que cent parents.
13. No hi ha pijor enemic que un mal amic.
14. Dos no.s barallen mai si un no vol./Quan un no vol, dos no es barallen.
15. Qui de l'enemic se plany, mor a les seues mans. (XXVIII,377,23)
16. Qui et dóna un os, no et voldria vore mort. (XXIX,402,25)
17. Qui et vol bé, et farà plorar. (XXVIII,361,6)
18. Qui no.t conegue que.t compre. (no GUI.)
19. Qui mal fa, mal trobarà.
20. Qui no té diners, no té amics.
21. Qui t'avisa no.t vol mal.
22. Si te he visto no me acuerdo. (en cast.)
23. Si vols tindre enemics, dixà diners als amics.
24. Val més boig conegut que savi per a conèixer. (un a GUI.)
25. Val més sol que mal acompanyat.

D. L'amor

1. Amor amb amor se paga.
2. És de color rosa, que l'amor s'hi posa).
3. Més força amor que vigor. (XXXVII,564,22)
4. Per a l'amor i la mort, res hi ha fort. (IV,50,3)
5. Ojos que no ven, corazón que no sienten.(en cast.) / Ojos que no ven, caguerada que xafes.(Tort.)
6. Quan la fam entra per la porta, l'amor se'n va per la finestra.(i Alg.)
7. Qui té amors, té dolors.
8. Qui et vol bé, et farà plorar. / Qui bé.t voldrà et castigarà. (Col.,p.95)

E. El casament

1. Al casá, a culades s'hi pot aná. (XXVIII,361,19)
2. Boja per boja, que porte. ("vinguin diners" a GUI.) (XXIX,401,22)
3. Casar a gust, i vestir a la moda.
4. Casa't Pere, que mal any t'espera. (XXVIII,361,17)
5. Cornut i paga.l beure.
6. Home casat, burro espatlla
7. La dona prima i neta, que bruta i gorda ja s'hi farà. /La dona prima i neta, que gorda i bruta ja s'ho fa prou.
8. Lo dia que.t cases, o.t mates o.t salves. (XXIX,401,21)(BAY.,I,p.307)
Així mateix el dóna Bayerri. El DCVB en recull d'altres de sentit semblant; però no aquest.
9. Posats a casá, boija per boija, que porte.(XXIX,401,22)
'Quan et cases, posats a fer, que la dona tingui diners'. No el trobem a cap repertori.
10. Qui al casar-se hu ancerta, la sort feta, si no hu ancerta, la fossa auberta. (XXVIII,361,20)(també a BAY.,I,p.308)
11. Qui té sènia i dona, no té hora bona. (XXVIII,391,2) (XXIX,401,23)
12. Si no t'agrada, no t'hi cases.
13. Si.t vols casar bé, casa't al carrer.
'Per casar-se és millor una persona coneguda que un desconegut per ric que sigui'. (Veg. Bayerri i M. Blanc)(BAY.,I,p.310)
14. Una ànima sola ni canta ni plora. (XXIX,401,20)

F. La família

1. A qui Déu no dóna fills, el dimoni dóna nebots.
2. A sants i a minyons, no.ls prométigues lo que no els dons. (i Alg.) /A sants i a minyons, no prometes si no els dons.
3. Bord i mula sempre.n fan una. (XI,211,8)
4. Cada casa és un món i cada persona un misteri.
5. Com més cosins, més adins.
6. De madastra, ne van fer una de sucre i li amarguejava .l nas. (no GUI.)
7. Equemplos de mal maestro, sacan al hico siniestro. (IV,41,13)
8. Fill ets, pare seràs, tal com faces, tal hauràs. (XXVIII,364,8)/ Qui tal farà, tal trobarà.
Recorda als fills que també seran pares. El trobem així a Bayerri. Al DCVB: "Fill ets, pare seràs; tal faràs, tal trobaràs".(BAY.,II,289)
9. Fills i coloms, los molts són pocs. (IV,45,16) (XXIX,401,25)
10. La mare es ceba i el pare grill, qué farà el fill?. (XXXII,475,11)
11. La roba bruta es renta a casa. (id. Alg.)
12. L'infant fa al joc, lo que veu fer al foc.(Tort.)
13. Los fills a la mare, les filles al pare.

14. Los fills dels gats cacen rates. (IV,41,16)(V,57,24)
15. Los testos se semblen a les olles. (id.Alg.) (XXXII,475,10)
16. Pesa més una onça de sang que una roba d'amistat. (XXVIII,364,14)
17. Quatre filles i la mare, cinc dimonis per a un pare.
18. Qui en crios se gita, cagat s'aixeca. /Qui en crios se gita, cagat etcétera.
19. Qui no plora, no mama.
20. Un pare és bo per (a acampar) cent fills, pero cent fills no són bons per (a acampar) un pare (i Alg.: Un pare acampa cent fills, pero cent fills no són bons per a acampar un pare).
21. Una mare sempre és una mare.

G. La cuina i la taula. La fam.

1. A la fam, rostoll.
- 1b. A la taula i al llit, al primer crit. (id. Alg.)
'Quan ens criden a menjar o a dormir no cal que ens fem pregar'. (Id. DCVB i BAY.,II,629)
2. A on ne mingen dos ne mingen tres (i Alg.: A on ne mingen dos, ne mingen tres).
3. Al pot menut hi ha la bona confitura.
4. Arròs, peix i el pi, naixen a l'aigua i moren al vi. (no id.GUI) (XXVIII,360,20)
El sentit d'aquesta frase és : l'arròs i el peix naixen a l'aigua i com que se solen acompanyar de vi quan es mengen, moren al vi. El pi és el símbol de la taverna, per això també mor al vi.(Encara no fa molts anys a Amposta les tavernes tenien el pi, senyal de lloc on es ven vi, a la porta.)
5. Com més tros més mos.
6. Entre amics no hi cal tovalles.
7. Gent jove, pa tou.
8. Gratar (o rascar) i minjar, tot és començar.
9. Les coses clares i la xocolata espessa. (XXXII,459,21)
10. Lo fart no.s cuida del dijú/ no.s recorda del dijú.
(BAY.,II,p.209)
11. És més viu que la fam (XXXII,464,18: Lo milló mestre, la fam)
12. Més val pa en amor que gallina en furor. (XXIX,416,13)
13. Minjant, minjant, ve la gana.
14. Minjar i rascar, tot és començar. (XXXII,469,25)(XXXVII,563,22)
15. Mòrigue Marta, mòrigue farta. (XXXII,460,11)
16. No es fa bona olla en aigua sola.
17. No hi ha bon olla en aigua sola. (XXXVII,564,33)
'Perquè una cosa surti bé s'hi han de posar tots els elements i mitjans necessaris'. (Veg. DCVB: s.v. olla)(també a BAY.,III,p.297)
18. Qui canta a la taula i al llit, no té el seny complit.
19. Qui guisa dolç, guisa per a molts; qui guisa salat, guisa per al gat.
20. Qui minja no disputa. (XXXII,469,26)

21. Qui minja sopes, se les pensa totes. (id. Alg.)
22. Qui no té pa, moltes se'n pensa. (XXXII,464,18)
23. Qui té fam, sumia truites.
24. Si no vols caldo, tassa i mitja.
25. Un bon dinar, fa (de) bon esperar (i Alg.:Un bon minjar fa ben esperar).
26. Val més poc i bo, que molt i dolent.
27. Més val dur color a la cara que dol al cor.(Tort.)

H. Salut i medicina

1. Aigua corrent no mata a la gent.
2. A qui li pique, que es rasque.
3. Caldera vella, bony o forat.
4. El español fino, después de comer tienen frío. (en cast. /en cat. a GUI)
5. El meu/ seu mal no vol soroll.(Tort.)
6. El temps tot ho cura.
7. Es més fàcil receptar que curar. (IV,43,7)
8. Es pijor lo ramei que la malaltia.
9. Lo mal del veí fa de bon passá. (XXXVII,558,15)
10. Lo que no mata, engordix.(Tort.)
11. Lo que no vulgues per a tu, no ho vulgues per a ningú.
12. Mal de molts, conhort de tots. (Col.,p.64)
13. Més val tort que mort. (XVIII,266,8)
14. Minjar poc i pair bé.
15. Quan/Qui no té un all, té una ceba.
16. Quan no té ous té colomins.
17. Si.t fa mal, posa-t'hi sal.
18. Tururut, qui jamega ja ja rebut.
19. Val més prevenir que curar.
20. Val més tort que mort.
21. Val més burro viu que savi mort.

I. Treball, peresa i poder

1. Alcança lo qui no.s cansa. (IV,51,17)
2. El temps és or.
3. Faena feta no té destorb. (Col.,p.114)
4. Gota a gota fa forat.
5. Guarda't d'un ja està fet.(Tort.)
6. La fe mou muntanyes.
7. La pràctica fa el mestre.
8. L'escriure fa perdre el llegir.
9. L'experiència és la mare de la ciència.
10. Los catalans de les pedres ne trauen pans.
11. Més fa qui vol que qui pot. (IV,45,14)

12. Més val sé cap de sardina que coa d'abadejo/d'esturió. (també a BAY.,I,p.274)
'Val més manar, encara que sigui poca cosa, que no pas dependre d'algú per important que sigui'. (DCVB: s.v. **sardina**;aquest dóna "... que coa de pagell")
13. Més val manya que força.
14. Més val un ia hu tinc fet, que sis ia hu faré. (XXVIII,378,4)/ Més val un pren, que dos te daré.(Tort.)
15. Música pagada, fa mal so.
16. Patada de pagés no fa mal a res. (XXXII,473,15)
17. Qui de jove no treballa, quan és vell dorm a la palla. (XIV,132,29)(id. Alg.)
18. Qui fa el que pot, no està obligat a més.
19. Qui molt corre, pronte es cansa.
20. Qui en crios se gita, cagat s'aixeca.
21. Qui no apanya la sola gotera, ha d'apanyá la casa entera. (XXVIII,377,24)
22. Qui no busca, no troba.
23. Qui no plora, no mama.
24. Qui no sap fer les coses no les sap manar. (i Alg.: Qui no ho sap fer, no ho sap manar)
25. Qui no sembra, no cull.
26. Qui no té faena al gat pentina.
27. Qui oli remena, los dits se n'unta.
28. Si vols estar ben servit, fes-te tu mateix lo llit (id. Alg.)
29. Tal faràs, tal trobaràs.
30. Una tenen la fama i.ls atres carden la llana.(Tort.)
31. Veuen més quatre ulls que dos.
32. Voler és poder. (Querer és poder; en castellà sovint.)

J. Alegria i ball.

1. Fum a l'altá, crits a la trona, gallina a l'olla. (XXVIII,364,10)
'Els dies de festa -i sermó- es fa bon dinar'. El DCVB diu que al Maestrat és així: "Fum d'altar, botifarres a l'olla".
2. Com més serem, més riuem.
3. De la panxa surt la dansa. (XXXIII,490,31)
4. Qui riu l'últim riu millor.
5. Si estàs al ball, has de ballar.

K. La bellesa

1. Cara pigada, cara (dona) estimada.
2. Home pelut, home volgut.

L. Jugar i beure.-

1. Com més se beu, més set se té.

M. Estalvi i malgastar.- Diners.

1. A cada bugada perdem un llançol.
2. A casa empenyada no ni entra la bona anyada. (IV,48,4)(BAY.,I,298)
El DCVB: s.v. **casa** dóna: "A la casa empenyada, no se li coneix l'anyada" (Onda) i "En casa empenyada no lluíx l'anyada". (Val.)
3. A qui no li sobre rosegó, que no crie gos.
'No vulguis fer el que no pots'.
4. Bien te quiero, bien te quiero, pero no te doy mi dinero. (IV,45,4)
5. De mica en mica s'omple la pica.
6. Gota a gota fa forat.
7. Lo barat és car.
8. Lo que es dóna ja no es torna; i el que es perd és julivert. (i la cast. corresponent: Santa Rita, Santa Rita, lo que se da no se quita)
9. Lo que haigues de vendre, no hu dugues a empenyar. (IV,44,5)
10. Los contes barreijats tots surten a catorze. (XXIX,401,3)
11. No digues blat que no estigue al sac i ben lligat.
12. Pel demà, Déu provirà.
13. Qui bé sembra bé cull.
14. Qui més té, més vol.
15. Qui no guarda quan té, no minja quan vol.(i BAY.,II,p.403)
(Veg. DCVB: s.v. **guardar** -el recull a València-.)
16. Qui no adoba la gotera ha d'adobar la casa entera.
17. Qui té canyes, fa flautes .
18. Qui té una burra i la ven, ell s'entén.(IV,42,10)
19. Val més un té que dos te daré.
20. Val més burro que.m porte que cavall que m'arrastre.
'Són millors les coses útils que les boniques' (tb.a BAY.,I,p.244)

N. Riquesa i pobresa.-

1. A casa empenyada , no hi entra la bona anyada. (IV,557,16)
2. A pare guardador, fill malgastador. (BAY.,III,p.372: esbalafiador)
3. D'allà on no n'hi ha no.n raja. (també sentit intel.lectual) (XXXII,473,1)
4. Diners criden diners.
5. Els contes barreijats tots surten a catorze. (V,55,15)
6. Estirar més los peus que la flassada.
'Fer ostentació d'una riquesa falsa, extralimitar-se' En aquest sentit al DCVB: s.v. **estirar** i BAY.,II,p.141:qui estira més los peus que la flassada, destapat es troba')
7. L'abundància mata la gana /fam.
8. Lo mal guanyat, pronte està gastat. (XXXVII,555,28)
(Veg. BAY.,II,p.397:**Lo mal guanyat, és mal gastat.** El DCVB no el recull, però sí d'altres de semblant sentit).

9. Lo que no es paga en diners se paga en dinades.(Tort.)
10. Los diners obrin totes les portes.
11. Los diners no ho són tot.
12. Millor poc que res.
13. Música pagada, fa mal so.
14. Ni per riquesa galleija ni per pobresa acatxapa. (XXXVII,555,29)(XXXII,466,9)
'Ni t'enorgulleixeis massa de ser ric, ni t'avergonyeixis de ser pobre'. (Veg. BAY.,IV,p.76: "Ni per... galleijá, ... acataxapá")
15. Pagant, Sant Pere canta.
16. Pobre pidolador, trau rosegó. (XXVIII,359,18)
17. Pobresa no és vilesa. (XXXII,466,10)
18. Quan lo riu puija depressa du l'aigua bruta.() (no GUI)
'Quan una persona s'ha enriquit molt ràpidament, vol dir que no ho ha fet de manera honrada'. (Veg. BAY.,IV,77)
19. Qui no paga en diners, paga en dinades. (IV,50,7)(veg. 9. d'aquest apartat)
20. Qui no pot segar, espigola.
21. Qui oli meneja, los dits se n'unta.
22. Qui té la terra, té la guerra.()
23. Qui tot ho vol, tot ho perd.
24. Quan al pobre afaiten per l'amor de Déu, les estrelles veu. (XXXII,464,32)
25. Si n'hi han dalt, ne cauen. (XXIX,406,16)
26. Val més poc que res.

O. Sort i desgràcia; malparlar, xafarderies; vida social.

1. A grans mals grans rameis.
2. Alcança lo qui no es cansa. (IV,51,17)(XXXVII,561,18)
3. A la vora del riu, no hi faces lo niu.
4. Al gos flac tot són puces.
'Els pobres i els desgraciats per a tot troben dificultats'. (BAY.,II,373) (i DCVB: s.v. **gos**)
5. A mal temps bona cara.
6. Arribar i moldre.
7. Arribar i engranar.
8. De l'abre caigut, tots ne fan llenya.
9. Déu no tanca mai totes les portes.
10. Els contes barrejats tots surten a catorze. (V,55,15)
11. Endivina qui t'ha pegat.
12. Estar a les verdes i a les madures .
13. Fa més qui vol que qui pot. (IV,45,14:Més fa...)(XXXVII,561,17)
14. Fes-ne cent i arra'n una, com si res haguésses fet. (XXXII,475,20)
15. Gat escaldat en aigua tibia en té prou.
16. La mel se torna fel.

17. La sort no és de qui la busca, sinó de qui la troba.
18. Les parets tenen aures.
19. Lo mal del veí/dels altres fa de bon passà. (XXVIII,360,30)(BAY.,III,20)
General a tot el català (Veg. DCVB: s.v. **mal** i BAY., ,)
20. Lo que espera desespera.
20. Lo que ha naxcut per a xavo, mai pot arribar a quarto. (XXXII,472,7)
21. Lo que és del comú és de no-ningú (GGir. id s.v.comú :...no és de ningú (Maest.))
22. Mal de molts, consol de tots.
23. Més fa qui vol que qui pot. (IV,45,14)
24. Més val tort que mort.
'Es millor quedar-se amb algun defecte després d'una desgràcia que no pas morir'. (Veg. BAY.,IV,p.297)(El DCVB: s.v. **tort**,-recull "Més val tort que cec")
25. No hi ha mal que cent anys dure.
26. No hi ha mal que per bé no vingue. (XXXII,466,5)
27. No hi ha pijó mal que.l descontén de cada qual. (XXXII,466,8)
28. No tot són flors i violes.
29. Passar-ne més que.l cànem.
'Passar-ho molt malament, passar moltes penalitats' Només es troba al DCVB, que el dóna com a propi de Benissanet i Tortosa.
30. Quan una porta es tanca se n'obri un altra.
31. Qué farem? Mala cara quan morirem.
32. Qui bé fa, bé troba. (XVI,258,12)
33. Qui busca.l que vol, troba el que no vol. (IV,41,30)
34. Qui canta .ls seus mals espanta.
35. Quien mal anda, mal acaba. (IV,41,21)
36. Qui juga en canyetes, se fa tallets. (IV,41,30)
'Si et poses en coses perilloses, pots rebre conseqüències poc agradables'.
(Veg. BAY.,II,p.552)
37. Qui l'encerta l'endivina.
38. Qui mal fa, mal trobarà.
39. Qui molt corre, pronte.s para.
(Veg. DCVB: s.v.córrer i BAY.,I,p.387)
40. Qui no té un all té una ceba.
41. Qui no vulgue pols, que no vaigue a la era. (IV,41,31)
42. Qui oli remena, los dits se n'unta.
43. Qui tingue cucs que pele fulla. (XXVII,334,29)
(DCVB: s.v. **cuc** (Qui té...id.), C. de T., Cast., Val., Alcoi 'cadascú ha de procurar-se les coses que necessita'. (Lam.id.)
44. Tal faràs, tal hauràs. (XXXVII,564,25)
45. Tant va el cante a la font, que al final se trenca. (IV,41,21)
'La persona que s'exposa moltes vegades, al final rep'. (Veg. DCVB: s.v. **cànter** i BAY.,I,p.272)
46. Sempre hi ha un pijor.

47. Una desgràcia no ve mai sola. (id. Alg.)
48. Uns naixen en estrella i altres estrellats.

P. Llei, gent de llei, plets.-

1. Advocats i procuradors, a l'infern de dos en dos. ?
2. Canten papers i callen barbes.
3. Feta la llei, feta la trampa.
4. La llengua no té cap os pero trenca el més gros.(Tort.)
5. La raó a un moro. (no GUI.)(Col.,p.24 "La veritat que per un moro la diré")
6. La temor guarda la vinya.
7. Val més dur la cara roija que dol al cor.(IV,47,25)
8. No hi ha més cera que la que crema.
9. No té més raó el que més crida.
10. O tots moros o tots cristians.
11. Primer són les obligacions que les devocions.
12. Qui la fa la paga.
13. Quien calla otorga. (en cast.)
14. Qui dóna lo que té no està obligat a més.
(Veg. BAY.,I,p.523) i DCVB: s.v. donar)
15. Qui no entra per la porta, surt per la finestra.
16. Qui tot ho vol tot ho perd.
17. S'agafa més de pressa(pronte) un mentider que un coixo.
18. Sempre paguen justos per pecadors.
19. Tant s'estira la corda que al final se trenca.
20. Si.t cou, posa-t'hi fulles.
21. Si te he visto no me acuerdo. (en cast.)
22. Espanya és dels espanyols.
23. Tants caps tants barrets.
24. Val més matar un home que posar una mala costum.
25. Val més mala avinència que bona sentència. (XXXII,462,1)
26. Val més manya que força.

Q. La guerra i la pau.-

1. Cada terra , sa guerra.(Tort.)
2. Se.n moren més de valents que de covards.
3. Qui a espasa mata, a espasa mor.
4. Qui té la terra té la guerra. (XXXVII,556,5)
5. Tot hu veigam menos guerra i fam. (XXIX,404,21)(XXXVII,563,17)
6. Vinga lo que Déu vullga, sols no vinguen los francesos.

R. Temps, vida i mort.-

1. Any nou, vida nova.

2. Any de traspàs, no us fieu d'ell ni del que ve detràs.
 3. A poc a poc, se va lluny.
 4. (La) boga i (la) dona a tot temps és bona.
 5. Bona nit i bona hora i bona mort quan sigue l'hora.
 6. Bon vent i barca nova.
 7. Cada dia cols, amarguen.
 8. Caldera vella, bony i forat.
 9. D'aquí cent anys, tots calbos.
 10. De bones intencions, l'infern n'és ple.
 11. Del dit al fet hi ha un gran tret.
 12. Dóna temps al temps.
 13. Durar de Nadal a San Esteve.
'No durar gens'. DCVB: s.v. Nadal i BAY.III,p.239, en aquest sentit.
 14. El món no es va fer en un dia.
 15. El rector no es recorda de quan era escolà.
 16. Gènit i figura hasta la sepultura. (XXXVII,563,16)
 17. Gota a gota fa forat.
 18. Hi ha més dies que llanguanisses.
 19. Ia.m cansa la tardança. (IV,51,4)
 20. La bugada de Nadal que s'aixuga al fúmeral.
 21. La veritat és filla del temps. (IV,51,13)
 22. La vida l'ham de passar a tragos. (XXXVIII,568,24)
 23. Llerg camí, una palla pesa. (IV,51,17)
 24. L'ocasió fa el lladre.
 - 25.
 26. Lo que de nit se fa de dia es veu.
 27. Lo que no passa en un any, passa en un instant.
 28. Lo que no passa en un any, passa en un ai.
I més estès "... passa en un dia", "... succeeix en un instant" (Veg. DCVB: s.v. any i BAY.,III,p.397).
 29. Lo qui espera desespera.
 30. Lo roig fa goig.
 31. Per a tot hi ha remei menos per a la mort.
 32. Qui dia passa any empeny. (i Alg.: Qui dia passa,any empeny)
Molt usat a tot el domini lingüístic. (Veg. DCVB: s.v.any)
 33. Qui espera, delera.
 34. Qui espera desespera.
 35. Qui molt corre, pronte es para. (XXIX,401,27)
 36. Tal faràs, tal trobaràs.
 37. Tot se cansa de servir/ de durar.
 38. Tot té remei, menos a la mort.
 39. Val més tard que mai.
- S. El seny, memòria, opinió, comportament, por.**

1. Acabat de dir, acabat d'ofèrir.
2. Acamina com los vells i arribaràs com los jóvens. (XXIX,401,28)
En el sentit que anant a poc a poc s'arriba amb seguretat. No es troba a cap dels repertoris consultats. No el creiem viu.
3. A consciència tranquila, cara contenta. (XXXII,475,4)
4. A ferrer en barbes, a la lletra en baves. (XXXVII,561,16)
5. Als músics vells sempre els queda el compàs. (XXIX,404,19)
6. De lo que no entengues, no en compres ni en vengues. (IV,43,32)
7. En boca tancada no hi entren mosques.
8. Entre el bé i el mal no hi ha el canto d'un ral. (XXXII,470,15)
9. Entre el poc i el massa hi ha la bona mesura.
10. Fes bé i no miris a qui.
11. Gallina vella fa bon caldo.
12. Gat escaldat en aigua tibia.n té prou.
'Quan una persona està escarmentada per qualsevol cosa desconfia'. També és molt estès "amb aigua tèbia" (Tort. en aigua tibia). (DCVB: s.v. gat)(BAY.,II,p.351)
13. La pedra que un tonto tira al foc, cent savis no la trauen. (XXXVII,562,15)
14. La pràctica trau mestre. (XXXVIII,571,24) /La pràctica fa al mestre.
refrany que es diu pertot. (Veg. DCVB: s.v. mestre)
15. La temó guarda la vinya. (XXVIII,378,9)
16. Lo preguntà no és errar. (XXXII,476,29)/Preguntar no és ofendre(Tort.)
17. Lo que no és bo per a tu no ho vulgues per a ningú.
18. Lo que no es coneix no s'estima. (IV,46,6)
19. Los pares nostres li han fet perdre les avemaries. (IV,42,15)
20. L'últim que riu, riu més bé.
21. Mala gent, mala processó.
22. Més fa resar la temó que cen sarmons. (XXVIII,376,2)
23. Més val burro viu que savi mort.
(Id.a BAY.,I,p.246)
24. Més val cara roija que cor negre. (IV,47,25)
25. Val més un no clar que un sí embolicat.
26. No digues mai d'esta aigua no .n beuré.
27. No hi ha pijor cego que el que no vol vore.
28. No hi ha pijor sord que el que no vol escoltar. (IV,43,1) (i alg.: No hi ha sord pitjor que qui no vol escoltar)
29. No hi ha res més atrevit que la ignorància. (XXXII,473,1)
30. No es pot repicar i anar a la processó. (V,55,13)
31. No té ni art ni part.
32. Ojos que no ven, corazón que no siente. (en castellà generalment)
33. O en fas poc o en fas massa, com los de mala raça.
34. Palla vella pronte s'encén. (V,55,19)
35. Parlar clar i català.
36. Posar més pa que formatge.
37. Quien mal anda, mal acaba. (IV,41,21)

38. Qui està bé, que no es mogue.
39. Qui molt corre, pronte es cansa. (XXIX,401,27:...para".)
40. Qui molt parla, molt s'erra.
41. Qui no té memòria ha de tindre cames.
42. Qui no té vergonya, tot lo món és seu. (XXXVII,555,35)
43. Qui no vulgue pols que no vaigue a la era. (IV,2,9)
44. Qui tot hu vol, tot hu perd. (V,55,16) (XXIX,401,4)(XXXVII,561,11)
45. S'agafa més de pressa un mentider que un coix.
46. Tantes vegades (/tant) va el cante a la font, que al final se trenca. (IV,41,21)
47. Tants caps tants barrets.
48. Tots els camins porten a Roma.
49. Val més boig conegut que savi per a conèixer.

T. Déu i dimoni. Sants.

1. Als hòmens enganyaràs, que a Déu no pas.
2. Als sants i als minyons, no prometes si no els dons(Tort.) (XXXII,470,23: "no els prometis si no els dons")
3. Cada u a casa seua i Déu a la de tots.
4. Demà, Déu dirà.
5. Déu consén, pero no per sempre. (IV,44,11)
(Només el recull: BAY.,I,p.438)
6. Déu dóna el fred segons la roba. (XXXII,470,12)
7. Déu dóna pa a qui no té quixals. (i Alg.: Qui té pa no té quixals)
8. Déu mai pega en les dos mans. (IV,45,25)
9. Déu quan te dóna la llaga, te dóna la medicina.(IV,45,26) (XXXII,466,6:prepara la medicina.)
10. Déu tanca una porta pero n'obri una altra.
11. Déu te guard d'un mal te quiero.
'Que Déu et guardi de la persona que et vol mal'. Sorpren la hibridesa lingüística de la locució(veg.cap.actituds)
12. D'hora en hora, Déu millora. (XXXII,470,15)
13. Dios tiene una caña que si no te coque hoy, te cocherà mañana. (IV,44,10)
14. Fuig com el dimoni de la creu.
15. Fum a l'altar, crits a la trona, gallina a l'olla. (IV,51,7)
16. L'home compon i Déu dispon. (Val.) (DCVB: Emp., Val., Bal.) (GGir.: s. v. **dispondre**, p.242)
17. Lo que de nit se fa, de dia es veu.
18. Lo que és de Déu, a la cara es veu. (IV,51,13)
19. Quan Déu vol, en tots los vents plou.(IV,50,25)(XXXVII,564,23)) Id. 1ª part, sants no poden (XXVIII,395,13)
20. Quien toma el mal por su gusto, vaya al demonio a quecar-se. (IV,50,14)
21. Qui fuig de Déu, corre debades. (IV,44,10)(XXXVII,556,24)
Molt generalitzada. (Veg. DCVB: s.v. **Déu**) (i BAY.,I,p.451)

22. Només se'n recorda de Santa Bàrbara quan trona.

23. Si Déu no vol, los sants no poden.

T. Les bèsties

1. Amb paciència i saliva, un elefant ho va fer a una formiga.

2. Aunque la mona se vista de seda, mona se queda. (en cast., molt habitual)

3. Morta la cuca , mort el verí.

U. Mula, matxo

1. Mula i dona, garrot la fa bona.

V. Burro, el ruc, l'ase

1. Alaba't ruc, que a vendre et duc. (XXXV,536,24)

2. Brams d'ase no pugen al cel.

3. De Joans, Joseps i ases, n'hi ha a totes les cases.

4. Dones i burros, condenació d'ànimes. (IV,43,9)

5. La culpa de l'ase, dóna-li a l'albarda.

6. La culpa de l'ase no la faces pagá a l'ubarda.

'No atribueixis la culpa a qui no la té'. (Veg. DCVB: s.v. ase) (i

BAY.,I,159, 'la culpa de l'ase no l'ha de pagar l'albarda)

7. Llaurat de burros, sembrat de xiquets, collita de pets!. (XXIX,413,6)

8. Lo burro, de cara a la minjadora, corre més.

9. Més m'estimo burro que m porte que cavall que m'arrastre. (XXIX,408,11)

10. No s'ha fet la mel per a la boca de l'ase. (IV,50,22)

11. Qui renta.l cap a l'ase perd lo sabó i.l tems. (XXVIII,360,26)

12. Qui té la burra i la ven, ell s'antén. (IV,42,10) (28,374,8)

13. Sap més burro viu que savi mort. (IV,43,31)(560,16)

14. Tan ramal li dones a la burra, que va a revolcar-se pel blat del veí. (XXXII,475,6)

W. El cavall

1. A cavall regalat, no li miris el dentat.

2. Arrencada de cavall, parada de burro.

3. La coça de la egua, no fa mal al potro. (XXXII,473,16)

X. El gos, el ca

1. Al gos flac, tot són puces.

2. Gos fart, no caça. (XXXII,466,11)

3. Gos lladrador, no és caçador.
4. Gos que lladra, no mossega.
5. Home roig i gos pelut, primer mort que conegut.
6. Mort el ca, morta la ràbia.
7. Qui té una burra i la ven, ell s'entén.

Y. El gat

1. Gat escaldat en aigua tibia en té prou. (XXXVII,559,23)
2. Qué se sap el gat de fer culleres.
3. Qui no té faena, al gat pentina.
4. Un ull a l'olla i l'atre a la gata (XXVIII,378,9)

Z. La rata

1. Rates i ascolans s'agafen en formatge. (XXIX,406,29)

AB. El ramat

1. Auvella que bela, perd lo mos. (XXXII,466,26)
2. Les cabres pels seus pecats, tenen/porten els ginolls pelats. (i en singular)
Quan una persona fa el que no ha de fer després se li noten les conseqüències de la seva acció. (Enregistrat al DCVB: s.v. **cabra**)(i BAY.,I,251)
3. Ovella que bela, perd el bocí.

AC. El porc

1. A cada porc li ve el seu Sant Martí.
2. De porc i de senyor, se n'ha de venir de mena.
3. Minge, minge sinyó retó, (que) també ho ham da doná al bacó.(Tort.)
4. Porc i dona, a tot tepms és bona.(Tort.)

AD. L'aviram

1. Gallina vella fa bon caldo.
2. La gallina blanca que tot ho escampa, la gallina negra que tot ho arreplega.

AD2. El conill i la llebre

4. A so de tabals no s'agafen llebres. (XXIX,406,29)
5. D'on menys et penses, salta la llebre.

AE. El llop i la guilla

1. Parla del llop i amanix lo garrot/ lo totxo.
2. Quan la rabosa no en pot tindre, diu que són verdes.

AF. Els ocells

1. Val més un ocell a la mà que cent volant.
2. Matar dos pardals d'un tret.
(Col., 17, "ab una pedra se maten dos pardals")

AG. Els peixos, el gripau, el lluert

1. El peix gros se minja el menut.
2. Per la boca mor el peix.

AH. Les cuques

1. A boca tancada no hi entren mosques.

AI. Els arbres i les plantes

1. Arbres a la partició, arranca'ls que siran la teua perdició. (IV,42,23)
2. Arbre vell i trasplantat, primer mort que arraïlat.
3. En arbre caigut tothom hi fa llenya.
4. Ja et conec herbeta, que et dius moraduix.
5. No demanes peres a l'om.
6. Una flor no fa maig.

AJ. La fruita

1. De més verdes ne maduren.
2. Minge, minge, sinyor retor, que també ho ham de donar al bacó (Tort.) (GUI: Mon senyor, mengeu les peres, que les tinc de llançar al porc.)

AK. Terra, aigua, foc,sol,estels, lluna

1. De tota pedra es fa bon marge. (IV,45,9)

2. Forta és la roca, pero més qui la derroca. (IV,51,18)(XXXVII,564,22)
3. Lluna vella, a la Caramella (C),lluna nova a la Carrova. (D)

AL. El vent

1. Llamps a la marina, cerç a la matina.

AM. Boira i núvols

1. Cel a cabassets aigua a canterets. (Todolella) (GGir. id.:Lo cel a borreguets, l'aigua a canterets (Maest., Pl. de Cast., Val.)
2. Totes les bromes porten aigua. (XXVIII,375,4)

AN. La pluja

1. A l'abril, cada gota val per mil.
2. Aigua de gener, omple bótes i graner.
3. Sempre plou quan no hi ha escola.
4. Això és aigua de maig.
Vol dir que 'va molt bé'.

AO. El temporal i l'arc de Sant Martí

1. Només se'n recorden de Santa Bàrbara quan trona.

AP. La primavera

1. A l'abril, cada gota val per mil.
2. A l'Ascenció, cireretes a muntó.
3. Al maig, cada dia un raig. (i Alg.: Pel maig,...)
4. Una flor no fa maig. (XXXII,472,16)

AQ. L'estiu

1. A darrers de juliol, la garrofeta porta dol i el raïmet també en vol. (ELI.,I,7)
2. A l'estiu tota cuca viu. (id. Alg.)
3. Al juny, la falç al puny.
4. La nit de Sant Joan és la més curta de l'any.
5. Per juliol/ Al juliol, ni dona ni caragol. (i Alg.: Pel juliol, ni dona ni caragol)
6. Qui no bat al juliol, no bat quan vol.
7. Una flor no fa estiu .

AR. La tardor

1. Sant Miquel se'n puja el berenar/la berena al cel.(Tort.)

AS. L'hivern

1. Carnestoltes, quinze voltes, i Nadal a cada mes, tots los dies fossen festa, i.l dumenge que plugués. (GGir.: s.v. **carnistoltes**, id. però l'última frase passa a ser "i la Coresma mai vingués", al Maest., i a Benass.)

2. La bugada de Nadal, que s'eixuga al fument.

3. Març, marçot, mata la vella a la vora del foc (Tort.)(/i la jove si pot.

4. Per Nadal, cada ovella al seu corral. (i Alg.: Per Nadal, cada auvella al seu corral).

5. Per Santa Llúcia un pas de puça, per Nadal un pas de pardal, per als Reis, ase és qui no ho coneix i per San Antoni, un pas de dimoni .(Tort.)

- 5b. Para Nadal a pas de pardal, pa San Antoni, a pas de dimoni. (Bot,)

- 5c.Versió GUI.: Per Santa Llúcia un pas de puça, per Nadal un pas de pardal,per Sant Esteve un pas de llebre, per l'any nou un pas de bou, i pels Reis, tonto és qui no ho coneix.(GUI)

- 5d. Alg.: Per Santa Llúcia un pas de puça, per Nadal un pas de pardal, any nou un pas de bou.

6. Quan lo dia creix, lo fred naix. (XXXVIII,568,14)

7. Si la Candelera plora, l'hivern ia és fora;

si la Candelera riu, el fred es fa més viu/ia som a l'estiu.Tant si plora com si riu, ja són a l'estiu.

(i Alg.: Si la Candelera plora, l'hivern ja és fora. Si la Candelera riu, lo fred encara és viu)

AT. Els oficis

1. Qui no sigue confrare, que no prengue candela.

AU. El mar i els mariners.-

1. La mar com més té més vol. ("més brama" a XXXIII,489,2)

AV. Les ciutats i els pobles.- (vid. Cobles - Tòpics)

1. Barcelona és bona, si la bossa sona.
2. Tots los camins porten a Roma.